

SZAKNYELV ÉS SZAKFORDÍTÁS

Tanulmányok a szakfordítás és a fordítóképzés aktuális témáiról

2009–2010

Szerkesztette: Dróth Júlia

Lektorálta: Heltai Pál

ISSN 1587-4389

Szent István Egyetem, Gödöllő,
Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar
2010. május

TARTALOM

Előszó	7
I. SZAKNYELV, TERMINOLÓGIA	8
<i>Pál Heltai, VE</i>	8
Terms in English and Hungarian Specialized Texts	
<i>Szabó Zoltán, SZIE</i>	28
Marketing szakkifejezések a hazai szakirodalomban és fordítási kérdéseik speciális termékkör esetén	
<i>Hódi Bernadett, SZIE</i>	34
Idegen eredetű szavak használata a célnyelvi szövegben	
II. A SZAKFORDÍTÁS ELMÉLETI ÉS GYAKORLATI KÉRDÉSEI	40
<i>Éber Boglárka–Fata Ildikó, PPKE–SZIE</i>	40
Reáliák és fordítói stratégiák vizsgálata német középfokú iskolatípusok és végzettségek magyarra fordítása kapcsán	
<i>Hemera Annette, LEG</i>	57
A fordítás mint vállalkozás	
III. SZAKFORDÍTÓKÉPZÉS, SPECIALIZÁCIÓ	67
<i>Élthes Ágnes, BME</i>	67
A szakfordítás tantárgyi programjának harmonizációjáról a BME GTK Idegennyelvi Központ Tolmács- és Fordítóképző Központjában	
Szakfordító és tolmács szakirányú továbbképzési szak	
<i>Pusztai-Varga Ildikó, ELTE, SZTE</i>	75
(F)elszabadító fordításelmélet. A fordításelmélet oktatása a szakfordítóképzésben	
<i>Dróth Júlia, SZIE</i>	86
A két féléves Társadalomtudományi és gazdasági szakfordító szakirányú továbbképzés első tapasztalatai	
<i>Károly Adrienn</i>	92
EU-s szakfordítás az anglisztika alapképzésben: előzetes tanulói igények és nézetek feltárása	
IV. NYELVHELYESSÉG, KOMMUNIKÁCIÓ	105
<i>Rudnák Ildikó, SZIE</i>	105
Gondolatok egy évfolyam beadandó dolgozata kapcsán a helyesírásról, a stílusról, a formai igényességről	

ELŐSZÓ

Szakfordító szakmai nap, 2010, Gödöllő

Szaknyelv és Szakfordítás című folyóiratunk fordítástudománnyal, fordítóképzéssel, terminológiával, szaknyelvvvel és szaknyelvi helyesírással foglalkozó cikkeket közöl. 2009/2010-es számunk szerzői a korábbi szerkesztési elveknek megfelelően a SZIE-n oktató kollégák, a SZIE szakmai napjának előadói, a SZIE szakfordítóképzésének hallgatói és az ELTE Fordítástudományi Doktori Programjának hallgatói közül kerülnek ki.

Korszerű tartalom, korszerű módszerek a szakfordító szakirányú továbbképzéseken – ez volt a 2010. január 28-án megrendezett hetedik gödöllői szakfordító szakmai nap elnevezése. A Szent István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Karán, a Társadalomtudományi Intézetben belül működő Idegen Nyelvi Kommunikációs és Fordítóképző Tanszékének szakfordító csoportja folytatta a 2000 és 2005 között évente megrendezett módszertani konferenciáinak sorát. Az idei szakmai nap témáját az újonnan regisztrált, az elmúlt években létesített, illetve indított szakfordító szakirányú továbbképzések felépítése, szerkezeti és tartalmi kérdései alkották. Célunk a nyílt eszmecsere volt, ezért arra kértük a társintézményeket, készüljenek vitaindítóval, és vegyenek részt egy valódi beszélgetésben. Azt, hogy a rendezvény témája és célja mennyire aktuális, mi sem bizonyítja jobban, mint hogy 16 felsőoktatási intézmény mintegy 50 munkatársa fogadta el a meghívásunkat, és vett részt aktívan a szakmai napon.

A rendezvényt két részre osztottuk. Délelőtt az egyes képzések vezetői, munkatársai 10–15 perces előadásban ismertették, milyen típusú szakfordító szakirányú továbbképzést tartanak jelenleg, illetve terveznek a jövőre nézve. Megismerhettük a képzések célját (fordító és/vagy tolmácsképzés), a félévek számát, az óraszámot, a képzési formát (nappali, esti, levelező, távoktatás), a bemeneti követelményt (a nyelvvizsga, a nyelvtudás szintje), az oktatott tantárgyakat (hálóterv). E szekció tapasztalatainak egyik területét Dróth Júlia cikke összegzi folyóiratunkban. A szünet után vitaindítókra került sor az egyes tantárgyak tartalmáról, oktatási módszereiről, tantárgyanként 15 percben. Az itt elhangzó előadások közül Élthes Ágnes és Pusztai-Varga Ildikó írását megkaptuk a szerzőktől, és közöljük a Szaknyelv és Szakfordítás idei számában. Mindkét részben az egyes beszámolókat és vitaindítókat közvetlenül megbeszélés, vita követette, majd mindkét szekció munkáját Heltai Pál összegezte.

A szerkesztő

I. SZAKNYELV, TERMINOLÓGIA

TERMS IN ENGLISH AND HUNGARIAN SPECIALIZED TEXTS

Pál Heltai, VE

Abstract

Technical terms, ideally, exhibit one-to-one correspondence across languages, and so their translation from one language into another might seem to be a straightforward matter. However, it is well-known that due to new terminology in the source language text, lack of standardized terminology and imperfect terminologization in either the source language or the target language as well as different patterns in reference in text may lead to problems in translation. Previous studies have shown that cross-linguistic differences make themselves felt not only in general vocabulary, but also in the *system* and *use* of terminology. Standardized terminologies are less likely to show the characteristics of natural vocabulary than the terminologies of applied sciences, social sciences, commerce, trades and occupations.

This study extends previous research by looking at English text samples and their Hungarian translations from four different scientific disciplines. The results provide additional evidence to previous findings and also extend their applicability.

1. Introduction

The translation of technical terms might seem to be a straightforward matter, since, ideally, technical terms exhibit one-to-one correspondence across languages, and so specialized translation should consist in simply exchanging source language (SL) terms for target language (TL) terms. Indeed, computers are now taking a hand in translating terminology: a computer programme might supply the equivalents of all the terms in a given text, ensuring consistency across texts and translators.

However, this ideal state of affairs exists only in well-established sciences where standardization has been achieved and is being constantly maintained (and even there only with some limitations). In other areas there are several challenges to this happy state of affairs. One challenge is new terminology; another is lack of standardized terminology; then there is the problem of imperfect terminologization in many fields. Last but not least, there is also the problem of cross-linguistic differences in the *system* and the *use* of terminology. Terminologists in the former Soviet Union (see, e.g., Akhmanova and

Agapova, 1974) pointed out that the linguistic features of technical terms vary from language to language in much the same way as those of everyday vocabulary, and are subject to the same lexico-semantic processes. In general, there is a wide area of overlap between technical terminology and natural vocabulary. Many lexical items function simultaneously as technical terms and as natural vocabulary words. Also, the lexico-semantic characteristics of individual technical terminologies vary depending on the nature of the given field of study. The highly standardized terminologies of natural sciences are much less likely to show the characteristics of natural vocabulary than the terminologies of applied sciences, social sciences, commerce, trades and occupations. The latter are subject to a great deal of influence from natural vocabulary.

More recent views on terminology also maintain that there is no linguistic difference between general vocabulary and terminology (see, e.g., Cabré 1998, Fóris 2005: 33). For this reason, the translation of technical terms is not always an automatic process even where there is cross-linguistic congruence between terms in L1 and L2 and where lexicographic sources and computerized help (terminology banks) are readily available.

Differences between English and Hungarian agricultural terminology were studied by the present author in several articles (Heltai 1981, 1988). It was found that gaps do exist even in terminology, in the same way as in general vocabulary, and polysemy as well as synonymy also occur both in English and Hungarian agricultural terminology. It was observed that different patterns of polysemy and differences in term abbreviation might lead to problems in translation, and the importance of what the author calls terminological phraseology was highlighted.

The results of these investigations will be briefly summarized and exemplified in Section 2, while Section 3 will present new data from research along the same lines.

2. Cross-linguistic differences in English and Hungarian (agricultural) terminology

2.1 Differences in the system of terminology

Terminology, like general vocabulary, can be studied at two levels: at the level of system, and at the level of use of the system. In this section differences at the level of system will be considered.

2.1.1 Gaps

Lexical fields in different languages segment the world in different ways, and the occasional gaps in the SL or the TL (as well as the differences in classifications) are known to lead to problems in translation. Thus, the English word *pet* (a general vocabulary item) has no single, standard equivalent in Hungarian. Such lexical differences may carry over into terminology (especially the terminologies of applied sciences) and/or to what is known as subtechnical vocabulary. Thus, for example, the terminoids (for a definition of *terminoid* see Grinev 1994: 51) *baby boomer* or *ranching* do not have (or at least for some time did

not have) a standard equivalent in Hungarian, while the Hungarian terminoid *szaknyelv* is invariably difficult to translate into English.

Occasionally, as in general vocabulary, superordinate terms or hyponyms may be missing in either the SL or the TL terminology:

	ENGLISH	HUNGARIAN
superordinate term	∅	<i>tengely</i>
hyponym	<i>axle shaft axis</i>	∅ ∅ ∅

2.1.2 Missing derivatives

A SL word in general vocabulary may have an equivalent in the TL, but the possibility of forming a derived word may be lacking. Thus, the English words *private* has an exact equivalent in Hungarian, while the derived words *privacy* does not. Alternatively, the TL may have a derivative without having the stem as an independent word.

In a similar way, terms that exist in both languages may not have a derived form (or a non-derived stem) in either the SL or the TL:

	ENGLISH	HUNGARIAN
General vocabulary	<i>private</i> <i>privacy</i> <i>tend</i> <i>tendency</i>	<i>privát, magán-</i> ? ? <i>tendencia</i>
Terminology	<i>herbicide</i> <i>herbicial</i> <i>heavy (soil)</i> <i>?(*heaviness of soil)</i>	<i>herbicide</i> ? <i>kötött (talaj)</i> <i>(talaj)kötöttség</i>

2.1.3 Different patterns of polysemy

In English the same word is often used as a technical term to express both a process and the intensity, size, measure or some other parameter of the process. The same pattern of polysemy is not found in Hungarian:

ENGLISH	HUNGARIAN
germination 1 ('process') germination 2 '(capacity to germinate)')	csirázás csirázási képesség
stroke 1 ('process') stroke 2 ('length of stroke')	löket lökethossz

2.2 Differences in the use of the system

2.2.1 Differences in level of generality

Even when languages are congruent with respect to the number and classification of words in a given field, they might have different preferences for the level of generality: thus, English uses the generic word *meal* more often than Hungarian uses the corresponding word *étkezés*. Such differences may carry over into terminology, especially the terminologies of applied sciences. Experience gained in translating English and Hungarian texts on agriculture suggested to the present author that the English term *parturition* is less often used in practical animal husbandry than its Hungarian correspondent *ellés*: instead, the more specific terms *farrowing*, *lambing*, *calving* etc. are more often used. The preferred level is indicated below:

	ENGLISH	HUNGARIAN
superordinate term	parturition	ellés
hyponym	lambing, foaling, farrowing	bárányozás, csikózás, malacozás

2.2.2 Term abbreviation

Apparently, multi-word terms are more readily abbreviated in English than in Hungarian, especially when they are used repeatedly in the same text. (This is called textual synonymy by Grinev 1994: 53). Thus, we often have the following types of correspondences:

	ENGLISH	HUNGARIAN
full term	<i>lift capacity</i>	<i>emelőerő</i>

abbreviated term	<i>lift</i>	<i>emelőerő</i>
full term	<i>draught force</i>	<i>vonóerő</i>
abbreviated term	<i>draught</i>	<i>vonóerő</i>

(See also the examples for polysemy above.)

In translations of agricultural texts it was found (Heltai 1988) that *ground wheel*, when repeated, was abbreviated to *wheel* in the English text, while the Hungarian correspondent *járókerék* remained unchanged in the translation; the same difference was observed with *pick-up mechanism* (→ *pick-up*), *sprouting in the ear* (→ *sprouting*) and a number of other terms. The translation of a text on haymaking contained 13 cases where the term component *hay* had been dropped in the SL text, while the correspondent *széna-* was retained in the Hungarian translation (*swath* - *szénarend*, *loader* - *szénarakodó*, etc.); another text, on soil science, contained 15 cases where the term component *soil* had been dropped in the SL text, while the correspondent *talaj-* was retained in the Hungarian translation (*structure*, *crumbs*, *particles*, *water table* etc. – *talajszerkezet*, *talajmorzsák*, *talajrészecskék*, *talajvízszint* etc.)

2.2.3 Synonymy

Synonymy is not desirable in scientific terminologies, yet there are few sciences where the ideal, synonymy-free state of affairs prevails. In agriculture, e.g., the terms *fertilizer*, *inorganic manure*, *chemical fertilizer*, *mineral fertilizer* and *artificial fertilizer* are used to refer to the same concept. Recent directions of terminology (Fóris 2005) do not aim at the eradication of synonymy, like some previous terminological schools did. It is, of course, easier to attain full professional communication where the same concept is always referred to by the same term, and the use or avoidance of synonyms may distinguish standardized terminologies from less established, unordered terminologies.

2.2.4 Terminology-related phraseology

In analysing and translating special texts it is mostly the terminology of the given field that receives the most attention. However, translation also depends on the general vocabulary items that are closely associated with particular terms, combining into what I call terminology-related phraseology. The translation of such phraseology may be more difficult for translators who are not subject specialists, especially when translating into L2, not least because terminological dictionaries tend to contain only the terms, and no terminological phraseology. The dictionary will tell you what the Hungarian equivalents of different types of *ploughs* are [*mouldboard*, *disk*, *reversible*, *mounted*, and *trailed ploughs*, but will not provide you with the equivalents of the terminological phrases *raise the plough clear of the ground*/*lower the plough into working position* (*kiemeli/munkahelyzetbe süllyesztí az ekét*)].

3. Comparing the translation of terminology in several fields of study

The research referred to above was done almost exclusively on texts belonging to one subject area, agriculture. Therefore it was considered desirable to extend the investigation of differences in terminology to several subject areas. Four English text samples and their translations were drawn from the SZIE Parallel Corpus of Specialized Texts (under development), representing four different fields of study. The sizes of the text samples are shown in the table below.

SUBJECT AREA	NO. OF WORDS ENGLISH	NO. OF WORDS HUNGARIAN
Economics	6.278	5.712
Animal Husbandry	7.236	6.159
Rheology	5.502	4.349
Social psychology	7.137	6.014

3.1 Methods

The present paper was based on manual analysis of the text samples. The SL and TL text samples were simply placed side by side, and the terms and term-related expressions in the SL text and the TL text were identified and compared. Deviations from the established translation and other translation effects were recorded, while literal, standard equivalents were ignored. This type of analysis is not suitable for making objective, statistical comparisons, so the present research must be regarded as a preliminary investigation preceding an objective, statistically evaluable investigation in the later stages of corpus building.

3.2 Hypotheses

Based on previous research described above, the following two hypotheses were made.

- a) The translations will show that even standardized terminological systems exhibit the tendencies typical of general vocabulary when used in actual texts: the effects of polysemy and synonymy will appear, and more specifically, abbreviated English terms (textual synonyms) will appear in their full form in the Hungarian translation.
- b) The extent of such effects varies in different scientific disciplines.

3.3 Results

3.3.1 Social psychology

The number of technical terms in this discipline appears to be low. They are highlighted in both the SL and the TL texts by bold or italic letters:

attitude, actual behaviour, primacy effect, recency effect, cognitive association, latitude of acceptance

Many of the terms appearing in the discussion of examples are borrowed from other disciplines, e.g.:

sexually transmitted diseases, fuel injection system, AIDS

In general, the terminology of social psychology is difficult to distinguish from general vocabulary: often it is difficult to decide whether a word is used as a technical term (which has an exact definition) or whether it is used in a general sense, with a prototype meaning as in general language (cf. Heltai 2004):

sexually active, sexual behaviour, communicate, communicator, message, appeal, persuade, fear, etc.

Gaps in the terminology or subtechnical vocabulary of the TL

The analysis identified one term (*curvilinear*) and one word that we may regard as belonging to subtechnical vocabulary (*counterproductive*) which did not seem to have an established equivalent:

ENGLISH	HUNGARIAN
<i>curvilinear relationship</i>	<i>nem lineáris összefüggés</i>
<i>counterproductive</i>	<i>ellenkező hatást éri el</i>

In a few other cases the translator chose to use a verbal paraphrase of subtechnical adjectives which could have been translated with corresponding adjectives (*energiahatékony, kontextusfüggő, reprezentatív*):

ENGLISH	HUNGARIAN
<i>energy-efficient house</i>	<i>energiával hatékonyan gazdálkodó háztartás</i>

<i>context-specific</i>	<i>kontextustól függ</i>
<i>representative sample</i>	<i>az egész ... -t reprezentáltak</i>

Synonymy

As expected, several synonymous terms are used both in the SL and the TL text, which strengthens the impression that the terms used in this science are somewhere between general vocabulary and technical terminology (terminoids). The terms *communication*, *message*, and *appeal* seem to be interchangeable in most contexts. The Table below also shows some other synonyms appearing in the translation of particular terms or subtechnical vocabulary items:

ENGLISH	HUNGARIAN
<i>communication</i>	<i>kommunikáció, közlés, megszólalás, szónoklat</i>
<i>message</i>	<i>közlés, szöveg</i>
<i>appeal; persuasive appeals</i>	<i>felszólító jelleg; rábeszélő közlések</i>
<i>communicator</i>	<i>kommunikátor; közlő; közlést tevő</i>
<i>(have) high/low self- esteem; (have a high /low opinion of themselves</i>	<i>magas/alacsony az önértékelésük; jó/rossz véleményük van magukról</i>

Terminological phraseology

It is open to debate whether word combinations like *people with low self-esteem* or *high-fear appeals* are terms in their own right or phraseological units comprising a term and some general vocabulary. The degree of terminologization cannot be full because the terms themselves (*self-esteem*, *appeal*) do not seem to be well-defined and consistently used (*low self-esteem*, for example, is used as a synonym for *have a low opinion of themselves*). The Hungarian translations of these terminological phraseological units show the same problems as the translation of similar pre- and postmodificatory structures in general language:

ENGLISH	HUNGARIAN
<i>subjects with high/low self-esteem</i>	<i>magas/alacsony önértékelésű kísérleti személyek</i>

<i>subjects with a high or moderate self-esteem</i>	<i>magas és közepes önértékelést mutató kísérleti személyek</i>
<i>people with low self-esteem</i>	<i>alacsony önértékelést mutató emberek</i>
<i>high-fear appeals</i>	<i>erősen ráijesztő felhívások</i>
<i>low-fear appeals</i>	<i>azok, amelyek csak gyenge félelmet kelthettek</i>
<i>high-fear communication</i>	<i>erős félelmet kiváltó közlés</i>
<i>fear-arousing communication</i>	<i>némi ráijesztés</i>
<i>fear-arousing appeals; fear appeals</i>	<i>félelemkeltő felszólítások</i>
<i>fear arousing message; fearful messages</i>	<i>félelemkeltő közlés</i>

3.3.2 Rheology

The use of terminology seems to be more consistent in this discipline. The text sample uses the well-known technical terms of physics and mathematics, which are easy to distinguish from general vocabulary:

viscoelastic, viscoelasticity, viscous, elastic, material, liquid, solid, linear viscoelastic response, tribology, shear, stress, strain, steady shear viscosity function, sheer rate, dynamic viscosity, initiating signal, superposition principle etc. (physics); differential equation, time derivative, partial derivative, function etc. (mathematics)

Gaps in the terminology/subtechnical vocabulary of the TL

The one word that does not seem to have a good equivalent in Hungarian seems to be *plot* used as a noun and a verb (*to plot sg against sg*). In most cases the Hungarian translations seem to be grappling with rendering the full meaning, and to settle for second-best solutions:

ENGLISH	HUNGARIAN
<p><i>It is conventional to <u>plot</u> results of oscillatory tests in terms of the dynamic viscosity η' and the dynamic rigidity G'. Figure 3.8 shows <u>plots</u> of the normalized dynamic functions of the Maxwell model as functions ωT, of the normalized, or reduced, frequency.</i></p> <p><i>The second alternative method of characterizing linear viscoelastic response is to <u>plot</u> G' and the 'loss angle' δ.</i></p> <p><i>Typical creep curve of strain <u>plotted</u> <u>against</u> time t.</i></p>	<p><i>Az oszcillációs vizsgálatok eredményeit η' dinamikus viszkozitás és G' dinamikus merevség formában <u>ábrázolni</u> szokták. A 3.8. ábra a Maxwell-modell normalizált dinamikus viszkozitását mutatja a normalizált vagy redukált frekvencia függvényében. (ω)</i></p> <p><i>A lineáris viszkoelasztikus válasz jellemzésének másik hasonló módszere a G' és az ún. δ veszteségi szög <u>ábrázolása</u>.</i></p> <p><i>A t idő <u>függvényében</u> <u>ábrázolt</u> deformáció tipikus γ kúszásgörbéje.</i></p>

Synonymy

Somewhat surprisingly, this text sample did contain synonyms, especially in the case of some general items of subtechnical vocabulary.

ENGLISH	HUNGARIAN
<i>time-scale</i>	<i>időtartam; időskála</i>
<i>parameter material parameters the parameter ... dynamic parameters</i>	<i>paraméter anyag változók ... jelölés dinamikus jellemzők</i>
<i>function function relaxation function visco-elastic function</i>	<i>függvény függését ebben az esetben relaxációs változó viszkoelasztikus változó</i>
<i>relaxation spectra $N(T)$ spectrum</i>	<i>relaxációs eloszlások $N(T)$ függvény</i>
<i>relaxation function or relaxation spectrum</i>	<i>relaxációs függvények vagy spektrumok</i>

Terminological phraseology

In this text sample there were few phrases that could be regarded as terminology-related phrases. Those identified as such are the following:

ENGLISH	HUNGARIAN
<i>rheological history</i>	<i>reológiai előtörténet</i>
<i>steady state experiments</i>	<i>változatlan állapotban végrehajtott kísérletek</i>
<i>small amplitude oscillatory shear</i> (A+N) + N(N)	<i>kis amplitúdójú oszcillációs nyírás</i> (A+N+suffix)+N(N) or paraphrase

Additions

On the other hand, several additions were observed in the Hungarian translation. Some of these are standard equivalences (*time* – *élettartam* [‘life span’], *solid* – *szilárd test* [‘solid body’]), where a single-morpheme English word regularly corresponds to a compound in Hungarian, while some may be regarded as a result of the difference in the process of term abbreviation described in 2.2.2. Thus, e.g., *response* is translated in two ways, either as *deformációs reakció* [‘response to strain’] or *anyagválasz* [‘response by the material’]. The type of polysemy described for English in 2.1.3 (the same term used to express a process and its size, intensity or other parameters) is represented by the correspondence *strain* – *a deformáció nagysága* [‘size of deformation’].

<i>all materials</i>	<i>az összes reális anyag (2x)</i>
<i>natural time of the material</i>	<i>az anyag természetes élettartama</i>
<i>response</i> <i>the slower will be the response</i>	<i>anyagválasz (3x) annál kisebb a deformációs reakció</i>
<i>mathematics</i>	<i>matematikai fejtegetések</i>
<i>first moment</i>	<i>az első pillanatban felvett érték</i>
<i>solid</i>	<i>szilárd test</i>
<i>independent of strain</i>	<i>független a deformáció nagyságától</i>

Deletions

The opposite process was also recorded: sometimes the Hungarian translation omitted a component from a multi-word term.

ENGLISH	HUNGARIAN
<i>two time constants</i>	<i>két állandója van</i>
<i>three material parameters of the model</i>	<i>háromparaméteres modell</i>
<i>linear differential equation</i>	<i>differenciálegyenlet</i>
<i>n discrete Maxwell elements</i>	<i>n számú Maxwell-elem</i>
<i>popular deformation mode</i>	<i>népszerű módja</i>

Differences in the degree of terminologization

Sometimes an English noun followed by a prepositional phrase postmodifier or a premodifying adjective + noun phrase is translated into Hungarian as a compound word. Since compounds are more word-like than syntactic phrases, it might be hypothesized that they have a more secure status as terminological units than corresponding syntactic phrases.

ENGLISH	HUNGARIAN
<i>response of viscoelastic materials</i>	<i>viszkoelasztikus anyagválaszok</i>
<i>behaviour of the material</i>	<i>anyagviselkedés</i>
<i>basic apparatus</i>	<i>alapkészülék</i>

3.3.3 Emu farming

The terms in this text seem to be mostly borrowings from other disciplines, mainly genetics:

phenotype, genotype, recessive gene, fertility, incubation, DNA fingerprint(ing), heritable, heritability, trait, infertile

The discipline's own terminology comes mainly from general vocabulary, and some of its basic terms are polysemous; synonymy is also common (see below). The terms are difficult to distinguish from general vocabulary.

breed, breeding, breeder, breeder birds, breeding stock; farmer, hatch, breed, bird, mate etc.

Gaps in the terminology/subtechnical vocabulary of the TL

Apparently, there were two terms that were translated by paraphrase. The term *territorial* can probably be used in Hungarian, too ('territoriális'), so translation by paraphrase does not necessarily indicate a terminological gap. The translation of *de-claw*, on the other hand, might indicate a genuine terminological gap in Hungarian. (It should be noted, however, that most terminological gaps are temporary, and sooner or later, if and when necessary, newly-created terms will fill the gaps.)

ENGLISH	HUNGARIAN
<i>(is more) territorial</i>	<i>jobban védi a területét</i>
<i>de-claw</i>	<i>ha a karmát már eltávolítottuk</i>

Polysemy

The Hungarian translations of the terms below suggest that the different equivalents are used because the English term is polysemous: the term *breeding* is used in the sense 'keeping for reproduction' and also in the sense 'mating'.

ENGLISH	HUNGARIAN
<i>breeding</i>	<i>tenyésztés; pázás; párosodás</i>
<i>breeding season</i>	<i>párási időszak</i>
<i>breeder pairs</i>	<i>tenyészpárok</i>
<i>breeder pen</i>	<i>tenyészkarám</i>

Synonymy

Synonymy seems to be fairly common both in the SL and the TL text.

ENGLISH	HUNGARIAN
<i>offspring / progeny</i>	<i>utód</i>

<i>trait</i>	<i>tulajdonság; jellemvonás</i>
<i>pigmentation</i>	<i>pigmentlerakódás; pigmentáció</i>
<i>breeding / mating</i>	<i>párzás</i>
<i>production</i>	<i>termelés; hozam</i>
<i>distinctive behaviours</i> <i>breeding behaviour</i>	<i>megkülönböztető magatartásjegy</i> <i>párzási viselkedés</i>

Terminological phraseology

Relatively few term-related phraseological units were observed in these texts.

ENGLISH	HUNGARIAN
<i>breed selectively</i>	<i>ehhez választjuk meg a tenyészállatokat</i>
<i>best producers</i>	<i>a legtermékenyebbek</i>
<i>pair up</i>	<i>összepárosít</i>
<i>the eggs will be fertilized</i>	<i>a tojások termékenyek lesznek</i>
<i>selected for high production</i>	<i>magas hozam szerint szelektálunk</i>
<i>be on the same feed</i>	<i>[sok nőtényit] etethetnek ugyanúgy</i>

Additions and deletions

In these texts there was only one example where the SL (English) text used an abbreviated term, while the TL (Hungarian) translation used the full term. There was also one case of deletion. In general, this text appeared to be a very close translation.

<i>sizes</i>	<i>karámméretek</i> ['pen sizes']
<i>... young breeders. Young breeders ...</i>	<i>... fiatal tenyész-állatok. A fiatalok ...</i> ['the young']

3.3.4 Economics

This text contained the standardized terminology of economics. However, the terminology of economics (even when standardized) contains many words that are widely

used in general language with various meanings. Add to this the fact that many of the terms of market economics did not exist in Hungarian before the change of regime, and many of the terms used in market economics today referred to different concepts in the economics terminology of socialism.

To distinguish technical terms from general words and previous terminology, the translator takes the precautionary measure of including in round brackets the English terms in the Hungarian translation.

economic growth, recession, price level, interest rate, exchange rate, output, potential GNP/output, peak, trough, unemployment rate, recovery, rational expectations etc.

In spite of the obvious efforts at standardization, economics appears to be a discipline in which the borderline between general vocabulary and terminology is, and will probably remain, hopelessly fuzzy. Consider the following words: are they technical terms or just general vocabulary items?

upward/growth path, layoff, baby boom generation, lag behind, volatile etc.

Synonymy

Again, with all the efforts aimed at standardization, inconsistencies in the use of terminology are not difficult to find. Synonymy is fairly common in both the English source text and the Hungarian translation.

ENGLISH	HUNGARIAN
<i>goods</i>	<i>javak; jószág(ok), áruk, termékek</i>
<i>fluctuation</i> <i>economic fluctuations</i>	<i>fluktuáció, ingadozás</i> <i>gazdasági ciklusok</i>
<i>firms</i>	<i>vállalatok, gyárak</i>
<i>employment</i> (N.B.: marked as a term)	<i>foglalkoztatottság; munkanélküliség</i>
<i>production per hour</i> <i>total production</i> <i>production per worker</i>	<i>egy órára jutó teljesítménye</i> <i>teljes termelés</i> <i>a munkásokra jutó termelés</i>

<i>recovery; boom</i>	<i>fellendülés</i>
<i>adjust</i>	<i>korrigál, igazodik, alkalmazkodik</i>
<i>adjustment</i>	<i>igazodás, alkalmazkodás</i>
<i>recession, contraction, slowdown, downturn</i>	<i>visszaesés</i>

Terminological phraseology

Terminological phraseology seems to be fairly common in this text type.

ENGLISH	HUNGARIAN
<i>fuels future growth</i>	<i>a jövőbeli növekedés motorja</i>
<i>baby boom generations</i>	<i>a demográfiai robbanás generációi</i>
<i>enter the work force work outside the home</i>	<i>keresőképes korba léptek lépett munkába az otthonmaradás helyett</i>
<i>absorbs the shock</i>	<i>A sokkot felszívja</i>
<i>steady growth policy</i>	<i>állandó növekedést biztosító politika</i>
<i>burst of inflation</i>	<i>az infláció ugrásszerű növekedése</i>
<i>operating near its peak</i>	<i>amikor a gazdaság a maximális kibocsátás közelében van</i>

Additions and deletions

In this translation we have a number of additions that might be regarded as deriving from divergent patterns of polysemy (2.1.3) or differences in the affinity for term abbreviation in discourse (2.2.2). Sometimes there is simultaneous addition and deletion. In one case, *demand* is translated as *nagysága* ('its size'): apparently, it was first interpreted as 'size of demand', then 'demand' was deleted.

Additions:

ENGLISH	HUNGARIAN	GLOSS
<i>policy-makers</i>	<i>gazdaságpolitikusok</i>	economic policy-makers

<i>taxation</i>	<i>az adók szintjét</i>	level of taxes
<i>demand depends on</i>	<i>nagysága függ ...</i>	its size depends on ...
<i>economy's potential</i>	<i>a kibocsátás potenciális szintje potenciális GNP</i>	the potential level of output potential GNP
<i>potential</i>	<i>potenciális kibocsátás /output</i>	potential output
<i>consumption spending</i>	<i>a fogyasztási kiadások nagysága</i>	size of consumption spending
<i>determinant</i>	<i>meghatározó tényező</i>	determinant factor
<i>output</i>	<i>kibocsátás szintje</i>	level of output
<i>steady money growth</i>	<i>a pénzkínálat egyenletes növekedése; a pénzmenyiség stabil növekedése</i>	steady growth of money supply stable growth of money quantity
<i>(rise) in interest rates</i>	<i>a kamatlábak szintjében</i>	in the level of interest rates

Deletions:

ENGLISH	HUNGARIAN	GLOSS
<i>economic growth</i>	<i>növekedés</i>	<i>growth</i>
<i>smooth growth path</i>	<i>egyenletes növekedése</i>	<i>smooth growth</i>
<i>levels of export</i>	<i>export</i>	<i>export</i>
<i>business cycle</i>	<i>ciklusok</i>	<i>cycles</i>
<i>(rise in) unemployment rate</i>	<i>a munkanélküliség emelkedése</i>	<i>(rise in) unemployment</i>

Differences in the degree of terminologization

As noted above in 3.3.2, linguistic differences (use of compounds instead of syntactic

phrases) may apparently indicate different degrees of terminologization, with compounds having a more term-like status.

ENGLISH	HUNGARIAN	GLOSS
<i>economic performance</i>	<i>a gazdaság teljesítőképessége</i>	the performance of the economy
<i>higher price level</i> (N.B.: marked as a term)	<i>magasabb árak</i>	higher prices
<i>aggregate demand management</i>	<i>az aggregált kereslet menedzselése</i>	managing the aggregate demand
<i>economic fluctuations</i>	<i>a gazdaság ingadozásai</i>	fluctuations of the economy
<i>prices of oil</i>	<i>olajárak</i>	oil prices

4. Conclusions

On the basis of previous research it was hypothesized that (a) polysemy, synonymy, term abbreviation and terminological phraseology will appear in the translation of texts belonging to various disciplines, and that (b) the extent of such effects will vary in the different disciplines.

The analyses of texts samples from four different disciplines confirmed the hypotheses. Even in disciplines with a well-established and standardized terminology the same semantic processes appeared as in general vocabulary.

Lexical/terminological gaps were mainly found in subtechnical vocabulary (*counterproductive, plot, territorial*). Synonymy (in both languages) was more noticeable in the applied sciences, (social psychology, animal husbandry and economics). Some subtechnical vocabulary items (*parameter, function, spectrum*) also showed synonymy in the physics text.

The assumption that abbreviated terms in English are often translated into Hungarian with the full term received some support in the case of two texts (rheology and economics). However, the investigation also showed that the reverse may also occur: sometimes it was the translation that was „economic” with long terms or term-related phrases and used single words as textual synonyms. This phenomenon had been missed in earlier research.

Terminology-related phraseology was more important in the applied sciences. One particular type of terminology-related phraseology, causing problems in English-Hungarian translation was the use of a premodified noun as premodifier to another noun

(*high-fear communication, small amplitude oscillatory shear*). Like similar constructions in general language, these term-related phrases are translated with paraphrases, which reduces their degree of terminologization. Other discrepancies in the degree of terminologization also appeared with postmodification.

The next step must be to obtain quantitative information on the above issues, showing, for instance, to what extent addition and deletion characterise English-Hungarian specialized translations. Such information might be especially important from the point of view of the explicitation hypothesis (Blum-Kulka 1986, Klaudy 1993, 1998, Heltai 2005) and also on what has been called the asymmetry hypothesis (Klaudy and Károly 2005). Work along these lines can be expected to gather speed when the SZIE Parallel Corpus of Specialized Texts becomes fully operational.

REFERENCES

- Akhmanova, O. and Agapova, G. (eds). 1974. *Terminology: Theory and Method*. Moscow: Moscow University Press.
- Blum-Kulka, S. (1986): *Shifts in Cohesion and Coherence in Translation*. In: House, J. and Blum-Kulka, S. (eds.) *Interlingual and Intercultural Communication: Discourse and Cognition in Translation and Second Language Acquisition Studies*. Tübingen: Günter Narr. 17–35.
- Cabré, M. T. (1998): *Terminology: Theory, Methods and Applications*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Fóris, Á. (2005): *Hat terminológiai lecke*. Pécs: Lexikográfia Kiadó.
- Grinev, S.V. (1994): *Theoretical Foundations of Russian Terminology Work: Peculiarities and Perspectives*. In Brekke, M., Andersen, O., Dahl, T. and Myking, J. (eds): *Applications and Implications of Current LSP Research / Proceedings of the 9th European Symposium, on LSP*, Bergen, Aug. 2–6, 1993. Bergen. Vol. 1., 49–56.
- Heltai, P. (1981): *'Poliszémia a terminológiában. (Polysemy in technical terminologies.)'* Magyar Nyelvőr, Volume 105, No. 4, pp. 451–462.
- Heltai, P. (1988): *Contrastive Analysis of Terminological Systems and Bilingual Technical Dictionaries*. International Journal of Lexicography 1, 1, 32–40.
- Heltai, P. (2004): *Terminus és köznyelvi szó*. In: Szaknyelvoktatás és Szakfordítás 5. Tanulmányok a Szent István Egyetem Alkalmazott Nyelvészeti Tanszékének kutatásaiból (szerk. Dróth, J.). Gödöllő: Szent István Egyetem, 25–45.
- Heltai, P. (2005): *Explicitation, Redundancy, Ellipsis and Translation*. In: Károly, K. and Fóris, Á. (eds.) *New Trends in Translation Studies*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 45–74.
- Klaudy K. (1993): *On Explicitation hypothesis*. In: *Transfere Necesse Est... Current Issues of Translation Theory*. Szombathely: Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskola. 69–79.
- Klaudy, K. (1998): *Entry on Explicitation*. In *Encyclopedia of Translation Studies*. M. Baker (ed.), 80–85. London: Routledge.
- Klaudy, K. & Károly, K. (2005): *Implication in translation: empirical evidence for operational asymmetry in translation*. *Across Languages and Cultures* 6: 1, 13–18.

SOURCES

Aronson, E. (1999): *The Social Animal*. Worth Publishers/W.H. Freeman and Company. Eighth Edition. New York, New York.

Aronson, E. (2001) *A társas lény*. Tizenkettedik, átdolgozott kiadás. Budapest: KJK Kerszöv.

Barnes, H.A., Hutton, J.F and Walters, K. (1989): *An Introduction to Rheology*. Rheology series 3. Elsevier.

Barnes, H.A., Hutton, J.F and Walters, K. (2005): *Bevezetés a reológiába*. Veszrém: Egyetemi Kiadó.

Hall, R. E. and Taylor, J. B. (2003): *Makroökönómia*. . Budapest: KJK Kerszöv.

Barnes, H.A., Hutton, J.F and Walters, K. (1991): *Macroeconomics*. Third edition. W.W. Norton and Company, Inc.

Minnaar, M. (1998): *The Emu Farmer's Handbook: Commercial Farming, Methods for Emus, Ostriches and Rheas*. Groveton, TX: Nyoni Publications.

Minnaar, M. (2002): *Emu tenyésztők kézikönyve. Gazdaságos módszerek emukhoz, struccokhoz és nandukhoz*. Tata: Pannon Emu egyéni vállalkozás.

MARKETING SZAKKIFEJEZÉSEK A HAZAI SZAKIRODALOMBAN ÉS FORDÍTÁSI KÉRDÉSEIK SPECIÁLIS TERMÉKKÖR ESETÉN

Szabó Zoltán, SZIE

1. Bevezetés

A marketing szakirodalom számos kifejezést alkalmaz a mindennapokban, a szakmai kihívások és a tudományos publikációk keretében is. A versenyben való sikeres helytállásnak elengedhetetlen eszköze a marketing, illetve a marketing fogalom- és eszközrendszerének helyes, az ágazat és a vállalkozások igényeinek megfelelő alkalmazása. A fogyasztók és a termelők fizikailag egyre jelentősebb mértékben távolodnak el egymástól. Ez a tendencia felértékeli egy – ez idáig nem a súlyának megfelelő helyen kezelt – marketing eszköz, a disztribúció, elosztás szerepét. A hazai és nemzetközi kereskedelemben egyaránt tapasztalható egyre erősödő kiskereskedelmi nyomás nagymértékben befolyásolja a borászatok működésének feltételeit és lehetőségeit; illetve a másik oldalon a fogyasztói szokások, vásárlói magatartás jelentős változását idézi elő.

2. A marketing-mix elemeinek vizsgálata a nemzetközi bormarketing szakirodalomban

A marketingszemlélet és kihívások esetén tisztában kell lenni a marketing szakirodalmi háttérrel, annak strukturális egymásra épülésével. A marketing alappillérei a szakirodalomban jól ismert és sokat használt 4P (Price, Place, Product, Promotion).

Ár

Folwell, Hodges és Daily (1974) kutatásai szerint a jövedelem a kulcstényező a borvásárlói magatartásban. Reizenstein és Barnaby (1980) szerint a fogyasztó elsősorban az ár és a szájreklám alapján dönt. Jenster és Jenster (1993) kutatása az „érték a pénzért” elv fontosságára mutat rá. Általánosságban az ár szerepe fontos, ha a terméket nem lehet a fogyasztás előtt értékeltetni, és ha van valamennyi esély a rossz döntésre. (Cox–Rich 1967; Dodds–Monroe 1985; Monroe–Krishnan 1985; Zeithaml 1988) Johnson és társai (1991) az árat használták az ausztrál borfogyasztók elemzésekor szegmentációs kritériumként.

Értékesítési csatorna

A bormarketing-kutatások során elengedhetetlen a marketing-mix elemeinek részletes vizsgálata. Az elosztási csatorna fontos döntési kritérium a helyes marketingaktivitások megválasztásakor. A bor értékesítésének számos útja van: italkimérő helyek (kocsma, boro-

zó), gasztronómia (HORECA), benzinkút, pincészet helyben értékesítése, élelmiszerbolt, internet, szupermarket, hipermarket, bevásárlóközpont, borszaküzlet.

A kereskedelmi láncok váltak a fő borértékesítési csatornává. A borszektorban kevesebb vevő igényli a nagyobb mennyiségű és állandó minőségű bort, ami az élelmiszerkereskedelmi láncokat az értékesítési lánc meghatározó erővel rendelkező résztvevőjévé tette. A legtöbb EU-tagállamban a láncok részaránya 40–70% a borkereskedelemben, és ez várhatóan növekedni fog (Heijbroek 2001).

Az értékesítési csatornák közül az internetnek is különösen erőteljes növekedési potenciálja van. Az Internet jellegének köszönhetően nem pusztán egy újabb eladási hely, hanem a borhoz csatlakoztatható komplex promóciós eszköz (Szabó–Mosoni 2001). Többek között alkalmas eladásra, aukciók lebonyolítására. Az Internet helyes kihasználásához meg kell ismerni a használat szempontjait és a potenciális fogyasztói réteget (Halstead 2002). Alapvető információ, hogy a férfiak többet használják a web adta lehetőségeket (www.cyberatlas.Internet.com).

Az elosztási csatornák megítélésének és a vásárlói preferenciáknak vizsgálata választ adhat sok hazai termelő és vállalat csatornaválasztási problémájára, valamint a fogyasztói szokások és a csatornaválasztás mélyebb összefüggésinek megválaszolásában nyújthat segítséget.

Termék

Gyakran találkozni még az irodalomban termékorientált megközelítéssel. Ez természetesen valahol tükrözi a fogyasztói preferenciákat is (Szakértőknek való borok – a tömegek fölött állónak; Jó borok – átlagnál drágábbak, gasztronómiai élményt fokozók; Kellemes borok – jó minőségű, elfogadható áron, bármikor, bárhol; Fogyasztható; Iható borok – olcsó, mennyiségi igényekhez (Hofmann 1998)).

Batt és szerzőtársai (2000) megállapították, hogy a származási hely a harmadik legfontosabb tényező a borválasztáskor. Skuras és Vakrou (2002), valamint Wade (1999) kutatásai rámutatnak a származási hely és az ár közötti szoros összefüggésre. Ezt alátámasztják Keown és Casey (1995), Gluckman (1990) és Tustin (2001) kutatásai is.

Hauck (1990) szerint a bor minősége a borválasztást leginkább befolyásoló faktorok közé tartozik. Thompson és Vourvachis (1995) kutatásai szerint a bor íze a választást leginkább befolyásoló tényező. Von der Schulenburg (Lockshin–Spawton–Macintosh 1997) szerint a fogyasztók nem tudják megítélni, hogy a termék megfelel-e az általuk megkívánt minőségi szintnek.

A minőségjelzések a termékminőség kommunikálására készülnek, és a termelő-fogyasztó közötti információellátottság kiegyenlítését szolgálják. Főleg olyan piacokon használják őket, ahol fennáll ez a bizonyos aszimmetria az információellátottság terén. A csomagolás tagadhatatlanul fontos szerepet tölt be a bor értékesítésében (Thomas 2000; Charters–Lockshin–Unwin 2000).

A címke a felismerésben, az imázs és márkakialakításban játszik fontos szerepet (Jennings–Wood 1994; Fowler 2001). A bor csomagolása (címke, hátcímke, üveg, üveg alakja, dugó, kapszula és elnyert díjak) kulcsfontosságúak az ár kialakításában és a vásárlási döntés befolyásolásában (Combris–Lecocq–Visser 2000; Gluckman 1990).

Promóció

A borral kapcsolatosan megszerzett információk közül több szerző az élőbeszéd fontosságát hangsúlyozza. Egy ír tanulmányban a származás és a fajta után harmadik helyre teszik az élőszó fontosságát (Keown–Casey 1995).

A kommunikációs eszközök között a bormagazinok szerepét vizsgálva megállapítható, hogy jelentős hatást gyakorolnak a kereskedelemre, a tapasztalatlan borfogyasztók számára általános irányvonalakat nyújtanak, a tapasztaltabb vevők inkább márkadifferenciálásra használják (Chaney 2000 in Papp–Komáromi 2001).

Az italreklámok hatása a kutatások szerint csak hosszabb távon jelentkezik. (Rabobank 1999). Ehhez hozzá kell tenni még, hogy a borok reklámjainak intenzitása meglehetősen alacsony. Az információszerzés eladói helyi módjai között a szakirodalom kiemelten fontosnak tartja az élőbeszédet (eladó, termelő tájékoztatója) és a csomagolást.

Orth és Krška (2002) tanulmányának célja annak kiderítése, hogy a borkiállítások, borversenyek eredményei megfelelő fontosságúak-e a fogyasztói preferencia befolyásolására. A kutatást a bor egyik legfontosabb disztribúciós csatornájában végezték, a vinotékákban. A tanulmány egyértelműen alátámasztja a minőségi jelzések létjogosultságát és fogyasztókra gyakorolt pozitív befolyásoló hatását.

A nemzetközi bormarketing-kutatások rendkívül szerteágazóak. A kutatások során az ár közvetlenül vagy közvetetten van jelen, a második tényezőcsoport az íz és a bor típusa, a harmadik az ország eredet és a szőlőfajta. A termelőnek tisztában kell lennie a hazai és a nemzetközi fogyasztási trendekkel, preferenciákkal, amennyiben eredményesen szeretne helytállni az egyre élesedő versenyben. Az általam megismert külföldi kutatások sokszínűsége megerősített abban, hogy szükség van a borral, borfogyasztással, borvásárlással kapcsolatos magyarországi kutatások mélyebb elméleti megalapozására, valamint az egyes problémakörök mélyebb elemzésére.

3. A marketing szakkifejezések megjelenése, fordítása, használata a hazai szakirodalomban

A marketing szakirodalomban igen vegyes kép és használati mód alakult ki a külföldi forrásokból származó szakkifejezések esetében. Az 1. számú táblázat mutatja be a szakkifejezések használatának különböző lehetőségeit, formáit. A táblázat jól szemlélteti a hazai marketing szakirodalom szakfordítási kihívásait, és egyúttal a jövőbeli feladatait is. A szakma számára kiemelten fontos a szakkifejezések helyes és megfelelő fordítása, azonban legtöbbször a félrefordítás és félreértelmezés elkerülése végett nem vállalkoznak az adott kifejezés magyar nyelvre fordítására.

VÁLTOZTATÁS NÉLKÜL ÁTVETT SZAKKIFEJEZÉSEK (NINCS MEGFELELŐ MAGYAR SZAKKIFEJEZÉS)	VÁLTOZTATÁS NÉLKÜL ÁTVETT SZAKKIFEJEZÉSEK (VAN MAGYAR MEGFELELŐ, DE NEM VAGY KEVÉSSÉ ALKALMAZZÁK, NEM EGYÉRTELMŰ)	VÁLTOZTATÁSSAL ÁTVETT SZAKKIFEJEZÉSEK	SZAKKIFEJEZÉS MAGYAR MEGFELELŐVEL	SZAKKIFEJEZÉS ÉRTELMEZÉSI PROBLÉMÁVAL A FORDÍTÁS KÖVETKEZTÉBEN	SZAKKIFEJEZÉS TÖBB FORDÍTÁSI VARIÁCIÓVAL
<i>Marketing</i>	<i>Display</i>	<i>Promotion – Promóció</i>	<i>Product-Termék</i>	<i>Private label</i>	<i>Sales</i>
<i>Merchandising</i>	<i>PR (Public Relations Közönségkapcsolatok)</i>	<i>Marketing Management Marketingmenedzsment</i>	<i>Price – Ár</i>	<i>Félrevezető fordítása: saját márka; Értelmezett fordítása: kereskedelmi márka</i>	<i>Vásárlásösztönzés / Értékesítés</i>
<i>Telemarketing</i>	<i>DM (Direct Marketing Direkt marketing)</i>	<i>Segmentation Szegmentáció</i>	<i>SWOT Analysis GYELV elemzés</i>		<i>Ösztönzés</i>
		<i>Product differentiation Termék differenciálás</i>	<i>Market niche Piaci szeglet</i>		
		<i>Vertical integration Vertikális integráció</i>	<i>Perceptual map Észlelési térkép</i>		
			<i>Corporate Identity Vállalati arculat</i>		

1. táblázat. Marketing szakkifejezések felhasználási módjai a hazai szakirodalomban és speciális szakirodalomban (saját szerkesztés/elemzés)

4. Következtetések

A jövőben egységesebbé kell tenni a hazai marketing szakirodalom fordítási tevékenységét. A magyar marketing szakembereknek össze kell fogni, és egységes szemléletet elfogadva kidolgozni fordítási lehetőségeket adott szakkifejezésekre, valamint ezen lehetőségek közül egységes szemléletmóddal kell kiválasztani a megfelelő és az adott kifejezést (annak jelentését) legjobban visszaadó fordításvariációt. Kerülni kell a félreértésre okot adó, valamint az egyazon kifejezést több módon mutató fordításokat. A hazai marketing szakirodalom minőségi fejlődéséhez mindenképpen kulcsfontosságú a megfelelő minőségű szakirodalmi fordítás.

IRODALOMJEGYZÉK

Batt, P.J. – Dean, A. (2000): *Factors influencing the consumer's decision*, Australia and New Zealand Wine Industry Journal Marketing Supplement, vol. 15 (4), 34–41.

Chaney, I.S. (2000): *A comparative analysis of wine reviews*. British Food Journal. Vol. 102. No. 7.

Charters, S.–Lockshin, L.–Unwin, T. (2000): *Consumer responses to wine bottle back labels*, The Australian & New Zealand Wine Industry Journal of Oenology, Viticulture, Finance & Marketing, vol. 15 (3), May/June, 94–101.

Combris, P.–Lecocq, S.–Visser, M. (2000): *Estimation of a hedonic price equation for Burgundy wine*, Applied Economics, vol. 32 (8), 961–967.

Cox, D.E.–Rich, S.U. (1967): *Perceived risk and consumer decision making*, in D.F. Cox (Ed.), *Risk taking and information handling in Consumer Behaviour*, Division of Research, Harvard University, Boston, MA. 105.

Dodds, W.–Monroe, K.B. (1985): *The effect of brand choice information on subjective product evaluations*, in E.C. Hirschman–M.R. Holbrook (Eds.), *Advances in Consumer Research*, Association for Consumer Research, Provo, UT, vol. 12, 85–90.

Folwell, R. Hodges, D.–Daily, R. (1974): *Price, Income and Expenditure Relationships in Wine Purchasing*, American Journal of Enology and Viticulture, Vol. 25. 17–25.

Fowler, T. (2001): *Getting the most with your label dollar*, Wines & Vines, August, 36–40.

Gluckman, R. L. (1990): *A Consumer Approach to Branded Wines*, European Journal of Marketing, Volume 24. No. 4. 14.

Halstead, J. (2002): *Why do consumers shop online: A study of online consumers in the wine industry*, manual 89.

Hauck, R. (1990), *Junge Weinkonsumenten. Forschungsberichte zur Ökonomie im Gartenbau*, Hannover und Weihenstephan. 121.

Heijbroek, A. M. A.: *The wine industry uncorked*, Food & Agribusiness Department, Rabobank International Utrecht, The Netherlands, 2001 (Power Point Presentation)

Hoffmann (1998): *Profilierung Deutsche Weine*, Detsches Weinstitut GmbH. Geisenheim.

in Papp, J.–Komáromi, N.: *Módszertani problémák és tapasztalatok a bormarketing kutatásban*. MOK Konferencia. 2001. 08. 30–31. SZIE. Gödöllő. 145–152.

Jennings, D.–Wood, C. (1994): *Wine: Achieving competitive advantage through desing*, International Journal of Wine Marketing, vol. 6 (1), 49–61.

Jenster, P.–Jenster, L. (1993): *The European Wine Industry*, International Journal of Wine marketing, Vol. 5. No. 1. 30–74.

Johnson, L.W.–Ringham, L.–Jurd, K. (1991): *Behavioral segmentation in the Australian wine market using conjoint analysis*, International Journal of Wine Marketing, vol. 3 (1), 26–31.

Keown, L.–Casey, B. (1995): *Purchasing behaviour in the Northern Ireland wine market*, British Food Journal, Volume 97 No. 1. 17–39.

Lockshin, L.S.–Spawton, A.L.–Macintosh, G. (1997): *Using product, brand and purchasing involvement for retail segmentation*, Journal of Retailing and Consumer Services, Vol.4, No. 3, 171–183.

Monroe, K.B.–Krishnan, R. (1985): *The effect of price on subjective product evaluations*, in J. Jacoby– .C. Olsen (Eds.), *Oerceived Quality*, Lexington Books, Lexington, MA, 209–223.

Orth, U.R.–Krška, P. (2002): *Quality signals in wine marketing: the role of exhibition awards*, International Food and Agribusiness, Management Review 4, 385–397.

Papp, J.–Komáromi, N.(2001): *Módszertani problémák és tapasztalatok a bormarketing kutatásban*. MOK Konferencia. SZIE. Gödöllő. 145–152.

Rabobank International Utrecht 1999: *The world wine business* 86.

Reizenstein, R.–Barnaby, D. (1980): *Assessing Consumer and Retailer Perception of Table Wine and Wine Store Attributes*, Advances in Consumer Research, Vol. 7. 95–100.

Skuras, D.–Vakrou, A. (2002): *Consumer's willingness to pay for origin labeled wine: A Greek case study*, British Food Journal, vol. 104 (11), 898–912.

Szabó, A.–Mosoni, P.: *A bor az interneten*, Bor és Piac 2001. március–április, 3. szám, 24–28.

Thomas, W.A. (2000): *Elements influencing wine purchasing: a New Zealand view*, International Journal of Wine Marketing, vol. 12 (2), 47–61.

Thompson, K.E.–Vourvachis, A. (1995): *Social and attitudinal influences on the intention to drink wine*, International Journal of Wine Marketing, vol. 7 (2), 35–45.

Tustin, M.–Lockshin, L. (2001): *Region of origin: does it really count?*, Australia and New Zealand Wine Industry Journal, vol. 16. 139–143.

Wade, C. (1999): *Reputation and its effect on the price of Australian wine*, Australian & New Zealand Wine Industry Journal, vol. 14 (4), July/August, 82–84.

Zeithaml, V.A. (1988): *Consumer perceptions of price, quality and value: A means-end model and synthesis of evidence*, Journal of Marketing, vol. 52, July, 2–22.

INTERNETES FORRÁSOK:

www.cyberatlas.Internet.com

IDEGEN EREDETŰ SZAVAK HASZNÁLATA A CÉLNYELVI SZÖVEGBEN

Hódi Bernadett, SZIE

Képesítőfordításnak az OECD (Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet) hivatalos honlapján található tanulmányt választottam, melynek címe: „Rising food prices” (<http://www.oecd.org/dataoecd/54/42/40847088.pdf>).

A lexikai regisztert tekintve a forrásnyelvi szövegben gyakori a gazdasági (néhol tőzsdei) szakszavak és kifejezések használata, illetve a szóismétlés. A fordítás során törekedtem a szakszavak magyar megfelelőjének használatára, voltak azonban olyan esetek, amikor az idegen eredetű megfelelőket alkalmaztam, például amikor nem volt a terminusnak magyar megfelelője, vagy a szóismétlés elkerülése végett szinonimaként idegen szóval fordítottam az adott szakszót, vagy amikor az adott szakszó idegen változatának használata is általánosan elterjedt a szakemberek, illetve a gazdaság iránt érdeklődők körében, akik a célnyelvi szöveg olvasóközönségének tekintendők. Nézzünk néhány példát:

a) Nincs magyar megfelelő: GDP-deflátor; portfólió-diverzifikáció

„GDP-deflátor: A folyó áras (adott évi árakon) GDP és a változatlan áras reál GDP hányadosa, értéke megmutatja az egész gazdaságra jellemző árszínvonal-változást.”
<http://www.blochamps.hu/index.php?module=glossary#G>

Portfólió

„Szó szerinti jelentése: tárca. Befektetések esetében azt jelenti, hogy a befektetőnek milyen jellegű befektetései (részvény, kötvény, ingatlan stb.) vannak, de jelenti ugyanazon jellegű befektetések (pl. részvénybefektetés) diverzifikációját is (valakinek nemcsak egyfajta részvénye van, hanem több cég papírjait is megvásárolta). Egy befektető alapvetően azért alakít ki portfóliót, hogy ne csupán egyetlen befektetési formától vagy papírtól függjön. A portfólió alapvetően a kockázatmegosztás eszköze.”

<http://www.bankihitel.hu/index.php?us=fogalomtar&id=326>

„A portfólió egy befektető tulajdonában lévő értékpapírok összessége. A portfóliót ezért nevezik értékpapírkosárnak is: különböző hozamú és kockázatú befektetési eszközökből áll össze.”

<http://www.lizingpercek.hu/szotar/P-1>

Diverzifikáció

„Kockázatsökkentésre irányuló magatartás, amely különböző típusú, lejáratú, kockázatú, hozamú, devizájú stb. befektetési lehetőségek kombinálásával jön létre.”

http://www.bankihitel.hu/index.php?us=fogalomtar&keresett_szoveg=diverzifik%E1ci%C3%B3

„A befektetések kockázatának csökkentése oly módon, hogy a befektetőktől összegyűjtött vagyont egyszerre többféle típusú és kockázatú eszközbe fekteti.”

<http://www.lizingpercek.hu/szotar.html?k=diverzifik%C3%A1ci%C3%B3>

Diverzifikált portfólió

„Különböző típusú, hozamú, kockázatú és lejáratú befektetések együttese, amely a kockázat és hozam esetleges ingadozását, a likviditás hiányát jelentősen lecsökkenti.”

<http://www.lizingpercek.hu/szotar-Diverzifik%C3%A1lt+portfóli%C3%B3.html>

Egyik esetben sem volt tehát magyar megfelelője az idegen eredetű szónak, csak körülírással lehetett volna fordítani, ami nem bizonyul túl jó megoldásnak az amúgy is hosszú mondatoknál.

b) Szóismétlés elkerülése végett szinonimaként használt idegen eredetű szavak:
volatilitás

A forrásnyelvi szövegben hétszer szerepelt a „volatility/price volatility” szó, melyet négy esetben áringadozásoként, egy esetben ármozgásként, két esetben pedig árvolatilitásként/volatilitásként fordítottam.

„Volatilitás (Volatility) – Egy instrumentum árának adott időszakra várt ingadozásának a mértéke.”

http://www.bpforex.hu/hu/kifejezes_gyujtemeny#V

„Volatilitás: hektikus, váratlan, viszonylag nagy amplitúdójú változás, kilengés. Általában a tőzsdei árfolyamok változásának megjelölésére használják, szemben a stabil piaccal. A változékonyságot jelölik vele.”

http://www.penzportal.hu/index.cgi?r=&v=&l=&feaz=9jiz5w4e73sfw5c&mf=&p=gazd_szotar-speckereso&ska=v

Itt kitérnék az *output* szó fordítására is. A forrásnyelvi szövegben ötször fordult elő, hol önmagában állva, hol kifejezésként (pl. *cereal output*, *oilseeds output*, *palm oil output*). Helyese az *oilseeds output* fordítása növényiolaj-kibocsátásként?

Nézzük meg, milyen jelentést ad meg három különböző forrás:

- Dictionary of Business English (Longman): (teljes) termelés(i) eredmény; teljesítmény
- Angol–magyar nagyszótár (Ország): termelés(i) eredmény), teljesítmény
- Sztaki.hu: hozam, kimenet, kimenő teljesítmény, teljesítmény, termelés, termelési eredmény

Bár a közgazdaságtan átvette az angol szóalakot (lásd 1. sz. táblázat), ebben a kontextusban nem állta volna meg a helyét az idegen nyelvi megfelelő. Négy esetben termelésként fordítottam az *output* szót (pl. gabonatermelés, pálmaolaj-termelés), a szóismétlés elkerülése végett azonban egyszer kibocsátásként.

AZ OUTPUT SZÓ ELŐFORDULÁSA A KÖZGAZDASÁGTANBAN	FORRÁS
„A felhasznált erőforrásokat input -nak a kibocsátott termékeket vagy szolgáltatásokat output -nak nevezzük.”	<i>www.agr.unideb.hu</i>
<p>„Nominálkibocsátás = (nominál output) egy bizonyos időszak alatt létrehozott áruk és szolgáltatások értékének összege folyó áron (a mindenkori áraikon) mérve.</p> <p>Reálkibocsátás = (reál output) egy bizonyos időszak alatt az összkibocsátásnak változatlan (bázisévi) áraikon mért, azaz az áremelkedést figyelmen kívül hagyó nagysága.”</p>	<i>ajkhok.elte.hu</i>

1. sz. táblázat: Az output szó előfordulása a közgazdaságtanban

Ehhez kapcsolódó kutatásaim rávilágítottak arra, hogy ha az *output* szó önmagában áll, helyes a *kibocsátás* fordítása ebben a kontextusban, tehát agrártémával foglalkozó szövegekben (lásd 2. sz. táblázat), van azonban egy olyan konnotációja a szónak, amely alapján a legtöbb ember valamilyen szennyezésre asszociál. Ezt bizonyítja, hogy internetes keresőbe beírva a kibocsátás szót, a leggyakoribb előfordulásai szóösszetételekben az alábbiak: károsanyag-kibocsátás, szén-dioxid-kibocsátás, üvegházgáz-kibocsátás stb. Mindezek alapján tehát az „oilseeds output” kifejezést inkább növényiolaj-termelésnek, vagy szinonimaként növényiolaj-előállításnak kellett volna fordítani.

A KIBOCSÁTÁS SZÓ ELŐFORDULÁSA AGRÁRSZÖVEGEKBEN	FORRÁS
<p>A termés mennyiségét tekintve 2008 igen jó év volt: a szektor kibocsátása 30 százalékkal emelkedett. A szokatlan mértékű növekedést a szántóföldi kultúrák – búza, kukorica, napraforgó, repce – és a gyümölcsfélék kiváló termése hozta, de szerepet játszott benne a rendkívül alacsony bázis is: az almából több mint háromszor, kukoricából több mint kétszer annyi termett, mint 2007-ben, de búzából és napraforgóból is 40 százalékkal több...</p>	<p>Agrármonitor 2008/4</p>
<p>...A világ búzatermelése 625 millió tonna körül alakult 2004-ben, 12 százalékkal volt több az előző évinél. A nemzetközi prognózisok szerint a globális kibocsátás további, megközelítőleg 6 százalékos bővülése várható az elkövetkező tízéves időszakban...</p> <p>... A legfontosabb versenytársak közül az Egyesült Államok búzatermelése az előző évihez képest előreláthatóan 1 százalékkal nő 2005-ben, eléri az 59 millió tonnát, míg Kanada kibocsátása 9 százalékkal bővül, megközelíti a 26 millió tonnát. Előrejelzések szerint Ukrajnában közel 5 százalékkal kevesebbet, 16,7 millió tonna búzát aratnak 2005-ben, míg Oroszország kibocsátása gyakorlatilag nem változik, 45 millió tonna körül alakul...</p> <p>...A 2005. évi globális terméskilátások egyelőre biztatóak, várhatóan 43,5 millió tonna repcét takarítanak be. A FAPRI prognózisa szerint a kibocsátás szerény mértékben emelkedik az elkövetkező tízéves időszakban, 2014-re elérheti a 46 millió tonnát...</p> <p>... Az Európai Bizottság előrejelzése szerint a kibocsátás középtávon gyakorlatilag stagnál, az EU-25 repce-önellátottsága az évtized végén csak kevéssel haladja meg a 100 százalékot...</p>	<p>http://www.ikr.hu/cikkek/magazinok_show.php?code=317</p>
<p>...Jövőre az ország bioetanol termelése 100 ezer tonna lesz a kibocsátás megduplázódásával, és ez 300 ezer tonna többletgabonát igényel...</p>	<p>http://www.agraroldal.hu/bioetanol_cikk.html</p>

2. sz. táblázat: A kibocsátás szó előfordulása agrárszövegekben

c) Elterjedt idegen eredetű terminusok: spot ár, spot piac

Spot ár:

„A határidős árral szemben azt az árat, amin jelenleg adják-veszik az árut, készpénzes vagy azonnali árnak nevezzük.”

<http://www.investipp.hu/tanuloszoba.htm>

Spot piac:

„Azonnali piac (spot/prompt piac)

Nem határidős piac. Itt a teljesítés a szerződés megkötésével egyidejűleg megtörténik.”

<http://www.bankihitel.hu/?us=fogalomtar&id=62>

A spot ár, illetve spot piac erős kollokációnak tekinthető a szaknyelvben, amit az is bizonyít, hogy internetes böngészőbe beírva például a spot ár kifejezést, 13000 találatot kapunk, míg az azonnali ár kifejezést beírva csupán 5290 találatot.

Hasonló kifejezések, amelyek ugyancsak szerepeltek a forrásnyelvi szövegben a „futures market”, „futures price”, valamint a „derivative market”. Mindhárom esetben elterjedtebb a magyar megfelelők használata, tehát a futures piac (156 találat az interneten) helyett határidős piac (5340 találat), futures ár (718 találat) helyett határidős ár (832 találat), illetve a derivatív piac (363 találat) helyett származékos piac (65000 találat), ezért fordításomban a magyar megfelelőket alkalmaztam.

Végül nézzünk meg néhány olyan köznyelvi szót (lásd 3. sz. táblázat), amely gyakran előfordult a forrásnyelvi szövegben, és amelyeket idegen eredetű szóval is lehetett volna fordítani, de a relevancia elvét (lásd Sperber-Wilson, 1995) követve a magyar megfelelők használatára törekedtem, azaz úgy igyekeztem fordítani, hogy a célnyelvi olvasóközönség a lehető legkisebb erőfeszítéssel a lehető legtöbb információt nyerje ki a célnyelvi szövegből.

FORRÁSNYELVI SZÓ	FORDÍTÁS IDEGEN EREDETŰ SZÓVAL	FORDÍTÁS TELJES ÉRTÉKŰ CÉLNyelvi SZÓVAL VAGY KIFEJEZÉSSEL
combination	kombináció	egyrészt... másrészt együttes fennállása (két v. több tényezőnek)
significant	szignifikáns	jelentős

factor	faktor	tényező szerepe van szerepet játszik
evolution (of prices)	evolúció	(árak) alakulás(a)
permanent	permanens	állandó tartós
traditional	tradicionalis	hagyományos
alternative	alternatíva	változat
scenario	scenárió	forgatókönyv

3. sz. táblázat: A forrásnyelvi szövegben gyakran előforduló köznyelvi szavak és lehetséges fordításaik

Összegezve elmondható, hogy a fordítás során három tényező mindenképpen meghatározza, hogyan ültetjük át a célnyelvre az adott szót/kifejezést: milyen a célnyelvi olvasóközönség, van-e magyar megfelelője az adott szónak/kifejezésnek, illetve milyen lexikai regiszterbe tartozik a fordítandó szó vagy kifejezés. Köznyelvi szavak esetében véleményem szerint mindig törekedni kell arra, hogy célnyelvi szóval fordítsunk. Természetesen, ha nincs magyar megfelelője a forrásnyelvi szakszónak/kifejezésnek, elkerülhetetlen az idegen szó használata, de ebben az esetben, ha nem szakemberek alkotják a célnyelvi olvasóközönséget, hasznosnak találok a jelentésbetoldás alkalmazását, azaz zárójelben vagy valamilyen egyéb módon toldjuk be az idegen szó/kifejezés jelentését, magyarázatát.

II. A SZAKFORDÍTÁS ELMÉLETI ÉS GYAKORLATI KÉRDÉSEI

REÁLIÁK ÉS FORDÍTÓI STRATÉGIÁK VIZSGÁLATA NÉMET KÖZÉPFOKÚ ISKOLATÍPUSOK ÉS VÉGZETTSÉGEK MAGYARRA FORDÍTÁSA KAPCSÁN¹

Éber Boglárka–Fata Ildikó, PPKE–SZIE

1. Bevezetés

Tanulmányunkban egyes, a német oktatási rendszerre sajátosan jellemző, ezért **reáliáknak** (ld. Klaudy 2004: 36) tekinthető középfokú iskolatípusok, illetve az ott megszerzhető képesítések magyarra fordítását vizsgáljuk meg 1.) kétnyelvű szótári megjelenési formájukban, 2.) szövegekben, amelyek a német oktatási rendszert mutatják be magyar nyelven, illetve 3.) hiteles okiratfordítók fordításai alapján.

Kutatásunk legfontosabb kérdésfelvetése annak vizsgálata, hogy milyen összefüggés állapítható meg a reáliák fordítása során alkalmazott fordítói stratégiák és a reáliák különböző célnyelvi közegben (kétnyelvű szótár, szöveg, okirat) végzett fordítása között.

Azt feltételezzük, hogy a vizsgált reáliák magyarra fordítása során más és más fordítási ekvivalenssel él a szótárszerkesztő, a szakszövegíró/fordító, illetve a hiteles okiratfordító, továbbá hogy a célnyelvi ekvivalens kiválasztásakor elsősorban a kétnyelvű szótár profilja, a fordítandó szöveg fajtája, a célnyelvi olvasóközönség feltételezett ismeretei, egyszóval a fordítás funkciója dönt a szótári vagy a fordítási ekvivalensek szerepeltetéséről.

A következő német iskolatípusok elnevezését, illetve az ott megszerzhető képesítéseket mint reáliákat vizsgáljuk meg tanulmányunkban² : *Realschule – Hauptschule*, illetve *Hauptschulabschluss – Realschulabschluss – mittlere Reife – Hochschulreife*.

2. Elméleti háttér

Ha csak a Fordítástudomány című folyóirat legutóbbi számaiba lapozunk is bele, azt tapasztaljuk, hogy a közelmúltban számos tanulmány született idegen nyelvű reáliák magyarra fordítási lehetőségeinek vizsgálatáról, illetve fordított irányban is.

Tanulmányunkban a legutóbbi kutatási eredmények és megállapítások ötvözésére, illetve továbbgondolására törekszünk. Ehhez az alábbi tanulmányok, cikkek bírnak különös jelentőséggel:

Telling (2003) tanulmányában két orosz regényben előforduló reáliákat vizsgál

1.Jelen tanulmányunk kiindulópontjával Éber (2009) nem publikált BA-záródolgozata szolgált, melynek címe: A német–bajor és a magyar oktatási rendszerek összehasonlító elemzése terminológiai és fordítási szempontból.

2.Tanulmányunkban nem vállalkozunk a német oktatási rendszer átfogó bemutatására, illetve a magyar oktatási rendszerrel való összevetésre, ezért csak utalni szeretnénk fenti dolgozatra, amelyben a szerző részletesen bemutatja és összeveti a két oktatási rendszert, különös tekintettel a jelenlegi vizsgálatunk tárgyát képező középfokú oktatási intézmények közötti fogalmi és elnevezésbeli különbségekre.

meg különböző nyelvekre történő fordításuk során. Modelljében az **idegenszerűség** és a **honosítás elvét** mint fordítói stratégiát egy skála két végpontjaként tekintve Vlahov–Florin (1980: 51–69) nyomán a reáliák alábbi fordítási lehetőségeit különbözteti meg: 1) transzkripció avagy transliteráció, 2) szókölcönzés (tükörszavak és részleges tükörszavak formájában), 3) kommentálás lábjegyzetek, illetve szövegvégi jegyzetek formájában³, illetve 4) analógiás fordítás (ld. Tellinger 2003: 60).

Boldog (2009: 84–100) szintén egy szépirodalmi mű két magyar fordítása kapcsán vizsgálja meg, hogy **milyen összefüggés** állapítható meg a mű metatextusaiban előforduló **reáliák fordítása** során alkalmazott **fordítói stratégiák** és a fordító neme, a fordítás célközönsége, illetve a kiadói instrukciók között. Nord (1997) egynyelvű irodalmi kommunikációra kifejlesztett funkcionalista megközelítését egy angol meseregény magyar nyelvű fordításaira adaptálva Boldog megállapítja, hogy a fordítónak egyfelől az eredeti művel való referenciális azonosság és a lojalitás, másfelől pedig a célközönség igényeinek megfelelő honosítás között kell az egyensúlyt megteremtenie.

Mivel tanulmányunkban a német iskolatípusok mint reáliák szótári megjelenésével is fogunk foglalkozni, szólnunk kell a **szótári ekvivalencia** fogalmáról is, melyet Szabó (2008: 61) nyomán a következőképpen definiálhatunk: „[...] szótári ekvivalensen a két-nyelvű szótár címszavaihoz rendelt célnyelvi szavakat értjük”.

Szabó (2008) írásában Uzonyira (2006) támaszkodik, aki cikkében az ekvivalencia–szakirodalom áttekintése után saját szótárszerkesztői tapasztalatait osztja meg velünk, konkrét példákkal illusztrálva az egyes szótári ekvivalenstípusokat. Tanulmányunk szempontjából különös jelentőséggel bír a **reáliák esetében kínált szótári ekvivalensek**, az ún. „ekvivalenspótlók” vizsgálata. Uzonyi két ilyen típust különböztet meg: 1) **magyarázat** ahhoz, „hogy a használó megértse, miről van szó, és ha fordítania is kell, megfelelő leleményességgel megtalálja azt a **kontextuális megoldást** (kiemelés tőlem – FI.), amellyel nem, vagy alig vész el az információ” (Uzonyi 2006: 120), ügyelve azonban a szótári és az enciklopédikus lexikon illetékességének megtartására; 2) megoldásként Uzonyi a **„hasonló reáliák”** megnevezését javasolja, avagy Tellinger terminológiájával szólva az analógiás fordítást.

Mivel az egyes német intézményi reáliákat magyar szakszövegekben előforduló fordítási ekvivalenseik alapján is megvizsgáljuk, szükségesnek tűnik a **fordítási ekvivalens** fogalmának definiálása is. Fata (2008: 18) alapján fordítási ekvivalens alatt olyan célnyelvi szokásos megfeleltetést értünk, amelyekhez 1) reáliák (funkcionális non-ekvivalencia) esetében folyamodhatunk, illetve 2) a szövegalkotás során felmerülő szinonímia, hiperonímia jelenségnek eleget téve a forrásnyelvi kifejezésnek olyan célnyelvi kifejezéseket is megfeleltethetünk, amelyek esetleg a „rendszerszintű (funkcionális) ekvivalencia szintjén kizárják egymást” (u.o., ld. még Muráth 2000: 159 modellje).

Feltételezésünk szerint empirikus kutatásaink során a fenti értelemben definiált fordítási ekvivalensekkel fogunk a legnagyobb számban találkozni. Ami az egyes ekvivalensfajták (úm. szótári, fordítási és okiratos) egymáshoz való viszonyulását illeti, javasoljuk, hogy a reáliák esetében a fordítási ekvivalenst tegyük meg főfogalomnak a másik kettővel szemben.

3. Tanulmányunkban nem térünk ki arra a fordításméletben is sokat vitatott kérdésre, hogy a szövegvégi jegyzetek avagy a lábjegyzetek mennyiben vonják el az olvasó figyelmét a szövegtől (ld. Boldog 2009). A kommentálás 3. fordítási lehetőségként való szerepeltetésével azt az álláspontunkat kívánjuk kifejezni, hogy idegenszerűbb fordítási lehetőségeknek véljük, mint az analógiás fordítást.

Szabó (2008) már idézett tanulmányában a **szótári** és a **fordítási ekvivalenseket** két, közös metszettel rendelkező halmazként definiálja: tanulmánya végén megállapítja, hogy a közös halmaz nagysága valószínűleg szövegtípusonként is változik, szakszövegek esetében például nagyobb lehet az átfedés. Ezzel a hipotézissel egyúttal ki is jelöli a további vizsgálódás útját, melyen szándékunkban áll jelen tanulmányunkkal elindulni.

Mivel az egyes német iskolatípusokat mint intézményi reáliákat az okirattfordításokban is megvizsgáljuk, szólnunk kell a meglehetősen kisszámú szakirodalmi utalásokról is (ld. NN 2006, Horváth 2004). Ezt saját empirikus kutatásunk bevezető részében fogjuk megtenni.

A fenti tanulmányokban közös, hogy ugyan reáliák célnyelvi fordítási lehetőségeit vizsgálják, ezek a reáliák azonban elsősorban szépirodalmi művekből (regény, meseregény, mese) származnak. Mivel saját kutatásaink során intézményi reáliákat vizsgálunk meg különböző célnyelvi előfordulásukban, szükségszerűnek tűnik a fenti tanulmányok releváns kutatási eredményeinek átvétele és helytállóságuk vizsgálata.

3. Az egyes iskolatípusok és megszereshető képesítések magyar nyelvű fordítása I: kétnyelvű szótárak vizsgálata

Az egyes iskolatípusok és megszereshető képesítések előfordulását, valamint szótári ekvivalenseiket négy kétnyelvű német–magyar szótárban – Bernáth (2008), Győrffy (2003), Hessky (2005) ÉS HFU (2006) – vizsgáljuk meg.

Tanulmányunkban eltekintünk a vizsgálandó szótárak bemutatásától, csupán – az egyes szótárak profilját, információs kínálatát ismertnek tekintve – megfogalmazzuk elvárásainkat a vizsgált szótárakkal szemben.

A szótári előfordulás tekintetében a legátfogóbb képet – már csak a szótár terjedelme miatt is – a HFU-szótártól várjuk. A Győrffy- és Bernáth-szótáraktól speciális információs kínálatuk miatt azt várjuk, hogy legalább azokat az iskolatípusokat lemmatizálják, amelyek német kulturális (Győrffy-szótár) relevanciával pl.: *Hauptschule*, *Realschule*; illetve felsőoktatási (Bernáth-szótár) relevanciával bírnak, így pl.: *mittlere Reife*, *Hochschulreife*.

Ami a szótári ekvivalensek fajtáit és az alkalmazott fordítói stratégiákat illeti, azt feltételezzük, hogy a szótárak a fentiekben felsorolt magyarázó glosszákkal, illetve korpuszból nyert fordítási ekvivalensekkel fognak szolgálni, következetesen ragaszkodva az adott szócikken belül az idegenszerűség vagy a honosítás elvéhez.

Az alábbi két táblázat (1.1 és 1.2) a vizsgált iskolatípusok, illetve a megszereshető képesítések szótári előfordulását mutatja be:

ISKOLATÍPUS	HFU	HESSKY	GYŐRFFY	BERNÁTH
Hauptschule	igen	igen	-	igen
Realschule	igen	igen	-	igen

1.1 ábra: A vizsgált iskolatípusok szótári előfordulása

MEGSZEREZHETŐ KÉPESÍTÉS	HFU	HESSKY	GYÓRFFY	BERNÁTH
Hauptschul-Abschluss	igen	-	-	-
Realschul-Abschluss	-	-	-	-
Mittlere Reife	-	-	-	-
Hochschulreife	igen	igen	-	igen

1.2 ábra: A megszerezhető képesítések szótári előfordulása

A fenti két táblázat együttes értékelésekor az alábbi megállapításokat tehetjük: Következetlenségeket találunk az egyes szótárak lemmatizálási gyakorlatában: Míg a HFU esetében hipotézisünk igazolódni látszik, nem értjük, hogy a Gyórfy-szótárba miért a *Gymnasium* és a *Matura* szavak kerültek be (szemben pl. a *Hauptschule*-val, illetve a *Realschule*-val, az *Abitur* és a *Hochschulreife* közötti fogalmi-kulturális eltérésekről nem is beszélve). A Bernáth-szótár a szótári profilnak megfelelően tartalmazza ezeket a képesítéseket, az egyes iskolatípusnevek lemmatizálását tekintve pedig szinte vetekszik a HFU-szótár lemmatizálási gyakorlatával.

A továbbiakban két jellegzetes német iskolatípus, a *Hauptschule* és a *Realschule* szótári előfordulását, illetve a bennük kínált szótári ekvivalens fajtáját vizsgáljuk meg részletesebben.

HAUPTSCHULE ÖSSZES ELŐFORDULÁSA: 4/3 (75%)			
szótár	előfordulás	szótári ekvivalens	szótári ekvivalens fajtája + fordítói stratégia
HFU	+ (764. o.)	Iskolatípus, mely általában az 5–9. osztályt foglalja magában. <i>Hauptschul</i> ~: általános iskolai végzettség.	magyarázó glossza + idegenszerűség elve érvényesül

HESSKY	+ (588. o.)	Általános alapképzést nyújtó, az 5–9. osztályig terjedő iskolatípus, amely a tanulmányok felső szinten való folytatását nem teszi lehetővé.	magyarzó glossza + idegenszerűség elve érvényesül
GYŐRFFY	-	-	-
BERNÁTH	+ (35. o.)	Megfelel a magyar általános iskola felső tagozatának.	magyarzó glossza + honosítás elve érvényesül
REALSCHULE ÖSSZES ELŐFORDULÁSA: 4/3 (75%)			
szótár	előfordulás	szótári ekvivalens	szótári ekvivalens fajtája
HFU	+ (1282. o.)	<i>reáliskola</i>	tükörfordítással nyert szótári ekvivalens
HESSKY	+ (971. o.)	A természettudományos és gazdasági tárgyakat előtérbe helyező középiskola. <i>reáliskola: auf die ~ gehen: reáliskolába jár.</i>	tükörfordítással nyert szótári ekvivalens magyarzó glosszával + idegenszerűség elve érvényesül
GYŐRFFY	-	-	-
BERNÁTH	+ (52. o.)	Németországban az általános iskola 5–10. osztálya, amely záróvizsgájával szakiskola látogatására jogosít.	magyarzó glossza + idegenszerűség/honosítás elve keveredik

2. ábra: Hauptschule és Realschule előfordulása és szótári ekvivalense

Mind a *Hauptschule*, mind pedig a *Realschule* összes előfordulása: 4/3, vagyis négy szótárból háromban találjuk meg. A *Hauptschule* esetében a kínált szótári ekvivalens fajtája mindhárom esetben a magyarázó glossza, amely a reáliák esetében az egyik leggyakoribb „ekvivalenspótlóként“ (Uzonyi 2006: 119f.) szolgál. A fenti körülíró magyarázatok már-már az enciklopédikus lexikon (és nem a szótár) illetékességét érintik (ld. u.o.).

A vizsgált két iskolatípus esetében az alábbi összefoglaló megállapításokat tehetjük a három szótár lemmatizálási gyakorlatáról:

1. **Tükörfordítással** nyert szótári ekvivalens a vizsgált hat esetből csak kétszer fordult elő (ebből egy kollokációhoz kötve), ez is kizárólag a *Realschule* esetében. A fennmaradó esetekben a szótárszerkesztők **körülíró magyarázattal, glosszával** szolgálnak. Eltérő lemmatizálási gyakorlatot tapasztalhatunk a *Hauptschule* és a *Realschule* esetében. Míg a *Hauptschule* esetében a szótárszerkesztők tartózkodtak attól, hogy egy diakrón célnyelvi ekvivalensnek (*polgári iskola*) feleltessék meg azt (ld. Uzonyi 2006: 123), addig a *Realschule* esetében háromból két esetben egy tükörfordítással nyert célnyelvi ekvivalenst választottak.

2. **Következetlenséget véltünk felfedezni a két iskolatípus még azonos szótáron belüli lemmatizálási gyakorlatában is.** Fontosnak tartanánk, hogy legalább azonos szótáron belül az egyes forrásnyelvi reáliák célnyelvi ekvivalenseit azonos metanyelvi eszközökkel mutassuk be. A magyar és a német oktatási rendszer közötti egyik legnagyobb különbség éppen a középfokú iskolatípusok esetében áll fenn. Németországban ugyanis megkülönböztetünk *Sekundarbereich I*-t és *Sekundarbereich II*-t, vagyis *alsó és felső középfokú iskolatípusokat*. Fentiek közül mindkét iskolatípus az általános iskola 4. osztályát követően, 10 éves kortól látogatható, vagyis alsó középfokú iskolatípus. A *Hauptschule* 5 éves, a *Realschule* pedig 6 osztályos. Saját magyarázó glosszajavaslatunk az utolsó megállapításunk végén található.

3. A szótárakban kínált célnyelvi ekvivalensek esetében **összekeverednek a német, illetve a magyar iskolarendszer sajátosságait bemutató magyarázatrészek**, ily módon a honosító és az eredetihez lojális fordítói stratégiák (ld. Boldog 2009): „*megfelel a magyar általános iskola felső tagozatának*”, olvasható (Bernáth 2008: 35), illetve „*Németországban az általános iskola 5–10. osztálya*” (Bernáth 2008: 52), ily módon szembeállítva a magyar általános iskola 4 osztályos felsőtagozatát egy 5(!) osztályos képzési rendszerrel. Másik példánk pedig a *Hauptschulabschluss*-ra kínált szótári ekvivalens, ami a HFU (2006: 764) szerint *általános iskolai végzettség*.

4. **A fenti kétnyelvű szótárak lemmatizálási gyakorlata nem mondható egyedinek.** Hasonlóképpen járnak el más kétnyelvű, magyar vonatkozású szótárak is a reáliák szótári ekvivalenseinek megadásakor⁴. Ugyanakkor meggyőződésünk, hogy a magyarázó glossza (mely gyakran 4-5(!) soros), ugyan közelebb visz a forrásnyelvi kifejezés megértéséhez, célnyelvi szövegben való szerepeltetésre viszont alkalmatlan. Szorgalmazzuk tehát a fenti iskolatípusok tükörfordítással vagy egyéb módon nyert rövid, tömör célnyelvi ekvivalenseinek lemmatizálását, a magyarázó glossza mint szótári ekvivalens kizárólagos szerepeltetése helyett.

5. Manapság a modern, tudományos igényű szótárakkal szemben támasztott egyik legfőbb követelmény a **korpuszalapú szótárbázis**. Korpuszalapú vizsgálatokkal a fenti szótárak

4. *rakott palacsinta* (Hadóke/Kerndter/Iker 2008: 68): *aufeinander geschichtete, mit Marmelade bestrichene und mit gemahlenen Walnüssen bestreute Pfannkuchen/Palatschinken, die im Ofen überbacken werden oder: Besenwirtschaft* (Hadóke/Kerndter/Iker 2008: 12): *Németország déli részén honos intézmény: a ház/boroszince ajtaja elé tett seprével jelzik a borosgazdák, hogy saját boraikkal és házi harapnivalóval várják a betérő vendégeket.*

is találhattak volna számos fordítási ekvivalenst a német iskolatípusokra és végzettségekre, melyek kiegészítésül szolgálhattak volna az általuk kínált szótári glosszához mint egyetlen és szinte kizárólagos szótári ekvivalenshez, elősegítve ezzel az adott kétnyelvű szótárak jobb használhatóságát.

6. Végezetül megkísérlünk megszövegezni két szótári glosszát, melyek a *Hauptschule*, illetve a *Realschule* magyar nyelvű magyarázataként szolgálhatnak. A különbség a két magyarázat között a következőképpen fogalmazható meg: Az (1) egy szótári közegben esetleg „hiperkorrekt”-nek, nehezen érthetőnek hat; a forrásnyelvi reália ismertetőjegyeiből indul ki, ily módon a célnyelvi olvasóban az „**idegenszerűség**” érzését fokozza. A (2) magyarázatot egyszerűbb, ezáltal érthetőbb metanyelvi eszközökkel szövegeztük meg, és benne a **célnyelvi honosítás következetes elve** érvényesül.

Hauptschule (1): Alsó középfokú oktatási intézménytípus Németországban, amely az 5–10. osztályokat foglalja magába.

Realschule (1): Alsó középfokú oktatási intézménytípus Németországban, amely az 5–11. osztályokat foglalja magába.

Hauptschule (2): Németországban az általános iskola 4. osztályát követően választható 5. osztályos iskolatípus.

Realschule (2): Németországban az általános iskola 4. osztályát követően választható 6. osztályos iskolatípus.

4. Az egyes iskolatípusok és a megszerezhető képesítések magyar nyelvű fordítása II: korpuszalapú vizsgálatok

Saját korpuszalapú kutatásainkkal azt próbáljuk kideríteni, hogy a különböző szövegek (eltérő célközönség, funkció, tartalmi mélység) esetében megfigyelhetőek-e eltérő fordítói stratégiák, illetve hogy a fordítók mely fordítási ekvivalensfajtákat milyen gyakorisággal alkalmaznak a fenti reáliák célnyelvi fordítása során.

Korpuszunkat három szöveg alkotta, melyek mindegyike a német oktatási rendszert mutatja be magyar nyelven (1., 2., 3. szöveg), illetve veti össze a magyar oktatási rendszerrel (2. szöveg). A korpuszt alkotó három szöveg részletesebb bemutatása (terjedelem, tartalom, megjelenési fórum, feltételezhető célnyelvi olvasóközönség stb.) azért tűnik indokoltnak, mert magyarázatul szolgálhat a német iskolatípusok/végzettségek magyar nyelvű fordításakor alkalmazott fordítói stratégiákra.

Az első szöveg⁵ az „Oktatásügy – Németország” címet viseli, a Foglalkoztatási és Szociális Hivatal Nemzeti Pályainformációs Központjának (NPK) honlapjáról érhető el. Szerzője és fordítója ismeretlen, s bár a szöveghez konkrét célnyelvi olvasóközönség nem társítható, rendeltetése valószínűleg az, hogy átfogó tájékoztatást nyújtson a német iskolai rendszerről. Ezt a feltételezésünket a szöveg terjedelme is alátámasztja: 75 oldalas, tartalmazza az oktatási rendszer grafikus ábrázolását (6. o.), valamint ehhez kapcsolódóan egy

5. Oktatásügy – Németország: <http://www.npk.hu/public/palyak/eu/mappa/nemet/a.pdf> (2009–10–17)

kétnyelvű szószedetet is (6–8. o.). A szöveggel szembeni legfontosabb elvárásunk az, hogy – már csak terjedelmi okokból is – alapos áttekintést nyújtson valamennyi németországi középfokú oktatási intézményről, az ott szerezhető képesítésekről, illetve magyar nyelvű megfeleltetéseikről, fordítási lehetőségeikről.

A második szöveg⁶ a Scientia Pannonica című tudományos folyóirat 3. évfolyamának (2009) 1. számában jelent meg Lennerné Patkó Ildikó, celldömölki középiskolai tanár tollából, aki cikkében a magyar és a német középiskolai rendszer összevetésére vállalkozik. A cikk terjedelme (Word-formátumban) 9 oldal. Szerzője a két oktatási rendszert elsősorban abból a szempontból hasonlítja össze, hogy hány ciklusú oktatási modellt alkotnak, mely pontokon (és hányszor) átjárhatóak, elősegítve ezzel a később érő diákok iskolaválasztását, -módosítását, ezáltal integrálódását is. A cikk neveléstudományi tárgyú szakfolyóiratban való megjelenése arról tanúskodik, hogy az olvasói célközönség elsősorban a neveléstudománnyal foglalkozó szakemberekből, oktatáspolitikusokból, középiskolai és egyetemi tanárokból, érdeklődő laikusokból tevődik össze.

A harmadik szöveg⁷ a www.euvonal.hu/tagorszagok/nemetszag/oktatas elérési útvonallal jeleníthető meg. Ismeretlen szerzője/fordítója cikkében arra törekszik, hogy bemutassa a németországi oktatásügy jellemző vonásait. Terjedelme (Word-formátumban) mindössze 5 oldal, tehát csak vázlatos bemutatást várhatunk el a szövegtől. Felépítése megegyezik a többi EU-tagország oktatási rendszerét bemutató írásával, amely az országonkénti gyors összehasonlítást teszi lehetővé. Különösen igaz ez a felsőoktatási intézmények közötti átjárhatóság, előnyök (tandíj – felvételi követelmények stb.) vonatkozásában. Az írás megjelenése az adott fórumon arra utal, hogy széles olvasóközönségnek szánták az adott témában való első tájékozódásul.

A korpuszt alkotó szövegek rövid bemutatása után következzenek a megvizsgálandó iskolatípusok, illetve a megszerzhető végzettségek (ld. 3.1 és 3.2 táblázatok). Feltételezésünk az adott szövegek vizsgálata kapcsán az, hogy szerzőjük/fordítójuk a szövegek eredeti szándékának, valamint tartalmi mélységének megfelelően, illetve célnyelvi olvasóközönségük feltételezett ismereteinek figyelembevételével kínálnak magyar fordítási ekvivalenseket.

Az alábbiakban közölt táblázatokban szereplő számokat, illetve a mellettük szereplő elnevezéseket a következőképpen kell értelmezni: A *Hauptschule* német nyelven háromszor (3) fordul elő az 1. számú magyar nyelvű szövegben, a magyar nyelvű *polgári iskola* elnevezés pedig összesen tizennyolcszor (18).

ISKOLATÍPUS	1. SZÖVEG	2. SZÖVEG	3. SZÖVEG
Hauptschule	(3)/(18) polgári iskola	(11)/(11): Hauptschule (10); alsó középfokú iskola (1)	(5)/(5): közép-iskola (1); Hauptschule (4)

6. Lennerné, P.I. (2009): A magyar és a német középiskolai rendszer összehasonlítása. http://scipa.uni-pannon.hu/index.php?option=com_content&task=view&id=90&Itemid=38

7. Németország: Oktatás. http://www.euvonal.hu/index.php?op=mindennapok_tagallamok&id=1#8

Realschule	(4)/(23) reáliskola	(15)/(15): Realschule (14); reáliskola (1)	(4)/(4): Realschule (4)
------------	------------------------	--	----------------------------

3.1 ábra: Az egyes iskolatípusok magyar nyelvű fordítása a vizsgált szövegekben

MEGSZEREZHETŐ KÉPESÍTÉS	1. SZÖVEG	2. SZÖVEG	3. SZÖVEG
Hauptschul- Abschluss	(1)/(8) polgári iskolai végzettség	(0)/(0)	(0)/(0)
Realschul- Abschluss	(1)/(5) reáliskolai végzettség	(0)/(0)	(0)/(0)
Mittlere Reife	(1)/(14): (alsó) középfokú végzettség	(0)/(0)	(0)/(0)
Hochschul- Reife	(4)/(4): általános felsőfokú érettség (1); szakhoz kötött főiskolai érettség (1); általános érettségi (2)	(2)/(2): általános érettségi (1); érettségi vizsga (1)	(1)/(1): fel- sőoktatási felvételi vizsga(!)

3.2 ábra: A megszerezhető képesítések magyar nyelvű fordítása a vizsgált szövegekben

Meggyőződésünk, hogy az egyes iskolatípusokhoz és végzettségekhez tartozó számadatak, illetve a magyar nyelvű fordítási ekvivalensek széles kínálata nem szorul különösebb magyarázatra, erre a tanulmány keretei között amúgy sem lenne lehetőségünk. E helyütt csak néhány adatot szeretnénk kommentálni:

1. Elvárásainknak – és az adott szöveg terjedelmének – megfelelően az 1. szöveg fedi le teljes egészében a németországi középszintű oktatási rendszert. Az általánosan megfogalmazható fordítói stratégia az, hogy a fordító az adott iskolatípus első, illetve fejezetcím-ben való szerepeltetésekor a német elnevezéssel együtt használja a magyar ekvivalenst, utána pedig a folyó szövegben már csak a bevezetett magyar fordítási ekvivalenst használja, amely így jobban illeszkedik a magyar nyelv morfológiai és mondatalkotási szabályaihoz, gördülékenyebbé téve ezzel a szöveg olvasását; a fordító tehát honosító eljárást alkalmaz. A *Hauptschule* példáját idézve: Első megjelenésekor *Hauptschule/polgári iskola*, majd a fordító azt a megjegyzést fűzi hozzá, hogy „(mely nem tévesztendő össze az egykori magyar polgári iskolákkal, a német polgári iskola általános képzést nyújtó alapiskola. Ford.)” (1. o.).

2. A 2. szövegben követett stratégiákat megfigyelve a szöveggel szembeni elvárásunk kiegészül azzal a megállapítással, hogy a szöveg szerzője épít művelt olvasóközönsége idegen (német) nyelvű ismereteire is, hiszen – ahogy az a táblázatból is kiderül –, az eredeti, forrásnyelvi elnevezés célnyelvi szövegben való szerepeltetése mellett döntött. A létező németországi középfokú oktatási intézmények közül mindössze három szerepel a szövegben. Ez azzal magyarázható, hogy a cikk központi témája, az egyes oktatási intézmények közötti átjárhatóság, éppen ezen középfokú oktatási intézmények között lehetséges.

3. A szövegek vizsgálata és összehasonlítása során lettünk figyelmesek arra a súlyos hibára, miszerint a vizsgált szövegekben több esetben is következtelen fogalomhasználat mutatkozik az *Abitur* (érettségi vizsga), valamint a *Hochschulreife* (az érettségi vizsgával együtt járó felsőfokú tanulmányok folytatására kiállított bizonyítvány) között (ld. a táblázat megfelelő soraiban szereplő fordítási javaslatokat).

A továbbiakban – hasonlóan a szótári ekvivalensek vizsgálatához – a *Hauptschule*, *Realschule* iskolatípusokat, illetve az azokban megszerezhető két végzettséget, a *Hauptschulabschluss*-t, illetve a *Realschulabschluss*-t vizsgáljuk meg az egyes alkorpuszokban való előfordulásuk, a magyar nyelvű fordítási ekvivalensek kínálata, valamint a következtetett fordítói stratégia szempontjából.

HAUPTSCHULE ÖSSZES ELŐFORDULÁSA (DB): 34 (100%)			
találat (db)	százalékos arány	fordítási ekvivalens	fordítói megoldás
22	64,7%	<i>polgári iskola</i>	A CNY-ben hasonló, jelentésében a FNY-i kifejezéshez közel álló, de már elavult CNY-i kifejezés használata („diakrón ekvivalens“ – Uzonyi 2006:123)
10	29,4%	<i>Hauptschule</i>	A FNY-i kifejezés változatlan alakban való átvétele CNY-i kifejezésként
1	2,94%	<i>középiszkola</i>	Generalizáló, általánosító fordítás

1	2,94%	<i>alsó középfokú iskola</i>	A német <i>Sekundarbereich</i> I és II logikájából kiindulva, mely a középfokú oktatást alsó és felső középfokba sorolja, általánosító fordítás
---	-------	------------------------------	---

4. ábra: A *Hauptschule* előfordulása és fordítási ekvivalenseinek vizsgálata

A *Hauptschulabschluss* csak az 1. számú szövegben fordult elő, nyolc alkalommal, így táblázatos megjelenítésétől eltekintünk. Az 1. számú szövegben a fordító a *Hauptschule* esetében már bemutatott, következetes fordítói stratégia szerint jár el: az iskolai végzettség első előfordulásakor a magyar nyelvű fordítási ekvivalens után, mely esetünkben *polgári iskolai végzettség*, zárójelben adja meg a forrásnyelvi megfelelőt (*Hauptschulabschluss*). A továbbiakban aztán csak a magyar nyelvű fordítási ekvivalenst használja (még további 7 előfordulás esetében).

REALSCHULE ÖSSZES ELŐFORDULÁSA (DB): 42 (100%)			
találat (db)	százalékos arány	fordítási ekvivalens	fordítói megoldás
24	57,1%	<i>reáliskola</i>	tükörfordítás
18	42,85%	<i>Realschule</i>	A FNY-i kifejezés változatlan alakban való átvétele CNYI-i kifejezésként

5. ábra: A *Realschule* előfordulása és fordítási ekvivalenseinek vizsgálata

A *Realschulabschluss* szintén csak az 1. számú szövegben fordult elő (5 alkalommal), hasonló fordítói stratégiát követve, mint ahogy azt a fentiekben bemutattuk. Az eltérés mindössze abból áll, hogy a *Realschulabschluss* helyet kapott a kétnyelvű szöszedetben is (ellentétben a *Hauptschulabschluss*-szal, amely nem), így az öt előfordulásból az egyik két-nyelvű elnevezés szerepeltetése arra esik.

A korpusz vizsgálata kapcsán összefoglalásképpen elmondhatjuk, hogy a fordítók a szövegek eredeti szándékának, valamint tartalmi mélységének megfelelően, illetve cél-nyelvi olvasóközönségük feltételezett nyelvtudásának és FNY-i reáliákkal kapcsola-

tos ismereteinek figyelembevételével választottak célnyelvi megoldásokat. A magyarra fordításkor leggyakrabban az **idegenszerűség elve** érvényesült **fordítói stratégiaként**. Az alábbi fordítói megoldások születtek – ez egyben **gyakorisági mutatóul** is szolgálhat: 1. A FNY-i kifejezés idegennyelvi szóalakban való átvétele CNY-i kifejezésként (*Hauptschule, Realschule*); 2. tükörfordítás [ez csak a *Realschule* esetében helytálló megállapítás, mert a fordítók közül csak egy vállalkozott a *Hauptschule* diakrón magyar ekvivalensének (*polgári iskola*) szerepeltetésére]; 3. generalizáló, általánosító fordítás.

5. Az egyes iskolatípusok és megszerezhető képesítések magyar nyelvű fordítása III: okiratok fordításának vizsgálata

Tanulmányunk utolsó vizsgálati szempontjaként arra keressük a választ, hogy a hiteles okiratfordítók milyen fordítási ekvivalensek mellett döntenek az okiratokban előforduló német középfokú oktatási intézmények és az ott megszerezhető bizonyítványok elnevezéseinek magyarra fordítása során. Három hites okiratfordítót kértem meg az írásban történő adatszolgáltatásra.

Az okiratfordítás sajátosságairól, az okiratfordítás során követendő fordítói stratégiákról meglehetősen kisszámú szakirodalom áll rendelkezésünkre, így pl. NN (2006), illetve Horváth (2004). E tanulmányokban közös, hogy az ‘okirat’, a ‘hiteles fordítás’ meghatározásából indulnak ki, és az okiratfordítást mint egy sajátos fordítási szituációt ábrázolják, a hozzá rendelhető fordítói stratégiákkal együtt:

„Az ‘okiratfordítás’ az idegen nyelven (a forrásnyelven) íródott okirattól készített fordítás, amely a fordítás célnyelvének közegében az eredeti okirat helyett történő használatra szolgál.” (NN 2006: 53).

Tekintettel a tényre, hogy az okirat célnyelvi fordításának a célnyelvi közegben az eredeti státuszát kell betöltenie, szükség van a forrásnyelvi szöveg **hiánytalan, teljes terjedelemben** való lefordítására (ld. NN 2006: 53). Az okiratfordítás jellegéből következően a fordító olyan lexikai átváltási műveletekkel, mint kihagyás, áthelyezés, a szöveg egyéb helyén történő kompenzálás stb. nem élhet, szemben mondjuk egy olyan szöveg fordítójával, amely nem okirat státuszú.

Bizonyítványok és diplomák okiratokban történő fordításáról szólva NN (2006: 53) azok **szó szerinti visszaadását** javasolja. Amennyiben pedig pl. a hatóságok megnevezésének nincs célnyelvi megfelelője, úgy idézőjelben az eredeti elnevezés megadását és egy célnyelvi megjegyzést javasol.

Horváth (2004: 34) közigazgatási reáliákkal foglalkozó cikkében a reáliák, a fordíthatatlan reáliák és a fordíthatatlan elemek megkülönböztetését, illetve újradefiniálását javasolja. Szól arról is, milyen problémákat vet fel a reáliák fordítása, különösen akkor, ha azok okiratokban fordulnak elő. Az **okiratokban előforduló reáliák fordítására** az alábbi három javaslattal él: 1. tükörfordítás, 2. általánosító fordítás, 3. célnyelvi adaptáció. Külön

tanulmányt érdemelne véleménye szerint (ld. Horváth 2004: 35), hogy a hites fordítók mennyiben tartják/tarthatják szem előtt a célnyelvi olvasók reáliákhoz való viszonyulását. A reáliák fordítása során a fogalmi háttér vagy a szó szerinti fordítás fontosabb? Tudatosul-e egyáltalán a hites fordítóban a „Telling-féle *honosítás* kontra *szándékos idegenszerűség*”? (ld. u.o.).

Elméleti fejtegetéseink után az alábbi **feltételezésünket** fogalmazzuk meg a megvizsgálendő okiratos reáliák kapcsán: a szakirodalmi ajánlásoknak megfelelően a közokiratfordítók a szó szerinti **tükörfordításra**, összetett kifejezésekről lévén szó pedig a tagonkénti fordításra, összességében pedig a **célnyelvi közegben idegenszerű**, de az eredeti dokumentumhoz lojális fordítói megoldásra törekszenek.

Felmerül továbbá a kérdés, hogy a fenti, korpuszalapú vizsgálataink során fellelt fordítási ekvivalensek és az okiratokban tapasztalható fordítás ekvivalensek között milyen mértékű az átfedés, egyáltalán létezik-e átfedés?

A három okiratfordító által megadott fordítási ekvivalenseket az alábbi két táblázat összegzi:

ISKOLATÍPUS	1. ADATKÖZLŐ	2. ADATKÖZLŐ	3. ADATKÖZLŐ
Hauptschule	5, ill. 6 éves alapiskola	általános iskola felső tagozata	általános iskolai felső tagozat
Realschule	reáliskola	reáliskola	reáliskola

6.1 ábra: Az egyes iskolatípusok magyar nyelvű fordítása az okiratokban

MEGSZEREZHETŐ KÉPESÍTÉS	1. ADATKÖZLŐ	2. ADATKÖZLŐ	3. ADATKÖZLŐ
Hauptschul-Abschluss	alapiskolai végzettség	az általános iskola eredményes befejezése	az általános iskolai felső tagozat elvégzéséről kiállított bizonyítvány
Realschul-Abschluss	reáliskolai végzettség (= kísérettségi)	reáliskolai végzettség	reáliskolai végzettséget tanúsító bizonyítvány

Mittlere Reife	középszintű iskolai végzettség	középiskolai végzettség	alsó középfokú végzettséget tanúsító bizonyítvány
Hochschule-Reife	felsőfokú tanulmányokra jogosító érettségi	általános főiskolai tanulmányokra jogosító érettségi	általános érettségi bizonyítvány

6.2 ábra: A megszerzhető képesítések magyar nyelvű fordítása az okiratokban

Korábbi empirikus kutatásainkhoz hasonlóan az okiratokban előforduló reáliák kapcsán is csak a *Hauptschule* – *Realschule*, illetve a *Hauptschulabschluss* – *Realschulabschluss* kifejezések fordítását vizsgáljuk a továbbiakban:

1. Bár korábban nem említettem, fontos megjegyezni, hogy a három adatközlő között (a 2. és 3.) azonos fordítóirodában dolgozik. Megkértem őket, hogy ne beszéljenek egymás között fordítási megoldásaikról. Ebből viszont az a tény következik, hogy láthatólag még azonos fordítóirodán belül sincs konszenzus és egységesítésre való törekvés a német bizonyítványokban előforduló intézménynevek és végzettségek fordítása kapcsán.

2. Hasonlóan a kétnyelvű szótárak és a korpusz vizsgálata kapcsán tett megállapításainkhoz, az okiratok esetében is **eltérő fordítói stratégiát** követnek az okiratfordítók a *Hauptschule* és a *Realschule*, illetve a megfelelő végzettségek magyarra fordítása során. A *Realschule* és a *Realschulabschluss* fordítása tükörfordítással történik, így az ily módon nyert fordítási ekvivalens egybeesik a másik két vizsgálatunk során fellelt fordítási ekvivalensekkel. A *Hauptschule* és a *Hauptschulabschluss* fordításánál nem figyelhető meg azonos fordítói stratégia, így ennek elemzésével külön megjegyzésben foglalkozunk.

3. A *Hauptschule*, illetve a *Hauptschulabschluss* fordítása kapcsán az **egyes adatközlők eltérő fordítói stratégiát követtek**. Ez a stratégia csak az iskolatípus – megszerzhető végzettség vonatkozásában nevezhető konzisztensnek. Az 1. adatközlő inkább az idegenszerűséget sugalló körülíró magyarázat mellett döntött, a 2. pedig inkább a magyar célnyelvi iskolatípushoz közelítette fordítói megoldását, így azonban – hasonlóan a szótárak esetében idézett példánkhoz – téves megoldás született, hiszen egy 5 osztályos iskolatípusnak nem feleltethető meg a magyar általános iskola 4 osztályos felsőtagozata. Ez utóbbinak pedig az lett az eredménye, hogy a 2. fordító – tévesen – a *Hauptschulabschluss*-t *általános iskolai végzettségként* fordította. A 3. adatközlő fordítói stratégiaként szintén a honosítás elvét választotta mind az iskolatípus, mind pedig a végzettség elnevezésének fordításakor.

4. Végezetül: válaszában a három okiratfordító közül kettő külön is kiemelte a kommentálás fontosságát, mégpedig: „A német és magyar iskolarendszer különbségei miatt, én mindenképpen lábjegyzetekkel fordítanom, és magyarázatot adnék az iskolatípusra, végzettségre vonatkozóan” (1. adatközlő). „Sajnos nagyon problémás bizonyos iskolatípusok és végzettségek fordítása, mivel nincs magyar megfelelőjük. Ilyenkor inkább a magyarázó fordítás felé hajlok” (3. adatközlő).

6. Összegzés

Tanulmányunkban Tellinger idegenszerűség-honosítás modelljét alapul véve három célnyelvi közeg vonatkozásában vizsgáltuk meg egyes német intézményi reáliák fordítási lehetőségeit. E három célnyelvi közeg a következő volt: négy kétnyelvű szótár, három szakszöveg, illetve három okiratfordító írásbeli adatközlése. Az alábbi német intézményi reáliák magyarra fordítási lehetőségeit vizsgáltuk: *Realschule – Hauptschule*, *Hauptschulabschluss – Realschulabschluss*, illetve *mittlere Reife – Hochschulreife*.

Empirikus kutatásunkat két lépésben végeztük: Első lépésben megvizsgáltuk a reáliák magyarra fordítási lehetőségeit, illetve előfordulását a fenti három célnyelvi közegben. A második lépésben pedig arra kerestük a választ, hogy milyen összefüggés állapítható meg a *Realschule – Hauptschule* iskolatípusok, illetve a *Hauptschulabschluss – Realschulabschluss* végzettségek során alkalmazott fordítói stratégia és az egyes célnyelvi közeg funkciója között.

A reáliák különböző célnyelvi közegben történő fordítása kapcsán tett megállapításainkat az alábbi pontokban foglalhatjuk össze:

1. Az adott intézményi reáliák legjellemzőbb szótári megjelenési formája a körülíró magyarázat (szótári glossza), illetve a tükörfordítás volt, míg diakrón fordítási ekvivalens alkalmazásával mindössze egy esetben találkoztunk. Ahogy azt a szótárak vizsgálatánál is megjegyeztük, több esetben tapasztaltunk következetlenséget az idegenszerűség és a honosítás elvét illetően egyazon glosszán belül. Konkrétan: az egyes szótári magyarázatokban összekeveredtek a forrásnyelvi reáliák ismertetőjegyei a célnyelvi analóg iskolatípus vagy végzettség ismertetőjegyeivel.
2. Az egyes szakszövegekben előforduló fordítási ekvivalensek kapcsán azt tapasztaltuk, hogy meglehetősen széles skálán mozognak az alkalmazott fordítói stratégiákat illetően. Természetesen nem feltétlenül a fordítót dicséri, ha ugyanazon szövegen belül eltekint a következetes ekvivalenshasználatától. Különbségeket tapasztaltunk továbbá az idegenszerűség kontra honosítás elvét illetően a szövegek tartalmi mélysége, feltételezett célközönsége, a fordítás funkciója szempontjából is. A vizsgált szövegekben előforduló fordítási ekvivalensek gyakorisági sorrendjét már fentiekben idéztük.
3. Az okiratfordítás mint speciális, kötött szabályokkal rendelkező fordítási szituáció esetében legfőbb elvárásunk az volt, hogy az okiratfordítók az idegenszerűség elvét követik, a tagonkénti, szavankénti tükörfordítást választják leggyakoribb fordítási ekvivalensként, illetve hogy magyarázatot fűznek fordításukhoz. Utóbbi feltételezésünk be is igazolódott, előbbi esetében pedig ismét különbséget kell tennünk a fordítói stratégiák szempontjából a *Realschule*, illetve a *Hauptschule* vonatkozásában.
4. Arra a kérdésre, hogy a vizsgált reáliák fordításai között milyen mértékű az átfedés a szótári, a szövegszintű fordítási és az okiratos ekvivalensek között, ismét csak eltérő eredményt kapunk a *Realschule* és a *Hauptschule* között.
5. Végül: intézményi (közigazgatási) reáliák fordítása esetében is érdemes a **szótári és fordítási ekvivalensek** közös metszetű halmazáról beszélni, bevonva vizsgálódásainkba az **okiratos ekvivalenstípusokat** is. Azonban: egy szótár műfaji kötöttségeiből adódóan,

illetve az okiratfordítással szemben támasztott elvárások miatt ez a két célnyelvi közeg kevesebb fordítói kreativitást enged meg, mint a szakszövegfordítás. Emiatt véleményünk szerint célszerűbb lenne a szövegszintű fordítási ekvivalenciát főfogalomként meghatározni és a szótári, valamint az okiratos ekvivalenciát e főfogalom alá rendelni.

IRODALOMJEGYZÉK

1. Források

1.1 A korpuszt alkotó szövegek

Lennerné, P.I. (2009): *A magyar és a német középiskolai rendszer összehasonlítása*. http://scipa.uni-pannon.hu/index.php?option=com_content&task=view&id=90&Itemid=38

Németország: Oktatás:

http://www.euvonal.hu/index.php?op=mindennapok_tagallamok&id=1#8

Oktatásügy – Németország:

<http://www.npk.hu/public/palyak/eu/mappa/nemet/a.pdf> (2009-10-17)

1.2 Szótárak

Bernáth = Bernáth, Cs. (2008): *Német–magyar, Magyar–német felsőoktatási szakszótár*. Szeged: Grimm Kiadó.

Győrffy = Győrffy, M. (2003): *Német–magyar kulturális szótár*. Budapest: Corvina Kiadó.

Hadoke, M.–Kerndter, F.–Iker, B. (2008): *Német–magyar, magyar–német gasztronómiai szótár*. Szeged: Grimm Kiadó.

Hessky = Hessky, R. (szerk.) (2005): *Német–magyar kéziszótár*. 3. javított kiadás. Szeged: Grimm Kiadó.

HFU = Halász, E.–Földes, Cs.–Uzonyi, P. (2006): *Német–magyar nagyszótár*. Változatlan utánnomás. Budapest: Akadémiai Kiadó.

2. Idézett irodalom

Boldog, Gy. (2009): *Célközönség és fordítói stratégiák (Esettanulmány)*. In: *Fordítástudomány XI.* (2009) 1. szám, 84–101.

Éber, B. (2009): *A német-bajor és a magyar oktatási rendszerek összehasonlító elemzése terminológiai és fordítási szempontból*. (Nem publikált BA-záródolgozat)

Fata, I. (2008): *Funkcionális és fordítási ekvivalensek kontrasztív vizsgálata a magyar és német nyugdíjbiztosítás példáján illusztrálva*. In: Dróth, J. (szerk.) (2008): *Szaknyelv és Szakfordítás. Tanulmányok a szakfordítás és a fordítóképzés aktuális témáiról*. Gödöllő: SZIE, GTK, 14–23.

Horváth, P.I. (2004): *Közigazgatási reáliák a hiteles fordításban*. In: *Fordítástudomány VI.* (2004) 2. szám, 31–37.

Klaudy, K. (2004): *Bevezetés a fordítás elméletébe*. Budapest: Scholastica Kiadó.

Muráth, J. (2000): *Fachlexikographie in Theorie und Praxis – dargestellt am Beispiel der ungarisch-deutschen und deutsch-ungarischen Wirtschaftskommunikation*. PhD-disszertáció. Budapest: ELTE. (kézirat) 245 pp.

NN (Ismeretlen német fordítóiroda) (2006): *Okiratok fordításának sajátosságai*. In: Környei, T. (szerk.): *Fordítástechnikai útmutató. Különböző szövegtípusok fordítása*. Budapest: Magyarországi Fordítóirodák Egyesülete. (Fordítói ABC; 3.)

Nord, C. (1997): *Translating as a Purposeful Activity*. Manchester: St. Jerome Publishing.

Szabó, H. (2008): *A szótári ekvivalencia és a fordítási ekvivalencia viszonya*. In: *Fordítástudomány X.* (2008) 1. szám, 61–71.

Tellinger, D. (2003): *A reáliák fordítása a fordító kulturális kompetenciája szemszögéből*. In: *Fordítástudomány V.* (2003) 2. szám, 58–70.

Uzonyi, P. (2006): *A forrásnyelvi és célnyelvi adatok ekvivalenciájának nehézségeiről*. In: Magay, T. (szerk.) (2006): *Szótárak és használóik.* (= Lexikográfiai füzetek 2.), 117–129.

Vlahov, Sz.–Florin, Sz. (1980): *Nyeperevogyimoje v perevogye*. Moszkva: Mezsdunarodnije otnosenija.

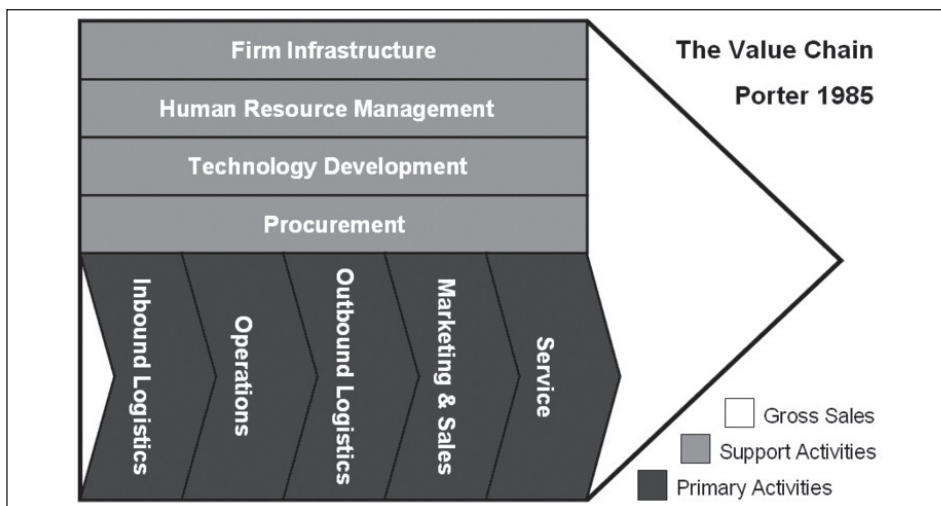
A FORDÍTÁS MINT VÁLLALKOZÁS¹

Hemera Annette, LEG

Számos írás készült már azzal a céllal, hogy kezdő fordítók számára segítséget nyújtson abban, hogy szakmailag hogyan állják meg maradéktalanul helyüket, hogyan legyenek valóban jó szakfordítók. Sokan, sok helyen elmondták már, miről ismerszik meg a „jó fordító”, hogyan kell például szerződést vagy gépkönyvet fordítani, mit jelent a honosítás, mik a jó fordítási memória és szótárprogram ismérvei, hol találhatóak használható szöszedetek a neten, hogyan kell kezelni a problémás forrásfájlokat, súlyozott szöszámot kalkulálni és tömörített fájlt kicsomagolni.

Ugyanakkor az eredményes fordítói létnek nem kizárólagos és elegendő feltétele a kifogástalan minőség és a hatékony eszközhasználat, mert ha ezeket nem támogatja átgondolt és következetes menedzsment, a siker csak átmeneti lehet. Tapasztalatunk szerint alig készül olyan írás, amely abban segítene, hogy az a bizonyos „jó fordító” hogyan lehet egyúttal sikeres vállalkozó, gazdaságilag eredményes cégtulajdonos is. Mert bár sok fordító abban a tévhitben él, hogy szabadúszóként a fordításon kívül semmi más dolga nem lesz, a sikeresség nem kis részben annak feltétele, hogy képes-e jól menedzselni egyszemélyes vállalkozását.

Ha tetszik, ha nem, a fordításon kívül a szabadúszó fordítónak is el kell látnia minden olyan feladatot, amely bármely más méretű vállalkozás működéséhez is elengedhetetlenül szükséges. E tekintetben nincs nagy különbség a Microsoft és Nagy Béla vállalkozása között, mert az egyszemélyes vállalkozásnak, nagyvállalati társaihoz hasonlóan, az úgynevezett „értéklánc” minden egyes lépésén végig kell mennie, létre kell hoznia, meg kell szerveznie és fenn kell tartania azok optimális működését.

1. ábra

1. Ez az írás angol nyelven a Multilingual 2008. október–novemberi, Translation – Getting Started Guide című kiadványában jelent meg.

Michael Porter modellje a vállalat értékteremtő tevékenységének a lépéseit mutatja be, amelyek együtt és külön-külön is hozzájárulnak ahhoz, hogy a vállalat végül piac- és versenyképes terméket vagy szolgáltatást állítson elő. Bár első hallásra erőltetettnek tűnhet a párhuzam, mégis igaz, hogy egy szabadúszó vállalkozónak is létre kell hoznia és fenn kell tartania a vállalati infrastruktúrát, gazdálkodnia kell az emberi erőforrással (még akkor is, ha ez csupán a saját, egyszemélyes erőforrását jelenti), fejlesztenie kell a technológiát, vagyis mindig naprakész eszközöket kell használnia, és el kell látnia a beszerzés feladatait. A „támogató tevékenységek” mellett aztán időt kell szakítania a beáramló és kiáramló logisztikára, ami az ő esetében maga a projektvezetés, el kell látnia a gyártás feladatát, vagyis fordítania kell, és emellett időt kell szánnia terméke marketingjére és értékesítésére is. Munkája, a nagyvállalati feladatokhoz hasonlóan, itt nem ér véget, hiszen a vevőszolgálatról (*aftersales*) is gondoskodnia kell. Az értéklánc, mint minden üzleti folyamat, állandóan ismétlődik, visszatér önmagába, hiszen az ügyfelekkel való kapcsolattartás tapasztalatai visszahatnak, és szükség esetén a még nagyobb hatékonyság érdekében alakítják a láncolat minden egyes elemét.

A szabadúszó fordító lesz tehát egy személyben vállalkozása produkciós igazgatója, minőségellenőre, operációs vezetője és kontrollere, értékesítési vezetője, reklám- és PR-szakembere, titkárnője, IT-menedzsere, sőt, mi több, a vállalat főrésztvényese és az igazgatóság elnöke is – ezek a szerepek pedig nemegyszer egymással szemben állnak, és egészen különböző rövid távú érdekeket képviselnek. Az is tény, hogy a legtöbb fordító mindenféle gazdasági előképzettség nélkül vág bele a vállalkozásba, és sokan, amint kiváltották vállalkozói igazolványukat, számítógépekkel és szótárakkal felszerelve beássák magukat íróasztaluk mögé, és éjt nappallá téve fordítanak. Bárkit, aki számlákkal, adótanáccsal, reklámajánlatokkal, jutányos regisztrációs feltételekkel keresi fel őket, kerékkötőnek tartanak, az efféle feladatokat pedig nyűgként kezelik.

Be kell látnunk, hogy egy szabadúszónak munkaideje tetemes részét tervezéssel, hirdetéssel, pályázattal, számlázással, költségfigyeléssel kell(ene) töltenie ahhoz, hogy vállalkozása hosszú távon is eredményes lehessen. Ennek ellenére a kezdő fordítók többsége a vállalkozás működéséhez szükséges legalapvetőbb ismeretekkel sem rendelkezik. Ezért, legyen bármilyen színvonalas és szakmailag maradéktalan az általuk készített fordítás, nem lehetnek sikeresek, ha az elvégzett munkát nem számlázzák ki időben; lehetséges megrendelőik szabad kapacitásukról, de még pusztán létezésükről sem tudnak; ők maguk pedig nem tudják, kinek és hogyan kínálhatnák szolgáltatásaikat, ha nincsenek tisztában azzal, melyek az árajánlat és az áralku legalapvetőbb szabályai, vagy mi a titka a sikeres internetes jelenlétnek. Ha egy szabadúszó mindezekkel nincs tisztában, vállalkozása könnyen ellehetetlenülhet, és a fordító előbb-utóbb bezárhatja a boltot.

Amikor egy hallgató túl van a fordítóképző sikeres záróvizsgáján, épp annyi gyakorlati tapasztalattal rendelkezik, ami az éhenhaláshoz, az ellehetetlenüléshez szükséges. Mivel a fordítóképzők zöme kizárólag elméleti tudást kínál, gyakorlati ismereteket azonban nem, a munkaerőpiacra frissen kilépő szakembernek rengeteg nehézséggel kell megküzdenie, ami végül is az érdemi munkától vonja el idejét és energiáját. Ez nem ritkán a vállalkozói státusz feladásához, tágabb értelemben pedig a fordítóirodák és megrendelők kapacitásproblémáihoz vezet.

Meglátásunk szerint tehát nem kis részben a vállalatvezetés és a legalapvetőbb piaci ismeretek hiánya, vagyis a fordítóképzés felemássága okolható azért a hatalmas vákuumért, amely a magyar és általában a kelet-közép-európai régió nyelvi szolgáltatói piacait jellemzi. Az egyik oldalon számtalan képzett, de gyakorlatlan fordító hiába vár bebocsátást a megrendelői adatbázisokba, a másik oldalon napi kapacitásgondokkal küzdő megrendelők vadásznak erőforrás után, és folytatnak elkeseredett harcot a jó beszállítókért. A piac sokkal gyorsabban fejlődhetne, a színvonal pedig emelkedhetne, ha a létező keresleti és kínálati oldal végre egymásra találna, és a jelenleginél harmonikusabban működne együtt.

Mivel a végzett szakfordítók többsége valamilyen elsődleges szakirány, például a műszaki vagy a jogi tanulmányai mellé, kiegészítésként veszi fel a fordítói szakot, a szakfordítói végzettségre egyfajta mentőövként, második szakmaként gondol abban a reményben, hogy ha az egyébként választott szakterületen nem tudna elhelyezkedni, akár szabadúszó fordítóként is kipróbálhatja majd magát. Ebből az esetlegességből is következik aztán, hogy a legtöbb képzett, fordítóként vállalkozást indító szakember a vállalkozás beindítása előtt nem méri fel az üzleti lehetőségeket, nem szerzi be az alapvető ismereteket a nyelvi szolgáltatások piacáról, vagyis nem térképezi fel az igényeket, nincs tisztában a minimális beruházási költségekkel, és természetesen várható árbevételt sem kalkulál – tehát fogalma sincs arról, minek néz elébe.

Egy korábbi, a felsőoktatási intézmények oktatói körében végzett felmérésben rákérdeztünk a szakfordítóképzés jelenlegi helyzetére, nehézségeire, és a jövő generáció elhelyezkedési lehetőségeire. Most a másik oldalt, a hallgatókat, a jövő szabadúszóit faggattuk többek között arról, hogy miért választották ezt a szakmát, hogyan képzelik a jövőt, gondolkodnak-e arról egyáltalán, hogy a szigorúan vett fordítási munka mellett milyen feladatokat kell majd ellátniuk ahhoz, hogy a vállalkozásuk sikeres lehessen. Sajnos a kapott válaszok megerősítik az oktatók és a magunk véleményét is, miszerint napjainkban a szakfordítóképzés túlságosan elméleti, és a hallgatók szinte semmilyen konkrét ismerettel nem rendelkeznek leendő megbízóikról. Nincsenek tisztában azzal, melyek a fordítási folyamat fő fázisai, milyen előkészítő munka eredményeként kerül hozzájuk egy forrásfajl, és milyen ellenőrző és utómunkák szükségesek ahhoz, hogy abból végül egy leszállításra és kiszámlázásra alkalmas késztermék váljon.

Meggyőződésünk, hogy ha a szabadúszó fordítók jobban ismernék ezeket a folyamatokat, többé nem gondolnák szükséges rossznak a fordítóirodákat; olyanoknak, akik semmi mást nem tesznek, csak irreális haszonkulccsal adják és veszik az általuk készített fordítást. Így a beszállítók és a megrendelők együttműködése is zökkenőmentesebbé válhatna, és nem kellene annyi időt tölteni alapvető dolgok véget nem érő tisztázásával. A másik fájdalmas paradoxon, hogy bár a fordítóirodák valóban állandó beszállítóhiánnyal küzdenek, az új fordítók bevonása mégis nehézkesen történik, és túlságosan is költséges. Ennek az az oka, hogy az oktatási intézményekből frissen kikerült szakemberek valódi, az együttműködést lehetővé tevő gyakorlati képzése szinte teljes egészében a fordítóirodákra hárul.

Tervezés, menedzsment

Vegyük most sorra azokat a lépéseket, amelyeket önálló vállalkozása beindítása előtt egy szabadúszónak mindenképpen tanácsos átgondolnia.

A legelső és legfontosabb teendő a vállalkozás életének, mindennapi működésének megtervezése. Mielőtt azonban a tervezés részleteibe belemennénk, fontos hangsúlyoznunk, hogy a korszerű vezetéstudomány szerint a tervezési munkát, de valójában működésünk egészét is át kell hatnia egyfajta átfogó marketing szemléletnek. Minden további elgondolást a szerint szükséges megközelítenünk, hogy az marketing szempontból helytálló-e. Az üzleti tervezés elengedhetetlen része tehát az értékesítési és marketing terv, de helyesebb azt mondanunk, hogy a *marketinggondolkodás*.

Ez azt jelenti, hogy semmilyen szolgáltatást nem érdemes vagy ésszerű kitalálnunk és piacra dobunk, ha előtte nem ismertük meg a piaci környezetet; nem mértük fel lehetőségeinket; nem derítettük ki, hogy kik a vevők, és pontosan mikor, hol, mennyiért, hogyan és mire van szükségük; továbbá igényeiket pillanatnyilag milyen módon tudják kielégíteni. Azt is érdemes átgondolnunk, hogy milyen egyéb módok állnak rendelkezésre ezen igények kielégítésére. Ha minderről képet alkottunk, akkor következhet csak annak számokban és konkrét cselekvési tervben történő összefoglalása, hogy pontosan mit, kinek és mennyiért akarunk eladni, és hogyan jutunk el megrendelőinkhez.

Manapság sokan idegenkednek a marketingtől, és sok vállalatvezetőből vált ki el-lenézést a szó emlegetése. Ennek sokszor érthető oka többek között az, hogy a marketing meglehetősen elvont tudomány, a marketinges munka nehezen megfogható, és – ami a vállalatvezetők talán legnagyobb szívfájdalma – nagyon nehezen mérhető, számon kérhető tevékenység. Mindezek ellenére a marketingre nagyon is szükség van, mondhatni ez a versenybe lépés és a versenyben maradás egyik alapvető feltétele. A cégvezetők gyakran nincsenek is tudatában, hogy gyakran maguk is marketingmunkát végeznek. Teszik ezt olyankor, amikor nap mint nap keresik vállalkozásuk helyét, a lehetőségeket, a megjelenés, a kommunikáció és a kapcsolattartás optimális módjait. Ha egy vállalkozó eljut arra a pontra, hogy ugyanezt a tevékenységet tudatosan és szervezeten végzi, nagy lépést tesz a boldogulásért, hosszú távon pedig a vállalkozása fejlesztéséért.

Meg kell próbálnunk megragadni a marketing lényegét, ami nem más, mint vevőkörünk meghatározása, megnyerése, megtartása és bővítése, felderített és jól körülírt szükségleteik kielégítése oly módon, hogy mindeközben vállalkozásunk nyereséget termeljen. Ha tudjuk, merre tartunk, és mit akarunk elérni, azt is tudni fogjuk, hogy jó irányba haladunk-e, és hogy mikor érjük el a célunkat – hogy aztán újabb és újabb célokat tűzhessünk magunk elé. Ezért fontos és elengedhetetlen a tudatos marketinggondolkodás és -tervezés, attól függetlenül, hogy egyszemélyes minivállalkozást vagy nemzetközi multit irányítunk-e.

A tervezésnél – mint bármely más soron következő lépésnél – sem kell túlságosan bonyolult és összetett dolgokra gondolnunk. Ezt a munkát *stratégiai tervezésnek* is nevezhetjük. Aki túl komolynak és ijesztőnek érzi a kifejezést, az egyszerűen csak gondolja végig, hogy egyszemélyes fordítási tevékenységeként, maximum 75%-os kihasználtság-

gal mekkora havi árbevétellel számolhat. (Kezdetben mindenképpen, de később is irreális lenne 100%-os kihasználtsággal kalkulálni.) Ezt a számot aztán állítsa szembe a havonta felmerülő költségekkel.

Ezek után azt is érdemes átgondolnia, hogy fő tevékenysége, a fordítás mellett melyek azok a kiegészítő feladatok, amelyeket mindenképpen el kell látnia; azok mennyi időt vesznek igénybe; mikor és hogyan végzi el őket; és mindez milyen költségekkel jár. Ilyen támogató tevékenységek lehetnek például a beszerzés, a minőségbiztosítás vagy az adminisztráció. Meg kell terveznie tehát, hogy mikor, hogyan és mennyi idő alatt írja meg az ajánlatokat, frissíti az internetes profilt, állítja össze a pályázatot, bontja ki a postát. Ezek számbavételét, a tevékenységek becslt idejét és a kapcsolódó költségeket még akkor is tanácsos végiggondolnia és papírra vetnie, ha szinte minden feladatot egymaga végez. Ezzel is biztosíthatja, hogy semmi nem marad ki, illetve hogy később nem szembesül váratlan költségekkel – ami pedig talán a legfontosabb: jól osztja be az idejét, nem aprózza el magát. Ha tudjuk, mivel telnek a napjaink, az eredmények értékelése és külső segítség bevonása, egyszóval a vállalkozás továbbfejlesztése is könnyebben megy.

A tervezés tehát nem más, mint a vállalkozás céljainak és az elérés módjainak pontos meghatározása. A gazdasági szakemberek úgy mondják, a céloknak illik SMART-nak (okosnak), vagyis pontosnak (S), mérhetőnek (M), elérhetőnek (A), reálisnak (R) és konkrét határidőhöz kötöttnek (T) lenniük. Az elérendő célok (pl. két éven belül évi 50 000 eurós forgalmat és 10%-os nyereséget termelnek, és legalább 15 állandó megrendelőm lesz angol–holland gépipari témában) meghatározása után elengedhetetlen végiggondolnunk a cél eléréséhez szükséges erőforrásokat és eszközöket, nem utolsósorban pedig az ehhez kapcsolódó költségeket is.

Ahhoz, hogy „okos” célokat tűzhessünk magunk elé, a piacot, vagyis az induló vállalkozásunkat körülvevő szűkebb és tágabb versenytársi és vevői környezetet is ismernünk kell. Ennek elemzését szolgálja az ún. STEP-elemzés, amely az aktuális társadalmi, technológiai, gazdasági és politikai tényezőket veszi számba, és azok fényében vizsgálja a lehetőségeket. A mindennapi gyakorlatban ez azt jelenti, hogy ma, 2009 novemberében pontosan kik és milyen okokból, milyen nyelven és milyen témában vesznek és adnak el nyelvi szolgáltatásokat; a beszerző és beszállítói tevékenységet milyen technológiák (fordítási memóriák, telekommunikációs, hardver- és szoftvereszközök) támogatják; ezeket a szolgáltatásokat mennyiért lehet előállítani; továbbá mennyiért, milyen értékesítési csatornákon, kiknek a közvetítésével és milyen árréssel kelnek el. Fontos ezenkívül megvizsgálni, hogy a bevételeket milyen adók terhelik, és végül, hogy a tevékenység milyen cégformában folytatható, a hasonló szolgáltatások beszerzőinek és beszállítóinak milyen jogszabályoknak, rendeleteknek kell megfelelniük: egyszóval milyen a jogi környezet.

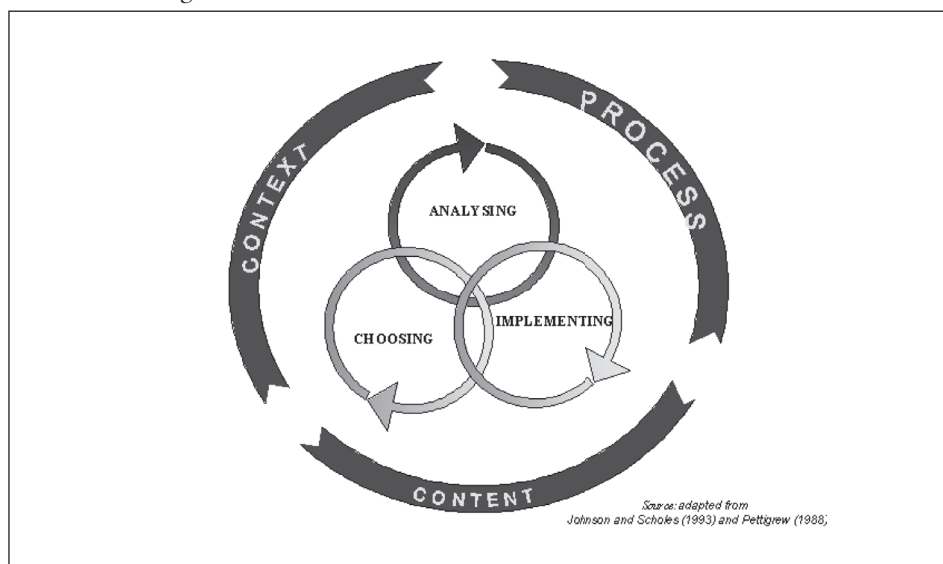
Miután tehát feltérképeztük, hogy milyen ügyfelek, milyen igényekkel vannak jelen a piacon, majd megvizsgáltuk, hogy ezeknek az ügyfeleknek milyen cégek és hogyan elégítik ki az igényeit, azokat a lehetőségeket, réseket is meg fogjuk találni, ahol van, lehet keresnivalónk, ahol tevékenységünkkel hiányt pótolhatunk.

A piac feltérképezése megint nem túlságosan komplikált dolog, és nem igényel nagy és különleges felkészültséget, különösen manapság, az internet korában. Néhány napos

kutatómunka, „szörfözés” és a tapasztalt kollégákkal folytatott tájékoztató beszélgetés után egészen pontos képet alkothatunk arról, hogy milyen a keresleti, és ezzel szemben hogyan fest a kínálati oldal. Más néven, mit adnak, és mit vesznek a piacon. Beszélgessünk gyakorló szabadúszókkal és megrendelőkkel; olvassunk el néhány kapcsolódó hazai és külföldi tanulmányt és cikket; látogassunk el a különböző nyelvi szolgáltatók weboldalaira, elektronikus piacterekre és közösségi oldalakra. Iratkozzunk fel internetes fórumokra, és tudjuk meg, milyen megbízók, milyen nyelvpárokra, milyen szakterületekre, milyen határidőkre, milyen árakon hirdetnek meg munkát; illetve a másik oldalon: milyen szolgáltatók, mit és hogyan kínálnak, milyen módszerekkel és technológiákkal dolgoznak.

Ha például jogi végzettséggel és egy szakfordítói bizonyítvánnyal a zsebünkben eredetileg németről olaszra terveztünk szerződéseket fordítani, de kiderül, hogy az ilyen szolgáltatást kínáló szabadúszó fordítókból nagyon sok van, akkor egyértelmű, hogy érdemes valami másba fognunk, mást kínálnunk, és valami olyasmivel foglalkoznunk, amire van igény, de nincs hozzá elég beszállító. Eldönthetjük ilyenkor, hogy például a jogi anyagokon belül beleássuk magunkat egy speciális területbe, és például ingatlanok adásvételével kapcsolatos dokumentumok specialistaivá válunk.

Marketinges szaknyelven ez már a *differenciálás és pozicionálás* szakasza, amikor minél több, a versenytársainkétól (akik nem mások, mint szabadúszó fordító kollégáink) minél különbözőbb szolgáltatást nyújtunk, és ezzel különleges piaci pozícióra teszünk szert. Mindezt úgy kell megtennünk, hogy ne szűkítsük le mozgásterünket, ne skatulyázzuk be magunkat, és ne essünk el olyan feladatoktól, amelyeket egyébként könnyedén el tudnánk látni. Ezért szükséges a piac folyamatos szondázása, vagyis az elkészült és működésünk jelenlegi szakaszában még csak a magunk által „jóváhagyott” terv (és célok) véget nem érő, ciklikus felülvizsgálata és aktualizálása.

2.ábra

Informatika

Miután elkészítettük a vállalkozás üzleti tervét, tisztában vagyunk azzal, mennyit kell és mennyit tudunk keresni, illetve ebből mennyi lesz a havi kiadásunk, nekifoghatunk a szükséges eszközök beszerzésének, a megfelelő munkakörnyezet és infrastruktúra kialakításának. Sokan nem is gondolnak rá, de működésünk eredményessége, vagyis nyereségünk mértéke közvetlen összefüggésben van munkaszervezésünk hatékonyságával és azzal, hogy valóban igénybe veszünk-e minden szükséges és elérhető eszközt, vagyis vállalkozásunk szervezettsége és technikai támogatottsága megfelelő-e.

A mai vállalkozók életét nagyban megkönnyítik a különböző fejlett technológiák, szoftver- és hardvereszközök, segítségével szervezetten és hatékonyan végezhetik a munkájukat. Számatalan, különböző cégméretre és típusra kifejlesztett informatikai eszköz és számítógépes program áll rendelkezésre, amelyekkel megkönnyíthető az ügyfelekkel és beszállítókkal történő kapcsolattartás, az archiválás, az adatvédelem, weboldalunk látogatottságának nyomon követése, a számlázás, a forgalom tervezése, a projektvezetés és a többi. Ügyviteli és nyilvántartó rendszerek kaphatók: számatalan eszköz, amivel a napi munkát gyorsabbá és egyszerűbbé tehetjük.

Mindezekon túl a nyelvi szolgáltatások területe kiemelten informatikaérzékeny, ahol magát a gyártást, a minőségbiztosítást és a projektvezetést is rengeteg ügyes segéd-eszköz támogatja. Mivel az ügyfelekkel és beszállítókkal történő kapcsolattartás, de maga a termék előállítása és „szállítása” is szinte kizárólag informatikai környezetben és felületeken zajlik, ezért magától értetődő, hogy a fejlesztő cégek igyekeznek minél jobban kihasználni a rohamosan fejlődő technológiák nyújtotta lehetőségeket, állandóan jobb és jobb megoldásokon gondolkodnak. Ezekről a lehetőségekről pedig egyre több megrendelő tud, és használatukat mind többen várják el beszállítóiktól.

Érdemes tehát rendszeresen tájékozódni, ismerni a rendelkezésre álló eszközöket, beszerzésük előtt pedig hozzáértőkkel konzultálni, alaposan átgondolni, hogy pontosan milyen feladataink lesznek, és az egyes munkafázisokban milyen programok és segéd-eszközök segíthetik munkánkat. Rendszeresen hallani egyre okosabb programokról, egyre fejlettebb eszközökről, amelyek mind azt szolgálják, hogy a szabadúszó fordítótól kezdve a középmeretű fordítóirodákon át egészen a komplett nyelvi megoldásokat nyújtó multikig mindenki megtalálja a legmegfelelőbbet, amivel munkája könnyebb, a fájlok előkészítése és feldolgozása gyorsabb és egyszerűbb, az adatátvitel egyre biztonságosabb, a nyilvántartás és nyomon követés egyre áttekinthetőbb lesz. Legyünk csupán egyszemélyes vállalkozás, illik a rendelkezésre álló eszközöket ismernünk és *jól* használnunk.

Tehát. Lelkes önjelölt, az informatikát hobbiszinten művelő unokaöcsénk helyett érdemes inkább egy hozzáértő informatikus szakember segítségét kérnünk, aki megtervezi a vállalkozás informatikai hátterét; segít a legmegfelelőbb konfiguráció összeállításában; a szükséges operációs rendszer(ek), programok, vírusirtók, perifériák és egyebek kiválasztásában; segít a legolcsóbb beszerzési helyek megtalálásában; gondoskodik arról, hogy ne kelljen éjszakákat telepítéssel és kábelek bogozgatásával töltenünk; és

még honlapunk elkészítésében is közreműködhet! Az sem árt, ha tanácsadónk ráadásul a nyelvi szolgáltatások területén is otthonosan mozog.

Egyszemélyes vállalkozásunkat továbbá célszerű a minimális és elvárható növekedés bekalkulálásával megterveznünk. Ez azt jelenti, hogy bár megállapítottuk a minimálisan szükséges és a maximálisan elérhető árbevételt és az ehhez kapcsolódó munkamennyiség mértékét, valamint tudjuk, hogy ez milyen méretű munkahelyet, milyen számítógépes memóriakapacitást, milyen sebességű adatátvitelt, hány darab borítékot és iratmappát jelent, mégis célszerű egy meghatározott nagyságú ráhagyással kalkulálnunk, hogy ha terveinket teljesítettük, és forgalmunk tovább növekszik, ne kelljen azonnal irodát cserélnünk, új számítógépes rendszert, nyilvántartó szoftvert és további polcokat vásárolnunk. Mert ha nem tervezünk és kalkulálunk okosan, az ilyen váltások az indokoltnál is költségesebbek lesznek, és könnyen veszélybe sodorhatják működésünket. Terveink készítésekor ugyanakkor nem szabad elrugaszkodnunk és túlzásokba esnünk, vagyis nem szabad indokolatlanul drága és a kezdéshez szükséges eszközöknél sokkal többet, nagyobb, drágábbat vásárolnunk. Annyi bőven elegendő, ha a tervezett maximum és még egy nagyságrenddel több kiszolgálására és menedzselésére elég az, amit létrehozunk.

Marketing

Itt van például az internetes weboldal kérdése. Weboldalunk ne csak munkanyelveinken, hanem valamennyi célpiacon nyelven is legyen olvasható. Weboldalunknak könnyen módosíthatónak, az érthető és jól kezelhető adminfelületről könnyen elérhetőnek kell lennie. Legyen rajta tömör, de figyelemfelkeltő bemutatkozás, referencialista, kedvcsináló mintafordítások és visszajelzési űrlap. Ne feledkezzünk meg a fényképről sem, ami személyessé és barátságossá teszi portálunkat. Elérhetőségeinket feltűnő helyen, érthetően tegyük közzé. A munkafeltételek és az ideális környezet megteremtése után gondoskodnunk kell arról, hogy potenciális megrendelőink ne csak tudjanak létezésünkről, de szükség esetén gyorsan és könnyen elérhessenek bennünket, és a sok lehetséges megoldás közül a mi szolgáltatásunkat válasszák. A marketinggondolkodás tehát nem ér véget a lehetséges vevőkör és a célpiacon meghatározásánál, a fonalát újból és újból fel kell vennünk – helyesebben szólva: igazából sosem engedhetjük ki a kezünk közül.

A célközönség definiálása után tehát arról is meg kell győződnünk, hogy minden szükséges marketingfeltétel adott-e termékünk értékesítéséhez: potenciális megrendelőinket folyamatos és naprakész információkkal kell ellátnunk annak érdekében, hogy amikor felmerül a vevői igény, minden adat és információ kéznél legyen, és legyen mód a kapcsolatfelvételt, vagyis az üzlet létrejöttére.

Ennek legelső és legfontosabb lépése a megfelelő bemutatkozó anyag, a *szakmai portfólió* összeállítása. A jó bemutatkozó anyag néhány alapvető ismérve: legyen tömör és lényegre törő, szerkezete könnyen áttekinthető és jól tagolt, szakmai tapasztalatunkat, az eddig végzetteket rendezzük időrendbe, a jelentől visszafelé haladva. Ne soroljunk fel túl sok szakterületet, és azt se írjuk, hogy „minden” téma és terület érdekel bennünket. Ez ugyanis

nem tesz vonzóbbá bennünket, sokkal inkább ez az egyik legbiztosabb módja potenciális megrendelőink elriasztásának. Érdeemes továbbá a különböző célpiacoknak és kultúráknak megfelelő sablonokat készítenünk, és konkrét igény esetén azokat felhasználni, mert ami az egyik országban megfelelő, az a másikban elégtelen lehet.

Fontos, hogy jó referenciákkal rendelkezünk, ugyanakkor az is nyilvánvaló, hogy a tarsolyunkban eleinte nincs sok a minden ajtót megnyitó ajánlásokból. Ez azonban ne szegje kedvünket! Kezdőként ajánljunk fel díjtalan próbamunkát, és határozzunk meg gyakorlott kollégáinknál kedvezőbb vállalási árakat. Ezek a vevőcsalगतók, valamint a kuriózumnak számító szakterületek és a kevesek által használt fordítástámogató eszközök ismeretével biztosan bekerülhetünk a megrendelők adatbázisába, akik boldogan kérnek fel majd bennünket kezdetben kisebb, idővel, meggyőző teljesítmény esetén pedig egyre terjedelmesebb, komolyabb feladatokra.

Ne feledjük, a megrendelők folyamatos beszállítóhiánnyal küzdenek, és kevés az igazán jól képzett, minőségi munkát végző szakember. A piac ugyanakkor évről évre növekszik, van tehát helye a kezdő szabadúszóknak!

Ami a kialakítandó és ideális ügyfélkört illeti, érdemes inkább kevesebb, állandó megbízóval hosszú távú munkakapcsolatot kialakítani, akiknek rendszeresen foglalkoztatott beszállítóivá válhatunk. A megbízók is szívesebben dolgoznak együtt már ismert, jól bevált vállalkozókkal, akikkel idővel gördülékeny és eredményes az együttműködés, a projektvezető és a fordító felszavakból is megérti egymást, a projektidőt nem valamelyik fél számára egyértelműnek tűnő dolgok tisztázására, hanem a minőségbiztosításra lehet fordítani.

A fordítás és általában a nyelvi szolgáltatások rendkívül kényes, bizalmi tevékenység, így ha megbízható és lelkiismeretes munkát végzünk, biztos megélhetés a jutalmunk! Érdemes minél több portálra felhasználóként bejelentkezni, minél több szakmai anyagra előfizetni, hírlevélre feliratkozni. Ahogy nő tapasztalatunk, valamint a kollégáktól beszerzett információk alapján idővel el fogjuk tudni dönteni, mi az, ami kevésbé érdekes, használható számunkra, és mi az, aminek rendszeres átböngészésére feltétlenül érdemes időt szakítanunk. Szakmai megbecsülésünket növelhetjük, jó hírmévre tehetünk szert, ha a szabadúszók virtuális világának aktív szereplőivé válunk, minél több fórumon jelen vagyunk, hozzászólásokkal, konkrét tanácsokkal segítjük kollégáink munkáját. Ne gondoljuk, hogy kezdőként nem segíthetünk. Senki nem tudhat mindent, és lehet, hogy mi éppen hallottunk arról, amire segítséget kérő kollégáinknak szüksége van.

Törekedjünk arra is, hogy minél több fordítástámogató eszközt és technológiát ismerjünk. Kérjük tapasztalt kollégáink segítségét, és ne sajnáljunk pénzt költeni a különböző képzésekre és tréningekre – tudásunkat folyamatosan frissítsük! Ne feledjük: minél átfogóbb és mélyebb tudásra teszünk szert, annál keresettebb és egyedülállóbb lesz szolgáltatásunk, és annál biztosabb a siker. Manapság még mindig sok beszállító idegenkedik a számítástechnikától, nehézkesen és rugalmatlanul reagál, ha valamelyik megbízója egy új eszköz használatára kéri. A fordítókat általában még mindig nehéz rávenni arra, hogy megtanuljanak valami újat. Ezért értékelik a nyitott és fejlődni vágyó, új ismereteket elsajátítani kész fordítókat. Az ilyen szakembereknek egyre több iroda kínál díjtalan képzést és használat közbeni segítséget.

Projektvezetés – adminisztráció

Ejtsünk most néhány szót a projektvezetésről és a minőségbiztosításról. Hiába működünk szabadúszókként, hiába kezelünk csupán néhány fordítást: ott, ahol egynél több munka, párhuzamos feladatok és határidők, fájlforgalom és szöszedetek vannak, ott nyilvántartásoknak, elszámolásoknak, egyszóval projektvezetésnek és minőségellenőrzésnek is lennie kell. Gondoljunk csak bele! Leszállítottuk a múlt héten azt az ötvenoldalas vételi ajánlatot, és hozzáláttunk, hogy elkészítsük az egy-két hét múlva esedékes pályázati anyag szöszzedetét. Közben viszont bejelentkezik az előző munka nyelvi vezetője, és megkér bennünket, ellenőrizzünk pár kifejezést, mert az ügyfél küldött pár jobbnak tűnő javaslatot. Már is több fronton kell maradéktalanul helytállnunk, és, ha nem figyelünk oda, könnyen összekuszálódhatnak a szálak, és kicsúszhat kezünkből az irányítás.

Ahhoz, hogy a projektvezetés buktatókkal teli, igen összetett és nehéz feladatát maradéktalanul elvégezhessük, tiszta képpel kell rendelkezünk az egymást követő lépésekről, az egymásra épülő funkciók felelősségéről, és pontosan el kell tudnunk magunkat helyezni a fordítási folyamatban. Ha nem látjuk át a folyamat egészét, és nem vagyunk tisztában az- zal, hogy a mi munkánk pontosan hogyan illeszkedik az egészbe, hol kezdődik a mi, és hol ér véget mások felelőssége és hatásköre, pontosan mit kell tennünk, milyen kérdéseket kell feltennünk, és milyen válaszok birtokában láthatunk csak munkához, a magunk és egyben mások sikerét is veszélyeztetjük, és naphosszat vitatkozunk majd megrendelőinkkel.

A fentieket megéri végiggondolni, hiszen ezzel tovább növelhetjük esélyeinket, és erőfeszítésünk idővel forintokra váltható.

Írásunk a teljesség igénye, az egyes területek alapos kibontása nélkül készült. Mivel a magyarországi és kelet-közép-európai szereplők általában nagyon kevés konkrét piaci információval rendelkeznek, és mert ezek az információk elengedhetetlenek a piac kiegyensúlyozott működéséhez, a LEG Consulting tervei szerint kutatásaiban részletesen vizsgálja majd ezeket a kérdéseket. Működésünk célja, hogy feltárjuk a háttérben rejlő hiányosságokat (amelyek egyúttal fejlődési lehetőségeket is jelentenek), és ezzel is segítsük minden piaci szereplőt: a nyelvi szolgáltatók, az oktatási intézmények, a végfelhasználók – és nem utolsósorban a szabadúszók munkáját.

III. SZAKFORDÍTÓKÉPZÉS, SPECIALIZÁCIÓ

A SZAKFORDÍTÁS TANTÁRGYI PROGRAMJÁNAK HARMONIZÁCIÓJÁRÓL A BME GTK IDEGENNYELVI KÖZPONT TOLMÁCS- ÉS FORDÍTÓKÉPZŐ KÖZPONTJÁBAN SZAKFORDÍTÓ ÉS TOLMÁCS SZAKIRÁNYÚ TOVÁBBKÉPZÉSI SZAK

Élthes Ágnes, BME

A 2007-ben újraakkreditált képzésünk áttérése a hároméves képzési időtartamról a kétéves képzési időre természetesen maga után vonta valamennyi oktatott tantárgyunk, így a szakfordítás harmonizációjának szükségességét is a különböző nyelvek között. A lecsökkent idő és ugyanakkor a nagyobb óraszám megköveteli a szakmailag megalapozott, összehangolt tematikákat, a szakon oktató kollegák szoros együttműködését annak érdekében, hogy a hallgatók az eddiginél is egységesebb tartalmú képzésben részesüljenek a szakszövegek témáját, típusát, a fordítói kompetenciákat stb. illetően. Ebből a megfontolásból indult ki a tantárgyi programok harmonizációs folyamata.

Írásomban az alábbiakra térek ki:

1. A szakfordítás tantárgyi programjának harmonizációjával kapcsolatos munkafolyamat eddigi szakaszai
2. Szempontok kidolgozása a tanmenetek táblázatos kitöltéséhez
3. A tantárgy céljának közös megfogalmazása
4. Az elsajátítandó kompetenciák és a követelmények összehangolása
5. A diploma fordítások értékelési kritériumai
6. A diploma fordítások védelme
7. További teendők a harmonizáció terén

1. Az újraakkreditáláshoz benyújtott tantárgyleírásban a fordítandó szakszövegek által lefedett tudományterületek:

- társadalomtudomány
- természettudomány
- műszaki tudományok
- gazdaság
- jog
- Európai Unió

A jelenlegi harmonizációs munkafolyamat első fontos láncszeme a 2009/2010-es tanév I. félévi szakfordítás tematikáinak áttekintése volt, a fentiek értelmében az átfedések és az eltérések feltérképezése céljából.

Az I. félév fordítás óráin természetesen szerepelnek a fenti tudományterületekbe sorolható szövegek. Az egyes tematikák közt azonban eltérések mutatkoztak a tudományterület megválasztásában (a felsorolt tudományterületek közül nem egyformán válogattak a szakfordítástanárok) és a hozzárendelt óraszámokban.

Az összehasonlítás felszínre hozta azt a gyakorlati szempontot, mely szerint érdemes a fordításra szánt forrásnyelvi szövegek tematikáját ezentúl nemcsak éves szinten, hanem féléves lebontásban is **összehangolnunk, hogy a hallgatók a különböző nyelvek szakfordítás óráin hasonló témájú és nehézségi szintű szövegeket** kapjanak.

Első lépésként tehát az angol, francia, német, olasz, orosz, spanyol, szakfordítás órai tematikák egybevetésének célja az egyes szakszövegek tágabb szakterületekbe sorolása és két félévre történő lebontása volt.

Az adott témára szánt óraszám és a szövegtípus feltüntetése nélkül álljon itt a különböző nyelvek vázlatos tematikája:

Angol:

EU
gazdaság
jog
társadalomtudomány
természettudomány
műszaki
környezetvédelem
művészet

Francia:

természettudomány
politika
művészet
EU
jog
környezetvédelem
orvostudomány
műszaki
gazdaság

Német:

társadalomtudomány
természettudomány
műszaki

Olasz:

gazdaság

külkereskedelem
munkaerőpiac
jog

Orosz:

gazdaság
pszichológia
politika

Spanyol:

politika
kultúra
természettudomány
EU
jog
környezetvédelem

A jelenleg folyó harmonizáció egyik fő célkitűzését, nevezetesen a félévi tematikák nagy irányvonalainak közös nevezőre hozását csakis a tanári kreativitás és szabadság megőrzése mellett tudjuk elképzelni. Mindegyikünknek vannak egyéni elképzelései, jól bevált szövegei, amelyeket szeretne felhasználni, illetve rábukkanhat fordítástechnikai szempontból érdekes új szövegekre, amelyeknek a témája nem kapcsolódik szorosan a kijelölt tudományterületekhez, és amelyeket a központi témákhoz képest időarányosan dolgozhat fel a hallgatókkal. Ezt képviseli az alábbi felsorolás után a (+ „egyéb”) megjegyzés.

Team-értekezleteinken megállapodtunk abban, hogy a jövőben:

az 1. félévben a

társadalomtudomány,
természettudomány,
műszaki tudományok,
(+ „egyéb”)

a 2. félévben a

gazdaság,
jog,
EU
(+ „egyéb”)

szakterületei köré csoportosítjuk szövegeinket.

Team-értekezleteinken pontosítottuk, leginkább mely területeket soroljuk a fenti tudományágak körébe.

Társadalomtudomány: pedagógia, pszichológia, szociológia, filozófia, művészet, kultúra, nyelvtudomány, történelem, országismeret, turizmus stb.

Természettudomány: orvostudomány, környezetvédelem, geológia, biológia, kémia (gyógyszergyártás), fizika stb.

Műszaki tudományok: építészet, autók (gépészet, közlekedés), telekommunikáció, elektronika stb.

Gazdaság: (kereskedelem), tőzsde, pénzügy, bank, gazdasági társaságok stb.

Jog: jogszabályok, szerződések, ítéletek, végzések, jogi rendszerek jellemzői, szakszervezetek működése stb.

EU: törvények, határozatok, szabályzatok, intézmények stb.

A fenti lista természetesen nem teljes, egyénileg kiegészíthető.

2. A **tematikák harmonizációjához**, a jobb áttekinthetőség céljából féléves lebontásban (azaz **14 alkalomra** vonatkoztatva) táblázatot készítünk. Az egyes nyelvek (egyelőre angol, francia, német, olasz, orosz, spanyol) jól áttekinthető, világos szerkezetű szakfordítás tematikai a kollegák egymás közti szakmai kommunikációját éppúgy segítik, mint a hallgatók tájékozódását az órák tartalmát illetően. A közös tantárgyi programleírás és kompetenciarendszer ezáltal konkrét formát ölt.

A tanmenetek táblázatos elkészítése az egységes szempontrendszer szerint jelenleg folyamatban van. Természetesen a tananyagokat terveink szerint félévről félévre frissítjük.

ÓRA	TÉMA(KÖR) TUDOMÁNYÁG	SZÖVEGCÍM(EK)	SZÖVEGTÍPUS (FORRÁS)	MÓDSZ- ERTANI FEL- DOLGOZÁS	SZÁMON- KÉRÉS
1					
2					
3					
4					
5					
6					
7					
8					
9					
10					
11					

12					
13					
14					

Táblázat a szakfordítás tantárgy harmonizált tematikájához

3. Team-értekezleteinken az újraakkreditáláshoz benyújtott szakfordítás tantárgyi programleírást alapul véve és továbbfejlesztve megfogalmazzuk a szakfordítás tantárgy célját is:

A képzés keretében a hallgatók megismerkednek a szaknyelvi szövegek jellemzőivel, a különböző szövegtípusokkal (ezek közé tartoznak például az I. félévben a szakkönyvek előszavai, fejezeteinek részletei, tanulmányok, szakújságcikkek, tudományos folyóiratok, szakfolyóiratok cikkei, a II. félévben pedig a szerződések, jogszabályok, rendeletek, törvény(tervezetek), EU-s szakszövegek, bizottsági határozatok, állásfoglalások, gazdasági társasági jegyzőkönyvek, jelentések, cégkivonat stb.) Hallgatóink az első félév során tehát főként társadalomtudományi, természettudományi, műszaki szakszövegeket, a második félévben főként jogi, gazdasági, EU-s szakszövegeket fordítanak. Mindkét félévben egyéb tudományterületekből vett szövegekre vonatkozó fordítási feladatokat is kaphatnak. Ezeket keresztül elmélyítik a szakszó fogalmával kapcsolatos ismereteiket, hiszen a tárgy keretében, a terminológia órától eltérően, szövegeken keresztül, fordítástechnikai szempontból találkoznak a terminusokkal.

A szakfordítás órákon hallgatóink megismerkednek a párhuzamos szövegek jelentőségével, a makrostratégia készítésének fontosságával, a fordítói munka szakmai, gyakorlati oldalával, a fordítói piac elvárásaival, a megbízó-megbízott szerepkörrel. Végeznek szövegelemzést, team-fordítást, szakmai lektorálást. A szövegek tematikájához kapcsolódóan készítenek egyéni glosszáriumokat, ami egyben a terminológia órán tanult ismeretek gyakorlását is célozza. A fordítási gyakorlatok mellett a tömörítés készítésének technikáiba is betekintést nyernek a fordítóhallgatók, rendszerint szakfolyóiratok cikkek alapján, hiszen a szorosán értelmezett fordítói tevékenység mellett többek között erre a készségre is szükségük lesz a fordítói piacon. A hallgatók szövegszerkesztési ismereteire alapozva a szakfordítás órákon rendszeres a számítógépes termék használata. A számítógéppel segített fordítással a terminológia és a szakmai dokumentáció tantárgy keretében ismerkednek meg a hallgatók.

4. A 2009-ben a Műegyetem nemzetközi fordítóképzése által elnyert EMT-pályázatban különösen fontos szerepet tulajdonítanak a fordítóképzésben elsajátítandó kompetenciáknak. Ezt a szakmai szempontot érvényesítjük szakfordítás óráinkon is.

Többek között ezért is fontosnak tartjuk a kompetenciák több oldalról történő fejlesztését, a **szakmai gyakorlati oldal erősítését** szakma-diák találkozók szervezésével, (pl. fordító-

irodák képviselőinek előadásai, kompetens válaszok a hallgatók gyakorlati kérdéseire).

Fontos megjegyeznünk, hogy **folyamatban van hallgatóink szakmai gyakorlatának megszervezése**. A gyakorlaton önkéntes alapon, pályáztatás útján vehetnek részt az érdeklődők, az I. év végén (a 2. félév után) júniusban vagy másfél év után (a 3. félév végén) januárban. A gyakorlat tervezett időtartama kb. 3 hét.

A szakfordítás órákon pedig különböző módszertani megoldásokkal szerepeltetjük a megszerzendő kompetenciákat. A team-értekezleteken konszenzusra jutottunk abban is, hogy az elsajátítandó **kompetenciák** közül melyeket szerepeltessük feltétlenül óráinkon, mint ezt az alábbi példák mutatják:

A fordítás mint szolgáltatás a megrendelő számára:

- a megbízó + megbízott szerep szimulációja (információ gyűjtése a piac mindkét oldaláról: pl. határidő, formai követelmények, leadás módja stb.)
- a lektori munka sajátosságainak ismertetése, gyakorlása páros fordítás, illetve team-fordítás formájában, a fordító+lektor szerepének hiteles szimulációja
- a fordítói szabvány ismertetése (MSZ EN 15038:2006 európai szabvány magyar nyelvű változata)

Fordító mint a „szövegproduktum” szolgáltatója

- az ügyfél elvárásainak, a fordítási szituációnak megfelelő fordítás készítése
- önértékelés (szempontokkal segítés: a fordítási folyamatról, a fordítási problémákról egyéni napló vezetése, önlektorálás, helyesírás-ellenőrző használata stb.)
- a makrostratégia szempontrendszere: a dokumentum fordítási stratégiája, a megrendelés áttanulmányozása, jó ütemezés, vagyis az időtényező megtervezése, a fordítói folyamat nyomon követése szóban és napló formájában

Szövegkompetencia

- szövegelemzés, hipotézis felállítása, kulturális háttérismeretek feltérképezése, a szükséges dokumentáció megtervezése, a megbízható források felkutatása, párhuzamos szövegek keresése, tudatos felhasználása stb.)
- a makrostratégia szempontrendszere
- egyéni glosszáríumkészítés gyakorlati szerepe
- az internetes források biztonságos kezelése, megfelelő felhasználása

Nyelvi kompetencia

- forrásnyelvi és célnyelvi szövegrészek összevetése, az átváltási műveletek, technikák tudatosítása
- a nyelv változásainak, fejlődésének követése pl. a sajtónyelv betűszavainak, rövidítéseink feloldásával, a szókincs folyamatos bővítésével (és rendszeres ellenőrzésével)

Interkulturális, illetve szociolingvisztikai kompetencia

- kulturális háttérismeretek feltérképezése, a speciális kulturális elemek felismerése és beazonosítása a célnyelven

- a nyelvi regiszterek fordítási megoldásai
- a szövegfunkció és szövegtípus tisztázása, a megfelelő nyelvi konvenciók megkeresése
- az adott szövegre jellemző stílusárnyalatok megfeleltetése a célnyelven
- forrás- és célnyelvi civilizációs ismeretek, konvenciók összevetése, pl. uniós párhuzamos szövegeken keresztül
- reáliák fordítási problémáinak elemzése

Az információ kiszűrésének kompetenciája, tematikus kompetencia

- tömörítés (szóban és írásban)
- minimális fordítás készítése
- egy dokumentum lényegi információinak tematikus kigyűjtése
- blattolási technikák (teljes szövegre kiterjedő, illetve részleges)

A követelmények teljesítése elengedhetetlen a félévi, illetve az év végi jegy megszerzéséhez. A feladatok jelenlegi súlyozása szerint az osztályzat kialakításához figyelembe vesszük:

1/3 (a határidőre beadott házi fordítások átlageredményét)

1/3 (a félévi, számítógépes teremben készített ZH-t)

1/3 (a félévzáró ZH-t)

5. A diploma fordítások értékelési kritériumai

A hallgató sikeres II. félévi teljesítménye és határidőre leadott diploma fordítása feltétele a diplomavédésnek.

A diploma fordítás (idegen nyelvről magyarra: 10000–15000 leütés terjedelmű, a hallgató szakterületéről származó, koherens szöveg) készítése során a hallgató szakkonzultant választ, aki általunk megadott szempontrendszer alapján segíti a fordítási folyamatot, értékeli a fordítást, különös tekintettel a terminológiai pontosságra. Lehetősége van a hallgatónak arra is, hogy fordítástanárától konzultációt kérjen, és/vagy bemutasson egy lefordított oldalt.

A diplomamunkák értékelésekor az alábbi szempontokat vesszük figyelembe (az osztályzatok hibapontok szerinti két szélső értékét adjuk meg):

- globális értékelés (szakkonzultensi vélemény!): max. 10 pont
- felszíni és szövegen kívüli elemek: 0–1 hp = 5 (jeles), 8–9 hp = 1 (elégtelen)
- a fordítás minősége: 0–1 hp = 5 (jeles), 6 hp = 1 (elégtelen) – ezt a részeredményt kétszeres szorzóval vesszük figyelembe
- szövegkohézió: 0–1 = 5 (jeles), 6 felett = 1 (elégtelen)
- szóhasználat és stílus: 0–1 hp = 5 (jeles), 9 hp felett = 1 (elégtelen)
- nyelvhasználati hibák: 0–1 hp = 5 (jeles), 9 hp felett = 1 (elégtelen)

12000 leütés felett az átváltásnál a hibaponthatárok 1-gyel nőnek minden kategóriában.

Miután a hallgató 20 egységes glosszáriumot csatol a fordításhoz, a glosszárium osztályzatát is figyelembe vesszük végső jegye kialakításakor. Az osztályzatok súlyozása a következő módon alakul:

- a fordítás jegye: 80%
- a glosszárium jegye: 20%

A diploma fordítások, a glosszárium formái, tartalmi követelményeinek és az értékelési kritériumoknak a kialakítása komoly szakmai együttműködést igényelt a képzésben oktató tanárok részéről.

6. A diploma fordítások védelme

A védelem a vizsgaidőszakban történik. A diploma fordítás védelme interaktív folyamat. Előre megadott szempontok szerint felkészül a hallgató. Először ő ismerteti fordítási módszereit, a problémákat, nehézségeket, az alkalmazott forrásokat. Ezt követően a tanár kiemeli az általa hibásnak tartott megoldásokat, illetve felteszi kérdéseit egyes fordítói választásokkal kapcsolatban. A hallgató reagál a tanári észrevételekre. Amennyiben javítja hibáit, vagy meggyőzően érvel egy-egy megoldása mellett, végső osztályzatát megemelheti a bizottság.

7. További teendők a harmonizáció terén

Jelenleg folyamatban van a szakfordítás tantárgy I. féléves tanmeneteinek egységes szempontrendszer szerint történő befejezése, a szövegek rendszerezése, a tanmenetekhez mintanyagok készítése. Ugyanez a munkafolyamat következik a II. félévre vonatkozóan is.

Újabb team-értekezleteken tervezzük a tapasztalatok kicserélését és ennek függvényében egységes módosítások végrehajtását.

A munkafolyamatba már bekapcsolódtak a szakfordítást magyarról idegen nyelvre oktató kollegák is. A tanév során tantárgyi harmonizáció a fenti szempontok szerint folytatódik.

Terveink közt szerepel a téma bibliográfiájának frissítése, a jövőben is Team-értekezletek szervezése, ami az eddigi tapasztalatok alapján segíti a szakfordítástanárok közti szakmai együttműködést.

(F)ELSZABADÍTÓ FORDÍTÁSELMÉLET

A FORDÍTÁSELMÉLET OKTATÁSA A SZAKFORDÍTÓKÉPZÉSBEN

Pusztai-Varga Ildikó, ELTE, SZTE

Bevezetés

Ha meghalljuk a szót, *elmélet*, általában negatív konnotációkat kapcsolunk hozzá: unalmas, száraz, fölösleges, a való élettől távol áll, a gyakorlatban nem alkalmazható, stb. Különösen hajlamosak vagyunk vitatni az elmélet helyét és szerepét egy hangsúlyozottan szakmai jellegű, azaz gyakorlatorientált képzési programra vonatkoztatva. Jelen írásomban arra törekszem, hogy ezt a negatív képzetet megcáfoljam, és igazoljam, létezik olyan elmélet, amely haszonnal kamatoztatható a gyakorlatban, konkrétan a szakfordítóképzési programokban. A fordításelmélet fontosságát, relevanciáját, sőt, motiváló erejét tárgyalom a következőkben, összefoglalva e tárgy négy, illetve két féléves tanmenetének főbb csomópontjait. Az itt leírtak kiemelt hangsúlyok, főbb irányvonalak a fordításelmélet oktatásában, mely csak egy lehetséges rendszerezése az előadható elméleti anyagnak. Összefoglalásomban igyekszem mások számára is használható módon rendszerezni és szakirodalmi utalásokkal is kiegészíteni a számba jöhető tartalmakat.

Fordítástudomány – kontextusba helyezés

Kiindulásul fontos hangsúlyoznunk, hogy a szakfordítóképzésben résztvevő hallgatók, akik többnyire valamilyen szakterület értő képviselői, valószínűleg nem hallottak még a fordítástudomány létezéséről. Ezt még a bölcész, sőt irodalmár vagy nyelvész végzettségű hallgatók esetében is nagy valószínűséggel feltételezhetjük. Amikor tehát az első elméleti előadásunk alkalmával találkozunk a hallgatókkal, mi vagyunk ennek az új, kevésbé ismert tudományágnak az első képviselői. Rajtunk hát a felelősség, hogy milyen képet kapnak a hallgatók annak a szakmának (hivatásnak) a tudományos háttéréről, melyet a képzés során szeretnének elsajátítani. Fontos, hogy hitelesen, sőt, lelkesen, számukra is motiválóan mutassuk be a fordításelméletnek a gyakorlatra is vonatkoztatható tanulságait. Természetesen ez az elvárás, hogy csak a valóban releváns elméletekkel ismertessük meg őket, illetve a mindenkor fennálló időhiány indokolja, hogy magabiztosan és a képzés kimeneti követelményeit figyelembe véve válogassunk a fordítástudomány kutatási eredményeiből.

Elsőként tudománytörténeti kontextusba kell ágyoznunk ezt a hallgatók számára még ismeretlen tudományterületet. Megismertetjük őket a nyelvészeti fordítástudomány keletkezésének háttérével, hangsúlyozva és sorra véve az irodalmi és a nyelvészeti megközelítés alapvető különbségeit. Egyúttal megfogalmazzuk a fordítástudomány célját és tárgyát. Hangsúlyozzuk, hogy e tudományterület interdiszciplináris tudomány, ötvözve

a különböző tudományterületekről érkező, a fordításról gondolkodó kutatók eltérő tudományos paradigmáit (Klaudy 2006: 15–27). James Holmes tudományfelosztását is érdemes itt röviden felvázolni, hiszen rendszerezett és áttekinthető képet ad a hallgatóknak a kutatási területek egymáshoz és a gyakorlathoz való viszonyáról (Holmes 1988). Fontos bemutatnunk az 1980–90-es években bekövetkezett kulturális fordulat hatását és eredményeit is, mely nagy hangsúlyt fektetett a fordítás kulturális vonatkozásaira (és nem csak az irodalmi szövegek esetében), és a szövegek kulturális meghatározottságát nem problémaforrásnak, hanem a kiaknázható kincsek tárházának tekintette (Kóbor 2007, Even-Zohar 2007, Toury 1995, Bassnett 1991, Bassnett-Lefevere 1998, Lefevere 1992). Végül a tudománytörténeti részt azzal zárhatjuk, hogy ismertetjük a legmodernebb technikai eszközöket is felhasználó korpusznyelvészeti kutatásokat. Ezek a módszerek újabb távlatokat nyitottak meg elsősorban a már felállított, a fordításra általánosan vonatkoztatott hipotézisek igazolására (Baker 1995).

A kontextusba helyezés egy további lépése lehet, ha bemutatunk a hallgatóknak 1–2 olyan konkrét kutatási projektet, amely az ő szakmai érdeklődésüket is felkeltheti. Válaszunk olyan kutatási leírásokat, melyek gyakorlati eredményeikkel közvetlenül kapcsolódnak a fordításhoz mint szakmához, vagy a szakfordítás területét érintik – például terminológiai kutatások, szakfordítói vagy lektori kompetenciák, korpuszvizsgálatok, explicitáció szakszövegekben stb.

Az elméleti bevezetés végén pedig tisztázzuk a fordítástudomány alapfogalmait, és megadjuk azok definícióit. Egy tudományterületen belül csak akkor folyhat hatékony és egymás kutatási eredményeire is épülő párbeszéd, ha a területet művelő kutatók egységes terminuskészlettel dolgoznak, és a használt terminusok alatt ugyanazt a fogalmat értik. Itt kell bevezetnünk a forrás- és célnyelv, a forrás- és célszöveg, a forrás- és célkultúra fogalmát, illetve a jelentés és értelem közötti definíciós különbséget – hiszen ezek a terminusok tudományterületünk alapfogalmai (Klaudy 2006: 141–169).

Fordítástudomány – központi kutatási kérdések

A kurzustematika folytatásaként a fordítástudomány leghangsúlyosabb és leggyakrabban problematizált kutatási kérdéseivel ismertetjük meg a hallgatókat. Ezek közé tartozik az ekvivalencia fogalma, mely a forrásnyelvi szöveg és a célnyelvi szöveg egyenértékűségét jelenti, és amelynek a megteremtése a fordító célja. Arról azonban, hogy mit is takar, milyen feltételei vannak az egyenértékűségnek, különböző kutatók eltérő véleményeket fogalmaztak meg. Érdemes akár a végletekig elvinni egy-egy irodalmi vagy reklámfordítási példán az adaptáció és fordítási ekvivalencia kérdését, hogy a hallgatók szakszövegfordítás estén is lássák az előttük álló fordítási lehetőségeket, és tudatosan és bátran tudják közülük a kontextusban legmegfelelőbbet kiválasztani (Klaudy 2006: 87–103, Koller 1995).

Érdemes megismertetnünk a hallgatókat a fordítási univerzálék kérdéskörével is. Tisztában kell lenniük a fordítási folyamat eredményeképpen keletkezett szövegek nyelvpártól és fordítási iránytól független általánosan érvényes jellemzőivel. Ezek ismeretében egyrészt

saját fordítói munkájukat látják reálisabban, illetve bátrabban értékelik majd saját fordításait, másrészt kritikák esetén elméleti alapon tudják munkájuk szakmaiságát megvédeni. Mindannyiunk tapasztalata, hogy sok megrendelő nem ért a fordításhoz, nem látja át a folyamat összetettségét, és alaptalan kritikákat fogalmaz meg a fordítóval szemben. Például: miért hosszabb a fordított szöveg mint a forrásszöveg, vagy éppen miért egyszerűsített vagy egyértelműsített a fordító a célnyelvi szövegben? Ilyen esetekben az elméletileg felkészült fordító hitelesen és meggyőzően tudja munkáját „megvédeni”. Az univerzálék kapcsán kiváló korpusznyelvészeti kutatásokra lehet felhívni a hallgatók figyelmét, melyek érdemben világítanak rá a szakfordítás folyamatának jellegzetességeire is (Baker 1995, Mauranen et al. 2004). Az univerzálék közül is az explicitáció jelenségét érdemes körbejárni. Az explicitáció kutatásának nagy szakirodalma van a fordítástudományban, szakszövegek fordításaira is vonatkoztatva (Heltai 2005, Klaudy 2007b, Kusztor et al. 2003, Pápai 2001). Ezen a ponton lehet röviden utalni a relevanciaelméletre, mely friss megközelítésével új megvilágításba helyezi többek között az explicitáció kérdését (Gutt 1991/2001, Vermes 2004).

Érdemes lehet – különösen a természettudományi vagy informatikai szakfordítóképzésben – a fordítás folyamatának modelljeit ismertetni a hallgatókkal. A folyamatmodellezés közel áll saját tudományos tapasztalatukhoz, így könnyen feldolgozható elméleti ismeretről van szó; emellett a modellek sokfélesége, eltérő következtetései újfent a fordítási folyamat összetettségét hangsúlyozzák (Klaudy 2006: 71–87).

Kiemelt szerepet kell, hogy kapjon a fordításelméleti bevezetésben a fordítási folyamat tényezőinek felvázolása. Ennek elméleti tárgyalásába sokféle kutatási irány eredményeit szükséges ötvözni, hiszen végső soron minden fordításkutató valahogyan elképzei a fordítás folyamatát, melyben az általa hangsúlyozott tényezők hatásait emeli ki. Elég például arra gondolnunk, hogy a fordítást mint kommunikációt értelmező elgondolások a kommunikációs modellek alapján írják le ezt a folyamatot. Tapasztalatom szerint nagyon hasznos Jakobson alapvető kommunikációs modelljével megismertetni a szakfordító hallgatókat, a benne vázolt paramétereket és funkciókat a fordítási folyamatra is vonatkoztatva (Jakobson 1972). Tapasztalatom szerint jól használható Lambert és Gorp soktényezős modellje, mely nagy részletességgel elemzi a fordítás folyamatára és végső soron a fordító stratégiáira hatást gyakorló tényezőket, melyek átlátása lehetővé teszi, hogy a fordító reflektálni tudjon, adott esetben utólag képes legyen változtatni saját elkészített fordításán. Lambert és Gorp hangsúlyozza, hogy ezek a tényezők komplexek és dinamikusak, és az, hogy melyikük válik a kommunikáció során hangsúlyossá, minden esetben a fordító viselkedésének prioritásától függ (Lambert et al. 1985: 42–53). Anthony Pym hívja fel a figyelmet arra, hogy a fordító „asztalára” egy hosszú kiválasztódási folyamat végén kerül a fordítandó szöveg. Ennek a szelekciós folyamatnak a szempontjai a fordító számára mint megköttések jelentkeznek. Hiszen a szövegek mozognak időben, térben és kultúrák között. A fordítónak figyelembe kell vennie ezeket a mozgási folyamatokat, amikor meghozza döntéseit (Pym 1992: 128–129).

Már szóltunk az 1980-90es évekre tehető kulturális fordulatról a fordításelméletben. Ennek újszerű szempontjait véleményem szerint a szakfordítók számára is hasznos elemezni.

Bár képviselői – Itamar-Even Zohar, Gideon Toury, André Lefevère, Jose Lambert, Susan Bassnet – az irodalmi fordítás kapcsán írják le nézeteiket, a szerzők mindegyike megfogalmaz ennél általánosabb, bármely szövegtípus fordítására is vonatkoztatható megállapításokat. Gondoljunk itt például csak arra, hogy az ekkorra már kialakult szövegnyelvészeti paradigma felfogására építve a szószerkezet és a mondat szintje helyett az elemzések a szövegek teljességére vonatkoznak. E szerzők munkái egyértelmű fordulatot hoznak a szövegek kulturális beágyazottságára és a fordító kultúrák közvetítésben játszott szerepére vonatkozóan (Even-Zohar 2007, Toury 1995, Lefevère 1992, Lambert et al. 1985, Bassnet 1991, Bassnet et al. 1998).

Gideon Toury munkássága kapcsán hasznosnak látom felvázolni a norma fogalmát a fordítástudományban. Azért is fontos ennek elemzése, mert Toury egészen új megközelítésbe helyezi ezt a fogalmat. A normáról elsőként az előírás, a kötelezően követendő út jut eszünkbe. A fordítástudományban itt ezzel szemben egy leíró normafogalommal találkozunk, amely nem előír, hanem leír, nem kötelező eljárásokat sorol fel, hanem tendenciákat vázol (Toury 1995: 2. fejezet). Chesterman normafogalma még közelebb visz bennünket a fordítózakma gyakorlati vonatkozásaihoz. Itt idézett tanulmányában fényt derít a fordító munkájára ható összetett normarendszerre (Chesterman 1993, Heltai 2004).

Végül a fordítástudomány központi kutatási kérdéseinek sorát az átváltási műveletek bemutatásával zárhatjuk. Bár ennek hasznossága vitatott a szakfordítás oktatásban, tapasztalatom szerint tudatosabb fordítókat képzünk, ha akár az elméleti óra keretében, akár a szakfordítás gyakorlat keretében bemutatjuk a hallgatóknak az éppen releváns nyelvpár esetében leggyakrabban előforduló átváltási műveleteket. Tapasztalatom szerint egy ilyen jellegű bevezetés után, majd saját műveleti példacsokrot gyűjtve, sokkal bátrabban főgnak neki a hallgatók a következő fordítási feladatnak. Írásom címére utalva, valóban felszabadító hatással van rájuk, ha rávilágítunk a lehetőségek széles tárházára, illetve a választott fordítói megoldások hatásaira, következményeire (Klaudy 2007a).

Szöveg és fordítás

Szintén az 1980–90-es évekre tehető a szövegnyelvészet megjelenése a nyelvtudományi kutatásokban, mely új szempontokkal gazdagította a fordításkutatást is. A szövegnyelvészeti megközelítés a szövegek céljának vizsgálatát hangsúlyozza, illetve az egyes szövegfajtákat meghatározó nyelvi jellemzők megnyilvánulásait írja le és rendszerezi (Károly 2007: 15). Első lépésként fontosnak tartom, hogy meghatározzuk a szöveg kritériumait. Sorra vesszük a belső szerveződés elemeit: jellemezzük az információs és tematikus struktúrát, definiáljuk a kohéziót és a koherenciát. Majd a szövegtípus és műfaj felől is meghatározzuk a szövegteni kritériumokat. Ez utóbbihoz kapcsolódva Reiss szövegtipológiáját ismertethetjük meg a hallgatókkal, mivel ez érthetően világít rá a szövegtípus és nyelv funkciójának kapcsolatára, illetve egészen konkrétan határozza meg a fordító feladatát az általa felállított négy alapvető szövegtípus esetén (Klaudy 2006: 53–71, Halliday 1985, Beaugrande et al. 1983). Kiemelten fontosnak tartom, hogy a hallgatókat megismertessük a *műfaj* fogalmának kommunikáció

alapú definíciójával, mely Swales nevéhez fűződik. Ez a definíció a résztvevők közös kommunikációs célját emeli ki, illetve azt, hogy az egyes műfajpéldányok szerkezete, stílusa, tartalma és célközönsége is hasonlóságot mutat (Swales 1990: 58). A fordítónak nincs más feladata, mint a célnyelvi szöveg műfaji identitásának megőrzése. Ha erre képes, akkor műfajtranszfer kompetenciáról beszélünk. Tapasztalatom szerint ez a műfajszempontú megközelítés adja a fordításelméletek közül a legkonkrétabb, a gyakorlatban legközvetlenebbül alkalmazható tudást. Hiszen a szakfordító munkája során az általa jól ismert szakmai műfajokkal dolgozik, és munkája akkor lesz sikeres és magas színvonalú, ha jól ismeri mind a forrás- mind a célnyelvi műfajokra jellemző stílust és szerkezetet. Károly Krisztina a lehetséges műfajátviteli stratégiák részletes ábráját mutatja be, mely újfent rávilágít a fordítási folyamat összetettségére, a fordító előtt álló lehetséges stratégiák sokféleségére, ismételten aláhúzva a tényt: nem adható kontextustól független, általánosan érvényes tanács, útmutatás a fordítás gyakorlatában (Károly 2007: 128–152).

Ezen elméleti megközelítés után a konkrét gyakorlati munkához, de e fent vázolt szövegteni kiinduláshoz szorosan kapcsolódva, érdemes megismertetni a hallgatókat a fordításszempontú szövegelemzés szempontjaival. Ezen szempontrendszer végül is konkrét receptet nyújtanak számukra arra vonatkozóan, hogyan fogjanak egy szöveg fordításához, lépésről lépésre sorra véve a forrásszöveg elemzésének szempontjait. Ha kellő mennyiségű időnk van, és érdeklődés mutatkozik, Christiane Nord hárompólusú, igen részletes szempontrendszerét is ismertethetjük (Nord 1991). Kevesebb szempontot hoz, ugyanakkor a gyakorlatban haszonnal alkalmazható Bart-Klaudy-Szöllősy négy szempontú megközelítése. Elsőként vizsgáljuk meg a szöveg tág kontextusát (Kinek szól a szöveg? Mi a célja?), majd nézzük meg a szöveg tartalmát (Miről szól?), illetve elemezzük a szöveg szerveződését (Milyen a bekezdések felépítése, a bekezdések viszonya? Hogyan kapcsolódnak a mondatok egymáshoz? stb.). Végül fontos a lexikai előkészítés (Bart et al. 2003). Összegezve tehát elmondhatjuk, hogy a fordítás szövegszempontú megközelítése közvetlenül alkalmazható a gyakorlati fordítói munkában, egyúttal felhívja a figyelmet arra, hogy a fordító akkor tud jól fordítani, ha jól tud fogalmazni, azaz jó szövegalkotási kompetenciával rendelkezik a célnyelven, és képes a műfaji identitás megőrzésére.

Fordítás és szakmai kommunikáció

Szakfordítókat képzünk, nem maradhat ki tehát az elméleti bevezetésből köznyelv és szaknyelv viszonyának tisztázása, illetve a szakmai kommunikáció jellemzőinek bemutatása. Kiindulópontként jó pár szót ejteni egyáltalán magáról a nyelvről. Arról, milyen sokféleképpen definiálják különböző kutatók, illetve hogy mennyire nem egységes és homogén a nyelv (Crystal 2003, Kálmán et al. 2007). Meghatározzuk a szaknyelv fogalmát mint funkcionális stílust, majd köznyelv és szaknyelv viszonyát elemezzük, hangsúlyozva a fokozatos átmenetet. Hangsúlyos rész az általános és szakmai kommunikáció elkülönítése, illetve azon paraméterek tárgyalása, melyek erősíthetik, illetve gyengíthetik a kommunikáció szakmai jellegét (Heltai 2006, Kurtán 2003). Kiemelten fontosnak tartom, hogy

ráébredszük a hallgatókat, nem szűkíthetjük le a szakmai kommunikációt, illetve ehhez hasonlóan a szakszöveg definícióját néhány konkrét helyzetre, illetve műfajra. Egyrészt a képzés során fontos, hogy minél többféle műfajban kipróbálják magukat a hallgatók, másrészt maga a piac is tágan értelmezi a szakmai szöveg fogalmát, és úgymond nem válogathat a fordító, ha a piacról szeretne megélni. Nagyon szerteágazó egy szakterület kommunikációja, írott műfajok széles skálája jellemzi. Éppen ezért elengedhetetlen a szakfordítók általános fordítói, sőt, műfordítói kompetenciáját is fejleszteni. Egy pályázati szövegben, egy termékbemutató prospektusban vagy egy szakmai könyv reklámjában bizony nem pusztán szakmai ismeretekre és a tartalom informatív átadására, hanem kreatív, funkcióorientált nyelvhasználatra is szükség van. Fontosnak tartom felvázolni az irodalmi és a szakmai kommunikáció eltéréseit is, illetve a szakfordításhoz és a műfordításhoz szükséges eltérő fordítói kompetenciák különbségeit is, hangsúlyozva, hogy a határ e kettő között nem éles, hanem fokozatos átmenetről van szó. Vagyis a leendő fordítónak munkája során mindkét kompetenciával bírnia kell, hogy a műfajok széles skáláját tudja hitelesen átültetni (Heltai 2006, Kurtán 2003, Marcus 1977).

Végül alapvető fontosságú a szakszövegek egyik legszembetűnőbb paraméterével, a terminusok használatával foglalkozunk. Célszerű egy rövid bevezetést adni a hallgatóknak a terminológiáról, a terminológiai rendszerekről, illetve definiálni magát a terminus fogalmát. Ahhoz, hogy fordítóként megfelelő stratégiát tudjanak választani, egy-egy terminus átültetésekor, tisztában kell lenniük, hogy a terminus jelölőből (lexéma) és jelöltből (fogalom) áll, illetve azzal, hogy a terminus megkülönböztető jegye, hogy az adott szakterületen belül általában nincs szinonimája, és hogy egy lexémához a szakmai diskurzusközösség minden egyes tagjának ugyanazt a fogalmat kell társítania. Gyakorlati példákon keresztül tárhatjuk fel a fordító előtt álló lehetőségeket abban az esetben, amikor létezik a forrásnyelvi terminusnak célnyelvi megfelelője (azonos vagy éppen eltérő fogalmi definícióval), illetve abban az esetben, ha még nincs bevett, a szakmai diskurzusközösség által elfogadott célnyelvi megfelelője. Azért is tartom kiemelten fontosnak, hogy a fordítás és terminológia kérdéskörét elemezzük a hallgatókkal, mert a szakfordítók elég gyakran kapnak olyan megbízásokat, hogy szakterületük egy-egy terminusának fordítási kérdésében kell segítséget nyújtaniuk, majd dönteniük a felmerült lehetőségek közül. Szintén gyakran kapnak szakfordítók lektorálási munkát, mely során leginkább a szakterület terminusainak helyes fordítását kell ellenőrizniük az adott szövegben. Ahhoz, hogy ezt a – nem egy esetben terminusalkotói – feladatot szakmai és tudományos megalapozottsággal, megfelelő színvonalon végezhessék, otthonosan kell mozogniuk a terminológia elméletében is (Fóris 2005, Kis 2005).

Gyakorlati szempontok – a fordító számítógépe és a szakfordítás mint szakma

Amennyiben hosszabb képzési idő és benne magasabb fordításelméleti óraszám szerepel a programban, érdemes külön figyelmet szentelni a számítógép szerepének a fordítói

munkában. Ez a gyakorlati szempontú előadás egyrészt kapcsolódik az előzőekben vázolt terminológiai megközelítéshez, hiszen a terminológiai adatbázisok kereshetőségéről, illetve az internetes szakmai fórum használatáról beszélünk. Másrészt azonban egy új szoftveres segédeszköz megismertetéséről van szó, hiszen manapság nincs olyan fordítóiroda, amely ne írna elő a fordítástámogató szoftverek használatát a vele szerződésben álló fordítóknak. Fontos, hogy a hallgatók megtanulják ezek használatát, ugyanakkor tisztában legyenek azzal is, hogy mikor érdemes ezeket a szoftvereket használni, és mikor nem éri meg a ráfordított többletidő. Egy életszerű gyakorlati példa lehet e szoftverek használatának fontosságára egy több fordító munkáját koordináló fordítási projekt. Ilyen esetben fontos a munka alapos és részletes előkészítése, állandó kontrollálása és összehangolása, majd ellenőrzése. Ehhez nyújtanak hatékony segítséget a fordítástámogató szoftverek (Kis et al. 2008).

Az elméleti bevezető kurzus végén szót kell ejteni a fordításról mint szakmáról is. Fontos, hogy a hallgatók átlássák, milyen szereplői és paraméterei vannak egy fordítási megbízásnak, hogy ki, milyen elvárásokkal van feléjük. A megbízás elfogadásától a számla kiadásáig sokféle szempontot kell a fordítónak fejben tartania, hogy munkáját magas színvonalon végezhesse (Környei et al. 2004).

Félévekre bontott tematika

Az írásomban vázolt lehetséges fordításelméleti tematika a gyakorlatban egy 4 féléves tantárgy kereteire készült el. A most akkreditált szakfordító-képzési programok többsége azonban 2 féléves tárgyként tudja a képzési rendbe illeszteni a fordításelméleti előadást. Az alábbiakban két táblázatban mutatom be a fent leírt tematika 4 félévre és 2 félévre kidolgozott változatát:

Fordításelmélet – 4 félév

<p>1. félév Bevezetés a fordítás elméletébe 1.</p>	<p>A fordítástudomány célja és tárgya Rövid tudománytörténet: a nyelvészeti fordítástudomány kialakulása interdiszciplináris tudomány Holmes tudományfelosztása a kulturális fordulat számítógépes korpuszok elemzése Kutatási területek – konkrét projektek bemutatása Alapfogalmak és definícióik Ekvivalencia a fordításban A fordítási univerzálék A fordítás folyamatának modelljei</p>
---	--

<p>2. félév Bevezetés a fordítás elméletébe 2.</p>	<p>A fordítás folyamatának tényezői A kulturális fordítás A fordítási norma Átváltási műveletek</p>
<p>3. félév Szöveg és fordítás</p>	<p>Szövegkutatás Szövegkritériumok belső szerveződés szövegtípusok Szöveg és fordítás Műfajtranszfer kompetencia Műfajtranszfer stratégiák Fordításszemponútú szövegelemzés</p>
<p>4. félév Fordítás és szakmai kommunikáció</p>	<p>Köznyelv és szaknyelv Irodalmi és szakmai kommunikáció Műfordítói és szakfordítói kompetenciák Fordítás és terminológia A fordító számítógépe A szakfordítás mint szakma</p>

Fordításelmélet – 2 félév

<p>1. félév Bevezetés a fordítás elméletébe</p>	<p>A fordítástudomány célja és tárgya Rövid tudománytörténet: a nyelvészeti fordítástudomány kialakulása interdiszciplináris tudomány Holmes tudományfelosztása Alapfogalmak és definícióik Ekvivalencia a fordításban A fordítási univerzálék A fordítás folyamatának tényezői A fordítási norma</p>
--	---

<p>2. félév Szöveg és fordítás</p> <p>Fordítás és szakmai kommunikáció</p>	<p>Szöveg kritériumok Műfajtranszfer kompetencia Műfajtranszfer stratégiák</p> <p>Köznyelv és szaknyelv Irodalmi és szakmai kommunikáció Műfordítói és szakfordítói kompetenciák Fordítás és terminológia</p>
---	---

Ahogy a táblázatból is látszik, a 2 féléves tematikából kimaradt néhány fent vázolt téma. Természetesen rövidebb idő alatt kevesebb elméleti anyagot tudunk átadni, ugyanakkor a tematika sokszínűsége és főbb hangsúlyai megmaradnak. Annál is inkább, mert a kihagyott témák vagy röviden megemlíthetők egy másik témával szoros összefüggésben, vagy áthelyezhetők a fordítástechnikai órák tematikájába. Az átváltási műveletek, a kulturális fordítás (reáliák fordítása) vagy a fordításszemponturnyű szövegelemzés témáját a gyakorlathoz közvetlenül kapcsolódva, a szövegfordítási feladatok során is összefoglalhatjuk.

Összegzés

Akár négy, akár két féléves fordításelméleti kurzust kínálunk a szakfordítóképzés programjában, lelkes és hiteles, a fordítás elméletében és gyakorlatában egyaránt jártas oktató képes a kitűzött cél megvalósítására: tudatos, a fordítási folyamatban szerepet játszó tényezőket átlátó, a folyamatban saját szerepére reflektálni képes, a fordítói döntéseit szakmai és tudományos érvekkel megvédeni tudó szakfordítók képzésére. Tapasztalatom szerint, ha a szakfordító hallgatóknak képesek vagyunk bemutatni a fordításelmélet gyakorlati relevanciáit, illetőleg feltárjuk előttük a fordítási folyamat összetettségét a benne szerepet játszó tényezőkkel és a fordítói stratégiákra gyakorolt hatásukkal együtt, motivált, munkájukat értő és magas szakmai színvonalon végző, tudatos fordítókat bocsátunk újukra.

IRODALOM

- Baker, M. 1995. *Corpora in Translation Studies. An Overview and Suggestions for Future Research*. Target Vol. 7. No. 2. 223–245.
- Bart I., Klaudy K., Szöllősy J. 2003. *Angol fordítóiskola. Fordítás angolról magyarra és magyarról angolra*. Budapest: Corvina.
- Bassnett, S. 1991. *Translation Studies*. London and New York: Routledge.
- Bassnett, S., Lefevere, A. (eds.) 1998. *Contrasting Cultures: Essays on Literary Translation*. Cleveland and Philadelphia: Multilingual Matters.
- Beaugrande, R., Dressler, W. U. 1983. *Introduction to Text Linguistics*. London: Longman. 1–29.
- Chesterman, A. 1993. *From 'Is' to 'Ought': Laws, Norms and Strategies in Translation Studies*. Target Vol. 5. No. 1. 1–21.
- Crystal, D. 2003. *A nyelv enciklopédiája*. Budapest: Osiris.
- Even-Zohar, I. 2007. *A fordítás helye az irodalmi (több)rendszer elméletében*. In: Józán I., Jeney É., Hajdu P. (eds.) *Kettős megvilágítás. Fordításelméleti írások Szent Jeromostól a 20. század végéig*. Budapest: Balassi Kiadó. 209–219.
- Fóris Á. 2005. *Hat terminológia lecke*. Pécs: Lexikográfia Kiadó.
- Gutt, E-A. 1991/2000. *Translation and Relevance. Cognition and Context*. Oxford: Blackwell.
- Halliday, M.A.K. 1985. *An introduction to functional grammar*. London: Edward Arnold. 187–318.
- Heltai P. 2004. *A fordítás és a nyelvi norma I–III*. Magyar Nyelvőr, 128. évfolyam 2004. október–december 4. szám 407–434; 129. évfolyam 2005. január–március 1. szám, 30–58; 129. évfolyam április–június 2. szám, 165–172.
- Heltai P. 2005. *Explicitation, Redundancy, Ellipsis, Processing and Translation*. In: Thelen, M. and Lewandowska-Tomaszczyk, B. (eds.) *Translation and Meaning*, Part 8. Proceedings of the Lodz Session of the 4th International Maastricht-Lodz Duo Colloquium on “Translation and Meaning”, held in Lodz, September 2005. Maastricht: Zuyd, University, Maastricht School of International Communication, Department of Translation and Interpreting. 245–254.
- Heltai P. 2006. *Szakmai kommunikáció és szaknyelv*. In: Silye M. (ed.) *Porta Lingua: Utak és perspektívák a hazai szaknyelvtanban és -kutatásban*. Debrecen: DE ATC. 37–42.
- Holmes, J. 1988. *Translated!*. Amsterdam: Rodopi. 67–80.
- Jakobson, R. 1972. *Hang – jel – vers*. Budapest: Gondolat. 229–276.
- Kálmán L., Trón V. 2007. *Bevezetés a nyelvtudományba*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Károly K. 2007. *Szövegtan és fordítás*. Budapest: Akadémia Kiadó.
- Kis Á. 2005. *Terminusalkotás – a terminológiai helyzet és a terminológiai szerep*. In: Dobos Cs. et al. (szerk.) *„Mindent fordítunk, és mindenki fordít”. Értékek teremtése és közvetítése a nyelvészetben*. Bicske: SZAK Kiadó. 105–113.
- Kis B., Mohácsi-Gorove A. 2008. *A fordító számítógépe*. Bicske: SZAK Kiadó
- Klaudy K. 2006. *Bevezetés a fordítás elméletébe*. Budapest: Scholastica.
- Klaudy K. 2007a. *Bevezetés a fordítás gyakorlatába. Angol/Német/Orosz fordítástechnikai*

példatárral. Budapest: Scholastica.

Klaudy K. 2007b. *Az explicitációs hipotézisről*. In: Klaudy K. *Nyelv és fordítás*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 155–169.

Kóbor M. 2007. *A kultúrafogalom evolúciója a fordításeleméleti diskurzusban és a kultúrakoncepciók gyakorlati implikációi*. *Fordítástudomány*. 9. évf. 2. szám. 37–54.

Koller, W. 1995. *The Concept of Equivalence and the Object of Translation Studies*. *Target*. Vol. 17. No. 2. 191–222.

Környei T. et al. 2004. *Hogyan kezdjem?: Útmutató fordítóknak és tolmácsoknak*. Budapest: Magyarországi Fordítóirodák Egyesülete.

Kurtán Zs. 2003. *Szakmai nyelvhasználat*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.

Kusztor M., Atayan, V. 2003. *Az explicitációs hipotézis néhány elméleti kérdéséről*. *Fordítástudomány*. 5. évf. 2. szám. 5–17.

Lambert, J., Gorp, H. van. 1985. *On Describing Translation*. In: Hermans T. (ed.) *The Manipulation of Literature: Studies in Literary Translation*. London and Sydney: Palgrave Macmillan. 42–53.

Lefevere, A. (ed.) 1992. *Translation/History/Culture*. A sourcebook. London and New York: Routledge.

Marcus, S. 1977. *A nyelvi szépség matematikája*. Budapest: Gondolat. 147–165.

Mauranen, A., Kujamäki, P. 2004. *Translation universals: Do they exist?* Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins P.C.

Mujzer-Varga K. 2007. *A reálfogalom változásai és változatai*. *Fordítástudomány*. 9. évf. 2. szám. 55–85.

Nord, C. 1991. *Text Analysis in Translation*. Theory, Method, and Didactic Application of a Model for Translation-Oriented Text Analysis. Amsterdam/Atlanta GA: Rodopi.

Pápai V. 2001. *Új irányzatok az explicitáció kutatásában*. *Fordítástudomány*. 3. évf. 1. szám. 26–39.

Pym, A. 1992. *Translation and Text Transfer*. An Essay on the Principles of Intercultural Communication. Frankfurt/Main, Berlin, Bern, New York, Paris, Vienna: Peter Lang.

Swales, J. M. 1990. *Genre Analysis*. English in Academic and Research Settings. Cambridge: Cambridge University Press.

Toury, G. 1995. *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

Vermes A. P. 2004. *A relevancia-elmélet alkalmazása a kultúra-specifikus kifejezések fordításának vizsgálatában*. *Fordítástudomány*. 6. évfolyam 2. szám. 5–18.

A KÉT FÉLÉVES TÁRSADALOMTUDOMÁNYI ÉS GAZDASÁGI SZAKFORDÍTÓ SZAKIRÁNYÚ TOVÁBBKÉPZÉS ELSŐ TAPASZTALATAI

Dróth Júlia, SZIE

1. Előzmények

2010-es Szakfordító szakmai napot a SZIE szakfordítóképző csoportja a szakirányú továbbképzések szerkezeti, tartalmi és módszertani áttekintésének szentelte. Úgy tűnik, sikerült ismét aktuális témát találnunk, hiszen a rendezvény megmozgatta az egész szakmát. A SZIE fordítóképző csoportja többek között azért tartotta időszerűnek ezeket a kérdéseket, mert ebben a tanévben a regisztrációs kötelezettségnek eleget téve a korábbi négy féléves helyett a két féléves *Társadalomtudományi és gazdasági szakfordító szakirányú továbbképzést* indíthatta el. A képzési idő csökkenésének oka a szakirányt oktató hazai felsőoktatási intézmények 2008 őszén hozott döntése volt. Az Oktatási Hivatal képviselőjének jelenlétében megtartott megbeszélésen számos érv hangzott el, mely a szakmai tapasztalatok alapján arra figyelmeztetett, esti és levelező képzési formában nem könnyű a rövidebb képzési időre kialakítani a megfelelő óraszámot úgy, hogy a Képzési és Kimeneti Követelményekben (KKK) rögzített ismereteket, készségeket, képességeket kellőképpen átadhassuk, illetve kialakíthassuk, fejleszthessük. Az első tanév végén szeretném összegezni tapasztalatainkat, és javaslatokat tenni arra, hogyan őrizhetjük meg a korábbi négy féléves képzés tartalmát, színvonalát annak ellenére, hogy a félévek száma a felére csökkent.

2. A KKK-val kapcsolatos kérdések és javaslatok

A képzés első tanévében szerzett tapasztalataink megerősítették a 2008 őszén megfogalmazott kérdéseinket, kételyeinket, melyek mellett az alábbiakban néhány javaslatot is közölünk:

1. Bemeneti követelmény: 2008-tól a szakfordító oklevél ismét a felsőfokú nyelvvizsgálóval egyenértékű. Lehet-e azonban a bemenet ugyanaz, mint a kimenet? Kénytelenek vagyunk a továbbiakban is felsőfokú szintnek megfelelő felvételi vizsgát tartani, mert ha a bemenetkor nincs felsőfokú nyelvtudás, nehéz helyzetbe kerül a hallgató és az oktató egyaránt. Alacsonyabb szintről két félév alatt megfelelő szintre hozni a nyelvtudást nagyon nehéz, hiszen alig van (szak)nyelvi óra. Korábban a négy félév alatt fel tudtuk készíteni a hallgatókat akár a felsőfokú gazdasági szaknyelvi vizsgára is, és az erős középfokú nyelvtudással érkező hallgatók is sikeresen elvégezték a kurzust.

2. Óraszám: a KKK nem határozza meg az óraszámot, így a két félév intézményenként más és más feltételeket fedhet. Lehet például heti egy napon hat órát, illetve heti két napon

tizenkét órát is tanítani, így nem valószínű, hogy a Társadalomtudományi és gazdasági szakfordító szakirányú továbbképzések a készségfejlesztő munka terén összevethetőek. A SZIE-n a következő módon próbáljuk magasan tartani az óraszámokat: megnöveltük az oktatási hetek számát, kitoltuk a képesítőfordítás leadásának és a záróvizsgának az időpontját, emellett heti két nap oktatunk hat-hat órát.

3. Gyakorlat: bár a KKK hangsúlyozza a gyakorlat szükségességét, a fentiek miatt ennek megszerzésére a korábbinál jóval kevesebb lehetőség nyílik. A magas óraszám következtében a heti fordítási mennyiséget nem emelhetjük meg túlságosan, hiszen a hallgatók munka mellett nem tudnak irreális mennyiségű házi feladatot elvégezni. A fordítások mennyiségét azáltal növeljük, hogy elektronikusan fogadjuk, javítjuk és küldjük vissza a hallgatók munkáit, így a tanórákra a tanárok és a hallgatók is rendszerezett kérdésekkel érkeznek. A fordítási piac, a fordítóirodák, az EU-s intézmények fordítószolgáltatának képviselőit stb. órákon kívüli előadásra hívjuk. Megvizsgáljuk annak adminisztratív és piaci lehetőségét, hogy egy harmadik, gyakorlati félévet illesszünk a képzéshez, ezirányú módosítási kérelmet nyújtunk be.

3. A SZIE tapasztalatai és megoldásai

3.1. A félévek száma és az óraszám

Bár a 2008. őszi megbeszélésen megfogalmaztuk ellenérveinket, a SZIE úgy határozott, hogy folytatni kívánja a már sikeresen oktatott *Társadalomtudományi és gazdasági szakfordító szakirányú továbbképzést*, és csatlakozott a két féléves kurzus létesítéséhez. A 2009/2010-es tanévben angol és német nyelvből el is indítottuk a képzést, továbbra is esti oktatási formában. Mivel szerettük volna fenntartani képzésünk korábbi színvonalát, úgy döntöttünk, a lehető legmagasabb óraszámokban oktatunk, s megtartjuk, illetve továbbfejlesztjük a már kidolgozott módszereket.

Az óraszámok magasan tartása az esti képzésen nem egyszerű, a hallgatóktól és a tanároktól egyaránt feszített munkát kíván. Az első félév végén kérdőíves felmérésünkre a következő visszajelzéseket kaptuk: „Figyelemreméltó, hogy ebben a kis időben milyen sok tudást tudtatok átadni nekünk.” „Két év helyett egy év alatt kell elsajátítani ugyanazt a tananyagot. Ez pokolian feszes órarendet, készülést kíván, néha úgy éreztem, hogy belesüllyedek a házi feladatok írásába, készülésre, minden áldott héten.”

El kell ismernünk ugyanakkor, hogy a két féléves képzési idő épp az esti képzésre jelentkező, már gyakorlott fordítóknak lehet kedvező: „Közel 10 éve tevékenykedő szabadúszó fordítóként ... elismerve azt, hogy az egyéves képzés talán nem nyújt olyan átfogó képzést, mint a korábbi kétéves, számomra egy kétéves képzés nehezen lett volna kivitelezhető.”

A fenti ellentmondás feloldása nem könnyű. Ha úgy döntünk, maradunk a két féléves képzés mellett, az egyes tantárgyak anyagát, követelményeit még jobban hozzá kell igazítanunk a rendelkezésre álló időkerethez anélkül, hogy a KKK-ban megjelölt oktatási célok csorbát szenvednének. A tanári műhelymunkának, a különböző tantárgyak

összehangolásának a korábbinál is nagyobb figyelmet kell szentelni. Célszerű lenne azonban a fent említett gyakorlati, harmadik félévvel kiegészíteni a képzést. Ez a félév lehetne a képesítőfordítás írásának ideje, valamint lehetőséget nyújtana az ismeretek, készségek elmélyítésére, a szükséges gyakorlat megszerzésére is.

3.2. *Tantárgyak és vizsgák*

A hallgatók körében kérdőíves felmérést végeztünk arról is, melyek azok az ismeretek, amelyekből korábbi tanulmányaikra építve kevesebb óraszámot adhatunk, illetve melyek azok, amelyekből több kontaktórát igényelnek. A felmérés eredményei alapján a következő tanévtől megfelezzük az Európa-tanulmányok, és megduplázzuk a Magyar nyelvhelyesség és komtoltszerkesztés óraszámát (az alábbi hálótervben már ennek megfelelően szerepelnek az óraszámok).

A második félév elején mutatkozott meg a rövid képzési időszakból adódó, a fő tantárgyakkal kapcsolatos legnagyobb probléma. Ekkor ugyanis már a képesítőfordításra és a zárthelyi záróvizsgára kell készíteni a hallgatókat, holott csak ebben a félévben kezdik el a szakfordítás tanulását. Tehát az előző félévben még a különböző szövegtípusok fordítását tanulták (Általános fordítástechnika), s azt gyakorolták, hogy például egy hatásközpontú szövegben nem az információ megőrzése az elsődleges, a második félév elején már a képesítőfordítás gyökeresen ellentétes követelményeivel szembesülnek, s az információ megőrzésének technikáival kell tisztában lenniük. Ezt az ismeretet azonban csak a második félév végére ígéri a tanterv, a Szakfordítás című tantárgy elvégzésével. Rendkívüli figyelmet igényel ekkor az oktatás szervezése, különben a képzési és vizsgafeladatoknak ez az egymásra csúsítása meglehetősen sokkoló eredményeket hoz.

Az első ilyen állomás a zárthelyi próbafordítás. A négy féléves képzés utolsó félévének elejétől ugyanis gyakoroltatjuk a zárthelyi fordítást, hogy a záróvizsgára megszokják a hallgatók az időkorlátot és a speciális körülményeket. Az új képzésben ezeket a zárthelyi próbafordításokat csak a Szafordítás nevű tantárgy oktatása végén vagy után írathatjuk meg, és ez azt jelenti, hogy közvetlenül a valós zárthelyi záróvizsga előtti hetekben kerül sor a gyakorlásra. Ha korábban szembesítjük a hallgatókat a zárthelyi vizsga követelményeivel, a várhatóan gyenge eredmények a diákok kedvét szegik, esetleg néhányan idő előtt fel is adják a küzdelmet.

Ugyanilyen fontos, hogy elkerüljük a szakfordítás oktatásának, illetve a képesítőfordítással kapcsolatos konzultációknak az egybeesését, hiszen két, egymásra épülő képzési fázisról van szó. Ennek érdekében két döntést hoztunk. Egyrészt némileg tömbösítettük a szakfordítás órákat (13 hét helyett 9 hétre), ügyelve arra, hogy a házi fordítás mennyiségét ez ne befolyásolja. Másrészt az országosan általános március végi időpontról május végére toltuk a képesítőfordítás leadásának határidejét, s június végére a képesítővizsgát. Az első tanév végén úgy látjuk, így már lehetőség van az elmélyült felkészülésre.

A félévek megnyújtása azonban újabb problémát vethet fel: a tanárok a szorgalmi időszak lezárta után oktatnak, s a záróvizsgákra csak a vizsgaidőszak legutolsó napján kerülhet sor, hiszen a képesítőfordítások külső és belső lektorálására, a betekintésre és a záróvizsgákkal kapcsolatos egyetemi adminisztrációra is megfelelő időt kell hagynunk. Szeren-

csére valamennyi munkatársunk megértéssel fogadta ezt a helyzetet, s a minőségi képzés érdekében valószínűleg a következő tanévben is hasonló időbeosztást alakítunk majd ki. A fent említett harmadik, gyakorlati félév bevezetése azonban ezt a feszített tempót is orvosolná, s egyben több lehetőséget adna tartalmi céljaink elérésére is.

4. A társintézmények tapasztalatai

Hálásak vagyunk a társintézményeknek, amiért a 2010. januári gödöllői szakfordító szakmai napon nyíltan megbeszélhettük a Társadalomtudományi és gazdasági szakfordító szakirányú továbbképzéssel kapcsolatos tapasztalatainkat, gondjainkat, megoldási javaslatainkat. Tudomásunk szerint a SZIE-n kívül három intézményben oktatják a szakfordítást tolmácsolás nélkül ennek a szakirányú továbbképzésnek a keretei között. A két féléves fordítóképzés időkereteit ezek az egyetemek/főiskolák is rendkívül szűkösnek tartják, annak ellenére, hogy a három intézményből kettő annak idején megszavazta a képzési idő lerövidítését. Ezeken a képzési helyeken az óraszám nem éri el a SZIE óraszámát, van, ahol azért nem, mert hetente csak egy délután oktatnak, máshol pedig azért nem, mert a második félévben a szakdolgozatok szokásos leadási idejében, március végén kell a hallgatóknak benyújtaniuk a képesítőfordítást, így a konzultációk nem nyújtják meg a félévet. Mindezek következtében a tanév során általában kevesebb idő jut a házi fordításra és annak tanári javítására is.

5. Összegzés

A szakirányú továbbképzések óraszámát és tantárgyainak számát, minőségét behatárolja a félévek száma. Ugyanakkor az óraszám, a tantárgyak, a félévek száma és költsége együttesen jellemeznek egy-egy képzést, s jelentenek bizonyos piaci pozíciót is. A KKK azonban csupán a félévek számát és a tantárgyak körét rögzíti. Mivel a regisztráció nincs óraszámhoz kötve, a képzés tartalma intézményenként jelentős különbségeket mutat, ahogy ezt a januári gödöllői szakmai napon is láthattuk. Az óraszámok, a tantárgyak és az ismeretanyag szempontjából tehát nem összevethető az egyes intézményben ugyanaz a képzés, ebből következően nem felelnek meg egyformán a KKK-nak sem. Az egyes képzési helyek vagy olcsóbban kevesebb órát kínálnak, vagy a rendelkezésre álló rövid idő alatt megpróbálnak sok ismeretet magas óraszámban átadni – akár a gazdaságosság rovására is. Az első út a szakmaiságot, a második pedig az intézmények érdekeit sérti, ezért egyik sem járható tartósan.

A SZIE-n szerzett tapasztalatok alapján be kell látnunk, hogy két félév alatt nem lehet a négy féléves képzés anyagát átadni. Ebből az következik, hogy két félév alatt mást kell oktatni, mint a korábbi négy félév alatt. Ez azt jelenti, hogy a képzési és kimeneti követelmények sem lehetnek azonosak. A KKK megváltoztatása azonban nem egyszerű, hiszen a fordítási kompetencia mibenlétére épül, egy elérendő célt tartalmaz, azokat a készségeket, képességeket, ismereteket, melyek a fordító megfelelő gyakorlati munkájához szükségesek. Bár ebben a gyorsan fejlődő iparágban szinte évente újra kell gondolnunk, milyen újabb

elvárások, megváltozott körülmények módosítják addigi elképzeléseinket a fordítóképzés céljáról, tartalmáról, tantárgyairól, ez nem jelentheti azt, hogy a minőségi elvárásainkat is módosítsuk.

A fenti gondolatmenetből az következik, hogy a „más” tananyag csak a képzés „csúcsát” jelentheti, tehát a két féléves képzés csak magas nyelvtudás birtokában kezdhető el, lehetőleg némi fordítási gyakorlat után. És viszont: esti oktatás esetén csak abban az esetben vehetünk fel olyan hallgatót, akinek a nyelvtudása nem éri el a felsőfokú szintet, ha négy féléves a képzés. Azok az egyetemek, amelyek korábban ágazati szakfordítóképzést folytattak, a *Társadalomtudományi és gazdasági szakfordító szakirányú továbbképzés* esetében kénytelenek szűkíteni felvehető hallgatók körét. Ez a szakegyetemekről kikerülő hallgatók számára hátrányt jelent, hiszen az ő erősségük az ágazati szakfordítóképzés idején az volt, hogy ismerték szakterületüket, annak magyar szaknyelvét, és a szakfordítóképzés 4–8 féléve alatt a szaknyelvi órákon eredményesen felkészültek a felsőfokú szakmai nyelvvizsgára. Ezekből a hallgatókból kiváló szakfordítók lettek, és szükséges, hogy most más szakirányokat indítsunk vagy dolgozzunk ki számukra.

A jelentkezőket megtevesztheti az egy év alatt kiadott oklevél ígérete, és előfordul, hogy csak tanév közben döbbenek rá, milyen nehéz feladatra vállalkoztak. Ebben a tanévben fut ki a négy féléves képzésünk, melynek végzős hallgatói is kitöltötték a képzés szerkezetére és tartalmára vonatkozó kérdőívet. Visszatekintve tanulmányaikra, nem tartják elképzelhetőnek a rövidebb képzési időt. A korábbi négy féléves képzés hallgatói közül azok, akik csak a „papírért” jöttek, most úgy látják, tanulmányaik révén képesek magabiztosabb, tudatosabb fordítói döntésekre. „Tudom, mit miért teszek.” „A fordítást egyfajta kommunikációnak látom.” „Megtanultam, milyen szempontok alapján elemezzem, gondoljam át a feladatot fordítás előtt” – írják. A jelentkezés idején néhányan nem is sejtették, hogy a képzés révén valóban fontos ismeretekhez, akár új szemlélethez juthatnak majd. Reméljük, sikerül úgy alakítanunk a két féléves képzést, hogy ennek végén is valamennyi hallgatónk érezze ezt a minőségi változást.

Hálóterv

TANTÁRGY	ÓRATÍPUS	I. FÉLÉV ÓRASZÁM/ KREDIT	II. FÉLÉV HETI ÓRASZÁM/ KREDIT
Általános fordítástechnika idegen nyelvről magyarra	gyakorlat	2/9	-
Általános fordítástechnika magyarról idegen nyelvre	gyakorlat	2/9	-
Szakfordítás idegen nyelvről magyarra	gyakorlat	-	2/9
Szakfordítás magyarról idegen nyelvre	gyakorlat	-	2/9
Gazdasági szaknyelv	gyakorlat	2/8	-
Társadalomtudományi szaknyelv	gyakorlat	-	2/8
Bevezetés a fordításelméletbe	előadás, kollokvium	1/6	-
Konzultáció a képesítőfordításhoz	gyakorlat	-	*/8
Képesítőfordítás		-	0/10
Kontrasztív országismeret	gyakorlat	-	2/8
Európa-tanulmányok	előadás, kollokvium	1/6	-
Terminológiamenedzsment	előadás, kollokvium	-	2/8
Számítógéppel támogatott fordítás	gyakorlat	2/8	-
Magyar nyelvhelyesség és kontrollszerkesztés	gyakorlat	2/8	-
Vizsgafordítás: idegen nyelvről magyarra és magyarról idegen nyelvre		-	0/6
ÖSSZESEN		12/54	10/66
TELJES ÓRASZÁM (15 HÉT/FÉLÉV): 340		180	160
TELJES KREDITSZÁM: 120		54	66

Záróvizsga:

- a.) zárthelyi fordítás mindkét irányban (1800 n, illetve 1000 n szakszöveg)
b.) képesítőfordítás és védése (17 000 n szakszöveg elemzéssel, dokumentációval, terminológiajegyzékkel)

* 10 óra/félév

EU-S SZAKFORDÍTÁS AZ ANGLISZTIKA ALAPKÉPZÉSBN; ELŐZETES TANULÓI IGÉNYEK ÉS NÉZETEK FELTÁRÁSA

Károly Adrienn, ELTE, EKF

1. Bevezetés

Dolgozatomban egy kérdőíves felmérés eredményeit ismertetem, amely az anglisztika alapképzés részét képező EU-s specializációs modult választó tanulók igényeinek és a fordítási kompetenciáról kialakított előzetes nézeteinek a felmérésére irányult. A felmérést azzal a céllal végeztem, hogy megvizsgáljam, egybeesnek-e a szakfordító kurzus tantervében megfogalmazott céljai a tanulók igényeivel és nézeteivel. A felmérés eredményei segíthetnek abban, hogy a tanulók előzetes nézetei és tartalmi igényei alapján átgondoljuk az anglisztika alapszakon belüli EU szaknyelvi specializációs modul részét képező szakfordítás kurzus oktatási céljait és tantervét. A dolgozattal szeretném hangsúlyozni a tanulói nézetek és szükségletek kutatásának fontosságát a fordításpedagógiában, mivel a gyakorlatból kiindulva hozzájárulnak a tanterv- és tananyag korszerűsítéséhez és az oktatási módszerek átgondolásához, a tanulók jellemzőihez és elvárásaihoz igazodva. Az eredmények hasznosak lehetnek nemcsak a szakfordítást oktató tanároknak, a tanterv- és tananyagtervezőknek, hanem a szakfordítást tanuló hallgatónak is.

2. Szakfordítóképzés Magyarországon

A magyarországi szakfordítóképzés nagy hagyományokkal rendelkezik, és három fő típusba sorolható: ágazati szakfordítóképzés, szakirányú továbbképzés és mesterképzés. Ágazati szakfordítóképzéssel a szakegyetemek foglalkoznak, szakirányú továbbképzés formájában pedig jelenleg több felsőoktatási intézmény is indít szakfordítóképző programokat, az ELTE Fordító-és Tolmacsképző Tanszéke pedig az országban egyedüli intézményként évente kétszer szervez országos szakfordítóvizsgát, amelynek során egy választható szakterületen (társadalomtudományi, természettudományi, gazdasági és műszaki) lehet megszerezni a hivatalos képesítést. Magyarország EU-s csatlakozása óta a szakfordítóképzésen belül egyre jelentősebb szerepet kap az EU-s szakfordítóképzés. Az EU szempontjából nagyon fontos a hivatalos szakfordítóképzés minőségének európai szintű összehangolása. 2009-ben az Európai Bizottság elindította az európai mesterszintű fordítóképzés hálózatát, angol nevén European Master's in Translation (EMT), amelyhez Magyarországról az egyetlenként a Budapesti Műszaki Egyetem Nemzetközi két idegen nyelvű szakfordító szakirányú továbbképzési szakja is csatlakozott. Ezen kívül más magyar felsőoktatási intézmények is indítanak Európai Uniói szakfordító szakirányú továbbképzési szakokat

(pl. ELTE, Kodolányi János Főiskola). A hivatásos EU-s szakfordítóképzés keretein kívül, a magyar felsőoktatásban részt vevő nyelvszakos hallgatók, illetve a magyarországi munkaerőpiac szempontjából egyre fontosabbá válik, hogy a végzett tanulók olyan kompetenciáknak legyenek birtokában, amelyek lehetővé teszik különböző EU-s szövegek megértését, létrehozását és nyelvi közvetítését. Ezért több felsőoktatási intézmény programjában helyet kapott az EU-s szakfordítás, legtöbbször a nyelvi alapképzésen belül, specializációs modulba építve. Ezek a szakfordító kurzusok viszonylag újak, és a képzési cél tekintetében eltérnek a hivatásos szakfordítóképzéstől, ezért nagyon fontos, hogy a tanár átgondolja, mit és hogyan érdemes tanítani. A célok és módszerek átgondolásához a legjobb alapot a tanulók szükségleteinek és előzetes nézeteinek feltárása biztosítja.

3. Az empirikus kutatások jelentősége a fordításpedagógiában

A fordításoktatás módszertanának (beleértve a szakfordítás oktatását) jelentős külföldi szakirodalma van (például Dollerup & Appel, 1996; Gonzalez Davies, 2004; Kelly, 2005; Newmark, 1993; Nord, 1997), emellett a hivatásos szakfordítóképzés minőségének fejlesztésével kapcsolatosan több magyar tanulmány és kutatás is született, amelyek más-más szempontból közelítik meg a kérdést (például Dróth, 2001a; Heltai, 2006; Kurtán, 2003). Az alapképzésben megjelenő EU-s szakfordító kurzusok célja más, mint a hivatásos szakfordítóképzésben megfogalmazott célok. Kurtán (2003) szerint a szaknyelvoktatás tervezéséhez nélkülözhetetlen a szükségletelemzés, amelynek kettős célja van. Az egyik, hogy pontos képet kapjunk a szaknyelvhasználati tevékenységek jellemzőiről, másrészt hogy felmérjük az azokat a feltételeket és szükségleteket, amelyek a fejlesztendő kompetencia szempontjából lényegesek. „Minél pontosabb a szükségletelemzés, annál pontosabban határozhatjuk meg az oktatás távlati és közvetlen céljait, feladat- és követelményrendszerét, valamint a szaknyelvoktatás tartalmát is” (Kurtán 2003: 190). A képzés, valamint a képzésen belül megjelenő szakfordítás tantárgy tantervének, tananyagának és az oktatás tervezésének szempontjából elengedhetetlen, hogy ismerjük a képzésben részt vevő hallgatók háttérét, szükségleteit és céljait. A tanár feladata, hogy előzetesen feltárja a tanulók motivációjára, általános és szakmai ismereteikre, tapasztalataikra, tanulási tempójára, képességeire, nyelvtudására vonatkozó jellemzőket (ibid. 218). Az alapképzés során történik az alapok lefedtetése, ezért nagyon fontos, hogy a fordítás oktatása igazodjon a tanulókhöz. Az alapképzésben részt vevő tanulók több tekintetben különböznek a hivatásos szakfordítóképzésben részt vevő tanulóktól: mások a céljaik, más az előzetes tudásuk, a világnézetük, az attitűdjeik, a motivációjuk, a nyelvi kompetenciájuk, a tanulási sebességük, a tanulási stílusuk, valamint mások a fordításról kialakított előzetes nézeteik (Gonzalez Davies 2004: 39). A fordításpedagógiában elengedhetetlen, hogy az elmélet összekapcsolódjon a gyakorlattal. Ez nem csupán azt jelenti, hogy a már megalkotott elméleteket a tanár a saját pedagógiai gyakorlatában alkalmazza, hanem azt is, hogy egy konkrét pedagógiai helyzetből, a tanár saját gyakorlatából kiindulva érdemes kialakítani egy reflektív szemléletet és gyakorlatot, amely a tanárt az elméletek folyamatos átgondolására és alakítására ösztönzi, az

adott feltételeket figyelembe véve. Az empirikus kutatásoknak ezért van kiemelten fontos szerepük, hiszen ezeknek segítségével lehet legjobban megvizsgálni a pedagógiai gyakorlatot és feltérképezni az adott tényezőket. A szükségletelemzés és a nézetkutatás két olyan empirikus kutatási módszer, amelyet a pedagógiai kutatások során régóta alkalmaznak, és amely a fordításpedagógiában is jól hasznosítható.

4. A szakfordítóképzés célja: mit fejlesszünk?

A szaknyelvoktatás az idegennyelv-oktatás specifikus területe, ezért nagyban befolyásolja a különböző nyelvpedagógiai, alkalmazott nyelvészeti és tanuláselméleti kutatások eredményei. Az idegen nyelvi képzés legfontosabb célja a nyelvi kompetencia fejlesztése. A szakfordítóképzésben a fordítási kompetencia fejlesztését tekinthetjük alapvető célnak, a nyelvi kompetencia további fejlesztésén kívül. A fordítási kompetencia pontos meghatározása alapvető fontosságú a fordítóképzés céljainak megvalósítása szempontjából, hiszen ahhoz, hogy valamit fejlesszünk, tudni kell, hogy pontosan mit szeretnénk fejleszteni, és mely alkotóelemekre érdemes hangsúlyt helyezni (Melis és Albir 2001: 280). A nyelvpedagógiában a nyelvi kompetencia jól körülhatárolt és pontosan definiált fogalom (Canale és Swain 1980; Bachmann 1990), a fordítási kompetenciának azonban jelenleg több modellje is létezik. Dróth (2001b) szerint a fordítási kompetencia-modellek némelyike elméleti eredetű (pl. Hatim & Mason 1997), de van, amelyik a fordítás oktatásának gyakorlatában (pl. Nord 1992) vagy a szakmai tapasztalatban (pl. Kiraly 2000) gyökerezik, egyes modellek pedig empirikus kutatásra épülnek (pl. Campbell 1998; PACTE kutatócsoport 2005). Lesznyák (2007) átfogó tanulmányban kísérli meg összefoglalni és rendszerezni a legismertebb fordításikompetencia-modelleket. A különböző kompetencia-modellek közti legnagyobb különbség a fordítási kompetencia felfogásában és a kompetenciát alkotó elemek számában mutatkozik.

5. Fordítási kompetencia-modellek

A fordítástudományban ismert, elsősorban német funkcionalista irányzat szerint (pl. Nord 1997; Reiss & Vermeer 1984) a fordítás során elsődlegesen a szöveg kommunikatív funkcióját, vagyis a fordítás célját kell szem előtt tartani. Ez a szemlélet hatott a fordításpedagógiára is, amelynek eredményeként fokozatosan kitágult fordítási kompetencia fogalma, és a nyelvi valamint szövegszintű tényezőkön túl a legújabb modellekben már pragmatikai elemek is szerepelnek. Az egyik legismertebb és legkidolgozottabb modell a barcelonai PACTE kutatócsoport holisztikus, többkomponensű modellje, amelynek eredeti változatát 2000-ben tették közzé, majd empirikus tesztek eredményeire támaszkodva többször módosították (2002, 2003, 2005). Ez a modell nagyon jól hasznosítható a fordításpedagógiában, mivel empirikus kutatásokon alapszik. A legújabb fordítási kompetenciamodell elemeit a következőképpen írják le (PACTE 2005: 610):

1. kétnyelvű alkompetencia (bilingual sub-competence): lexikai, szintaktikai, szöveg-szintű és pragmatikai tudás a forrás- és a célnyelven
2. nyelven kívüli alkompetencia (extra-linguistic sub-competence): enciklopédikus, tematikus és kulturális tudás
3. fordításról való tudás alkompetenciája (knowledge about translation sub-competence): a fordításról alkotott tárgyi és eszközjellegű tudás (fordításról mint tevékenységről, illetve fordításról mint szakmáról)
4. instrumentális alkompetencia (instrumental sub-competence): a fordítást támogató eszközök ismerete és alkalmazásuknak képessége
5. stratégiai alkompetencia (strategic sub-competence): központi elem, egyféle meta-kompetencia, amely felügyeli és összehangolja az egész fordítási folyamatot. Ide tartozik például a problémák azonosításának és megoldásának képessége, hiányosságok kompenzálása vagy a folyamat és az eredmény értékelésének képessége.
6. pszicho-fiziológiai alkompetencia (psycho-physiological sub-competence): kognitív és pszichomotoros képességek (pl. figyelem, memória, kitartás).

Mint látható, ez a modell nagyon tágan értelmezi a fordítási kompetenciát. Fontos jellemzője a modellnek továbbá az, hogy különbséget tesz a fordítási kompetencia és a fordítási performancia között, azaz az aktuális fordítási teljesítmény nem mindig azonos a tanuló kompetenciájával, és számos egyéb, külső tényező befolyásolja.

Dróth (2001b) átfogó összefoglalást készített a fordítói kompetencia összetevőiről, melynek során a szakfordítók visszajelzéseit is figyelembe vette. Ez alapján állította össze azt a hierarchikus listát, amely nagyon jól használható az oktatás során, beleértve az értékelést is. A lista a következő fordítási kompetencia elemeket tartalmazza:

- Tudatos fordítói döntések meghozatalának képessége a fordítási feladathoz kapott utasítás alapján
- A forrásnyelvi szöveg elemzésének képessége
- Az utasításnak megfelelő, koherens szöveg létrehozásának képessége
- A leggyakoribb szakmai és általános műfajok célnyelvi hagyományainak ismerete
- A fordítási utasításnak megfelelő regiszter kiválasztásának és alkalmazásának képessége
- A megfelelő kohéziós eszközök alkalmazásának képessége
- A szöveg jelentésének és a célnyelvi normáknak és hagyományoknak megfelelő lexikai és grammatikai eszközök megválasztásának képessége
- A felszíni elemek alkalmazásának képessége a célnyelvi normáknak és hagyományoknak megfelelően
- A célnyelvi szöveg értékelésének képessége a forrásnyelvi szöveg elemzésére, illetve a fordítási utasításra támaszkodva.

A szerző kiemeli, hogy a lista szubjektív és eklektikus, és számos további elemmel lehet kiegészíteni, figyelembe véve az adott fordítási feladatot. Ilyen például a kulturális kompetencia, a háttéranyag-kutatási képesség (beleértve a szakmai tájékozottságot), a fordítást támogató elektronikus eszközök alkalmazásának képessége, illetve a lektorálási, szerkesztési alapismeretek (Dróth 2001b: 66–67).

Kiraly (2000: 13) különbséget tesz a *fordítási és a fordítói* kompetencia között. Fordítási kompetencián elsősorban azokat a készségeket, képességeket és tudást érti, amelyek szükségesek ahhoz, hogy nyelvileg helyes és tartalmilag pontos fordítást hozzon létre a fordító. A fordítási kompetencia kifejezés pedig azokra a további készségekre, képességekre és tudásra utal, amelyeknek a profi fordítónak birtokában kell lennie, például gazdasági ismeretek, tárgyalástechnika, projektvezetés. Mint látjuk, jelenleg a fordítási kompetencia fogalma számos elemet foglal magában. Az, hogy melyik fejlesztése milyen hangsúllyal esik latba, elsősorban a képzés szintjétől, jellegétől és céljaitól függ, amit viszont nagyban befolyásolnak a tanulók szükségletei és a fordításról kialakított előzetes nézetei.

6. Konstruktivista pedagógia és fordításpedagógia

A PACTE kutatócsoport szerint a fordítási kompetencia fejlődése dinamikusan és ciklikusan történik, az említett alkompetenciák fejlesztésének függvényében, a létező képességek, készségek és tudás folyamatos átrendezésével (PACTE 2000: 103). Ez egybevág a konstruktivizmus és a kognitív pedagógiai irányzatok fő gondolatával, miszerint a tudás kognitív struktúrákba szerveződik, melyeket az egyén maga konstruál. Magyarországon a pedagógiában erőteljes irányt képviselnek a nézetkutatások (pl. Golnhofer & Nahalka 2001), amelyek a nézeteket olyan szempontból vizsgálják, hogyan kapcsolódnak a pedagógiai praxishoz – azokhoz a problémákhoz, amelyek a tervezéssel, a tanítási stratégiák és módszerek kiválasztásával vagy az értékeléssel kapcsolatban felmerülnek (Szivák 2002: 17). Ezekből a kutatásokból sokat meríthet a fordításpedagógia is. Az alapképzésbe bekerülő tanulók fejében már kialakult egy ilyen kognitív struktúra, vagyis a fordításról már kialakítottak egy előzetes képet, ami nagyban befolyásolja a fordítási kompetenciájuk további fejlődését. González-Davies (2004: 50), aki Kiraly mellett szintén a konstruktivista irányzat képviselője a fordításpedagógián belül, fontosnak tartja, hogy a kurzusok tervezésénél vegyüek figyelembe a legfontosabb szereplőket, azaz maguknak a tanulóknak a jellemzőit, elvárásait és igényeit.

7. A vizsgálat leírása

A vizsgálat célja az volt, hogy felmérjem a tanulóknak a kurzus tartalmával szemben támasztott igényeit és a fordításról kialakított előzetes nézeteit, illetve megvizsgáljam, hogy az eredmények hogyan tudják elősegíteni a fordítási kompetencia fejlődését, és hogyan befolyásolják a kurzus tervezését.

A vizsgálatban két magyar felsőoktatási intézmény tanulócsoportja vett részt, az Eötvös Loránd Tudományegyetemről és az egeri Eszterházy Károly Főiskoláról, összesen 22 fő. Magyarországon jelenleg ebben a két intézményben folyik az anglisztika alapszakon belül EU-s specializációs képzés. Az egeri Eszterházy Károly Főiskola Anglisztika Tanszékének alapképzési programjában választható modulként szerepel egy 50 kredites, 17 kurzusból

álló európai uniós angol szaknyelvi specializáció, melynek három szakfordító szeminárium is részét képezi. A modul további kurzusai a következők: hat szaknyelvi ismeretek kurzus, három kommunikációs ismeretek és készségek kurzus, kettő retorika és stilisztika kurzus. A szakfordító szemináriumok a képzés második félévében indulnak, és a szakfordítás elmélete előadással párban futnak. A másik program az Eötvös Loránd Tudományegyetem Angol-Amerikai Intézete által indított Angol az EU-ban című, 51 kredites, 17 kurzusból álló specializációs modul, amelynek része három szakfordítás kurzus: a Jogi és üzleti EU-szövegek fordítása, a Fordítás az EU-ban és az EU-szövegek olvasása és fordítása című szeminárium.

A felmérést a 2009-es tanév őszi félévének végén végeztem a két említett intézményben tanuló két csoport bevonásával, akik még nem tanultak szakfordítást. Az ELTE-ről 14, az EKF-ről pedig 8 nappali tagozatos hallgató töltötte ki a kérdőívet. Az ELTE-s csoport tagjai az Intézményi angol az EU-ban c. kurzus hallgatói voltak, az EKF-es csoportba tartozó nyolc tanuló pedig az EU-s specializációit a 2009-es őszi félévben elkezdő összes hallgatót reprezentálta.

A tanulók igényeinek és jellemzőinek feltárására a kérdőíves módszert alkalmaztam, melynek segítségével az alábbi kérdésekre kerestem a választ:

- Milyen előzetes nézetei vannak a tanulóknak az EU-s szakfordítás szerepéről az anglisztika alapszakos képzésben?
- Milyen előzetes igényeket és elvárásokat támasztanak a tanulók az EU-s szakfordítás kurzusok tartalmával szemben?
- Milyen előzetes nézetei vannak a tanulóknak a fordítási kompetenciáról?

A kérdőív megszerkesztésében elsősorban Nádasi (2004) javaslatait vettem alapul, amelyek a kikérdezés módszerének használatára vonatkoznak a pedagógiai jellegű kutatások során. A kérdőív nyolc kérdésből állt (hét nyílt és egy zárt kérdés), amelyek a tanulók igényeire és a fordításról kialakított előzetes nézeteikre vonatkoztak (1. táblázat).

1. Miért választotta az EU-s szaknyelvi specializációt?
2. Miben látja az EU-s szakfordítás kurzusok hasznát az anglisztika tanulmányai során?
3. Mely ismeretek, készségek és képességek átadását, megalapozását várja el az EU-s szakfordítás kurzusoktól?
4. Tervezi-e a jövőben, hogy részt vesz hivatásos EU-s szakfordítóképzésben?
5. Kérem, indokolja az előző választát.
6. Véleménye szerint mi az EU-s szakfordító kurzusok fő feladata?
7. Véleménye szerint milyen ismeretekkel, képességekkel és készségekkel kell rendelkeznie egy jó fordítónak?
8. Milyen segédeszközök szükségesek egy jó fordítás elkészítéséhez?

1. táblázat – A kérdőív szerkezete

8. A vizsgálat eredményei

A kérdőívre adott válaszokat a 2. táblázat foglalja össze. Az első oszlopban a kérdőívben szereplő kérdést láthatjuk, a második oszlop a tanulók által adott válaszokat tartalmazza, amelyeket a tartalmuk alapján csoportokra osztottam, a harmadik oszlopban pedig az adott választ adó tanulók száma található (n=22).

KÉRDÉS	TANULÓK ÁLTAL ADOTT VÁLASZOK	FŐ
Miért választotta az EU-s szaknyelvi specializációt?	érdekli a fordítás	7
	hasznosnak találja	7
	fontosnak tartja az EU-s ismereteket a későbbi munkavállalás során	8
Miben látja az EU-s szakfordítás kurzusok hasznát az anglisztika tanulmányai során?	szakszókincs fejlesztése	9
	fordítástechnikai rutin megszerzése	7
	szakmai (tartalmi-tárgyi) tájékozottság megszerzése	6
	diploma értékét emeli, piacképes ismeretek, készségek megszerzése	5
	általános nyelvi fejlődés	3
Mely ismeretek, készségek és képességek átadását, megalapozását várja el az EU-s szakfordítás kurzusoktól?	kulturális ismeretek bővülése	1
	szakszókincs fejlesztése	12
	fordítástechnika fejlesztése	9
	tárgyi tudás, szakmai ismeretek bővítése	7
	szövegértési készség fejlesztése	4
	fordításelméleti ismeretek bővítése	1
	tolmácsolási készség fejlesztése	1
	anyanyelvi szövegalkotási készség fejlesztése	1
kiejtés fejlesztése	1	

Tervezi-e a jövőben, hogy részt vesz hivatásos EU-s szakfordítóképzésben?	igen nem még nem döntött	17 4 1
Kérem, indokolja az előző válaszát!	IGEN VÁLASZT ADÓK hivatásos EU szakfordító szeretne lenni érdeklő a fordítás, ill. a szakfordítás hasznosnak találja, szakfordítók iránti nagy kereslet szakfordítók megbecsültsége magas fizetés emberekkel való kapcsolat NEMLEGES VÁLASZT ADÓK nem adtak indoklást mást tervez	9 6 3 1 1 1 2 2
Véleménye szerint mi az EU-s szakfordító kurzusok fő feladata?	fordítástechnika fejlesztése szakszókincs bővítése szakmai-tárgyi tudás bővítése szakszövegek szerkezetének megismertetése célnyelvi megfogalmazás képességének fejlesztése	11 9 5 3 2

Véleménye szerint milyen ismeretekkel, képességekkel és készségekkel kell rendelkeznie egy jó fordítónak?	megfelelő nyelvismeret	12
	szakszókincs	8
	háttértudás	8
	célnyelvi kifejezőkészség	4
	kitartás	3
	gyorsaság	3
	kulturális ismeretek	2
	türelem	2
	jó szövegértési készség	2
	általános tájékozottság	2
	jó problémamegoldó készség	1
	jó helyesírás	1
	olvasottság	1
	szótárak ismerete	1
	háttéranyag-kutatási képesség	1
szakmai elhivatottság	1	
érdeklődés	1	
motiváció	1	
Milyen segédeszközök szükségesek egy jó fordítás elkészítéséhez?	szótárak (általános és szakszótár)	22
	szinonimaszótár	8
	internetes források	6
	szakszövegek	3
	más fordítók	1

2. táblázat – A kérdőívre adott válaszok

A kérdőívekre adott válaszok feldolgozása az alábbiakban ismertetett eredményeket hozta. Az első kérdés a tágabb specializációs modulnak a megítélésére vonatkozott, és arra kereste a választ, hogy a tanulók miért döntöttek az EU-s szaknyelvi specializáció felvétele mellett. A 22 válaszadóból heten a fordítás iránti érdeklődést emelték ki, hét fő a specializáció általános hasznosságát hangsúlyozta, nyolcan pedig az EU-val kapcsolatos ismeretek fontosságát is megemlítették, amelyet a későbbi munkavállalásuk szempontjából fontosnak ítélték. Az EU-s háttértudás a PACTE csoport fordításikompetencia-modelljében a nyelven kívüli alkompetenciába tartozik, tehát erre az elemre a válaszadók viszonylag nagy számából következtetve érdemes hangsúlyt fektetni.

A második kérdés a szűkebb szakfordítási kurzusnak a megítélésére, hasznosságára vonatkozott, és indirekt módon a tanulók a tantárgy tartalmával kapcsolatosan megfogalmazott elvárásait kívánta feltárni. A válaszokat hat kategóriába lehet sorolni, amelyek a tanulók szükségleteit tükrözik. A legtöbben (kilenc fő) a szakszókincs fejlődését említették,

ezt követte a fordítástechnikai rutin megszerzése, melyet heten emeltek ki. Hat fő hangsúlyozta a szakmai (tartalmi-tárgyi) tájékozottság megszerzését; ők úgy vélték, elengedhetetlen számukra, hogy birtokában legyenek az Európai Unió felépítésével és működésével kapcsolatos alapvető információknak. Öten említették, hogy a szakfordítás kurzus emeli a diplomájuk értékét, és piacképes ismereteket és készségeket közvetít. Három fő emelte ki az általános nyelvi fejlesztést, egy fő pedig kulturális ismereteinek bővülését. A tárgyi-tartalmi tudás, illetve a kulturális ismeretek a PACTE-modell szerint a fentebb már említett nyelven kívüli alkompetenciába tartoznak, a szakszókincs (lexikai tudás a forrás- és célnyelven) a kétnyelvű alkompetenciának egyik eleme, végül a nyelvi fejlesztés (lexikai, szintaktikai, szövegszintű, pragmatikai) a kétnyelvű alkompetenciával azonos. A fordítástechnikai rutin legjobban a stratégiai alkompetenciával azonosítható, ami a modell egyik központi eleme, egyféle metakompetencia. Tehát a kurzus során ezeknek a kompetenciaelemeknek a fejlesztésére mindenképpen érdemes összpontosítani.

A harmadik kérdés szintén a kurzus tartalmi elvárásaira vonatkozott, és a tanulók fordítási kompetenciáról kialakított előzetes nézeteit és elvárásait térképezte fel. Az eredmények azt mutatják, hogy a legtöbben (tizenkét fő) a szakszókincs fejlődését várják el a kurzustól. Kilencen említették a fordítás technikájának fejlődését, heten pedig a tárgyi tudás, a szakmai ismeretek bővülését. Ez a fontossági sorrend egybevág a második kérdésre adott válaszok eredményeivel. A fenti elvárásokon kívül négy fő kiemelte a szövegértési készség fejlődését, egy-egy fő pedig megemlítette a fordításelméleti ismeretek bővülését, a tolmácsolási készség fejlődését, az anyanyelvi szövegalkotási készség fejlődését, illetve a kiejtés fejlődését is. A szövegértési készség és az anyanyelvi szövegalkotási készség a PACTE-modell szerint a kétnyelvű alkompetencia része, a fordításelméleti tudás pedig a fordításról való tudás alkompetenciához tartozik.

A negyedik kérdés arra kereste a választ, hogyan képzelik el a tanulók a további tanulmányaikat. Ez zárt kérdés volt, amelyben arra voltam kíváncsi, hány fő tervezi, hogy a továbbiakban hivatásos szakfordítóképzésben vesz részt. A válaszok azt mutatták, hogy 22 főből 17-en tervezik, hogy a jövőben hivatásos szakfordítóképzésben vesznek részt, négy fő nem tervezi, egy fő pedig még nem döntött. Az igen választ adók nagy száma azt látszik igazolni, hogy a szakfordításnak igenis nagy szerepe van a későbbi hivatásos szakfordítóképzésben részt vevő tanulók kompetenciájának megalapozásában.

Az ötödik kérdés az előző kérdés indoklására szolgált. Az előző kérdésre igenlő választ adók közül legtöbben (kilenc fő) azzal indokolták válaszukat, hogy a jövőben hivatásos EU-s szakfordítóként szeretnének dolgozni. Közülük egy fő kiemelte, hogy az alapképzésben megszerzett ismeretek nem elegendőek. Hat főt általánosságban érdekel a fordítás, illetve a szakfordítás, három fő pedig a szakma hasznosságát, az EU-s szakfordítók iránti igényt emelte ki. Végül egy-egy fő említette a szakfordítók megbecsülését, a magas fizetést, az emberekkel való kapcsolatteremtést. A négy nemleges választ adó közül ketten nem indokolták döntésüket, ketten pedig más irányban képzelik el a tanulmányaik folytatását.

A hatodik kérdés összefügg a harmadik kérdéssel, de míg a harmadik kérdés a tanulók részletes tartalmi igényeit kívánta felmérni, a hatodik kérdés a kurzus fő céljaira vonatkozó elvárásokra vonatkozott. Legtöbben (tizenegy fő) a kurzus fő céljának a fordítástechnika

fejlesztését tekintik, ezt követi a szakszókincs elsajátítása (kilenc fő), illetve a szakmai-tárgyi tudás bővítése (öt fő). A tanulók közül hárman említették a szakszövegek szerkezetének megismerését, ketten pedig a célnyelvi megfogalmazás fejlesztését. Az első három preferencia ismét felbukkan, hasonlóan a második és a harmadik kérdésre adott válaszokhoz.

A hetedik kérdés szintén a tanulók fordítási kompetenciáról kialakított nézeteit kívánja felmérni, de ezúttal nem a konkrét EU-s szakfordítás kurzussal szembeni elvárásokon keresztül, hanem általános szemszögből. A válaszok nem feltétlenül vonatkoznak a tanulók igényeire, hanem a fordításról kialakított általános nézeteiket tükrözik. A válaszadók legtöbbször megemlítette a megfelelő nyelvismeretet (tizenkét fő). Nyolc-nyolc fő kiemelte a (szak)szókincset, illetve a megfelelő háttértudást. Négy fő hangsúlyozta a célnyelvi kifejezőkészséget, három-három fő pedig a kitartást, illetve a gyorsaságot. Két-két fő említette a következőket: kulturális ismeretek, türelem, szövegértési képesség, általános tájékozottság. Végül egy-egy főnél szerepelt a problémamegoldó képesség, a jó helyesírás, az olvasottság, a szótárak ismerete, a háttéranyag kutatásának képessége, a szakmai elhivatottság, illetve az érdeklődés, motiváció. A PACTE-modell már említett alkompetenciáin kívül itt indirekt módon megjelenik egy új igény: a pszicho-fiziológiai alkompetencia fejlesztése, azaz a kognitív és pszichomotoros képességek fejlesztésének fontossága. Ez igen érdekes terület, mivel ezeknek a képességeknek a fejlesztése nem tartozik a szakfordítás kurzus elsődleges céljai közé, mégis a válaszokból kitűnik, hogy a tanulók igen fontosnak tartják ezek meglétét.

Végül az utolsó kérdés a fordítás segédeszközeiről kialakított nézeteket kívánja felmérni. Itt az összes válaszadó megemlítette a szótárakat (általános, illetve szakszótárak), nyolc fő utalt a szinonimaszótárak fontosságára, hatan kiemelték az online források szerepét, hárman a különböző szakkönyveket, egy fő pedig megemlítette a többi fordítóval való kapcsolattartást. Ezek a válaszok azt mutatják, hogy a PACTE-modellben instrumentális alkompetenciaként emlegetett elem fejlesztése (fordítást támogató eszközök ismerete és alkalmazásának képessége) szintén alapvető a szakfordítás kurzusok során már az alapképzésben is. Itt azonban érdemes megemlíteni, hogy a válaszok azt mutatják, hogy az alapképzésben nem feltétlenül kap kiemelt fontosságot a fordítási szoftverek ismerete, ezek használatát elegendő a hivatásos szakfordítóképzésben megtanítani. Természetesen nem hátrány, ha látják a tanulók, hogy milyen szoftverek léteznek, esetleg a gyakorlatban ki is próbálhatják őket.

9. Összegzés: az eredmények jelentősége

A tanulók előzetes nézeteinek és tartalmi elvárásainak feltárása a tanterv- és tananyagtervezés során hasznos kiindulópontként szolgál. A kutatás folytatásaként a jövőben tervezem, hogy a kurzus végén ismét felmérem a tanulók véleményét, és összehasonlítom az előzetesen megfogalmazott igényekkel és a kialakult nézetekkel. A két eredmény összehasonlítása feltárhatja, hogy a szakfordítás kurzus mennyiben járul hozzá az tanulói igények és nézetek esetleges változásához, milyen jellegűek ezek a változások, illetve megvizsgálom, hogy milyen tényezők állhatnak a változások hátterében. A jelenlegi felmérés

eredményei azt mutatják, hogy a tanulók változatos igényekkel és különböző előzetes nézetekkel lépnek be az alapképzésbe. A három legfontosabb igény azonban egyértelműen kitűnik: a szakszókincs bővítése, a fordítástechnika fejlesztése, illetve a tárgyi-tartalmi tudás bővítése. A PACTE csoport fordításiskompetencia-modelljében ezek elsősorban a két-nyelvű, a nyelven kívüli, illetve a stratégiai alkompetenciában jelentkeznek. Tehát a szakfordító kurzusoknak az alapképzésben elsősorban erre a három alkompetenciára érdemes koncentrálni. Mivel azonban minden tanuló szükségletei egyediek, ezért minden kurzus esetében más és más lehet a fő hangsúly. Így célszerű, ha a kurzus elején minden esetben történik egy előzetes igényfelmérés, amely segít a tanárnak eldönteni, hogy a fordítási kompetencia mely elemeire érdemes jobban összpontosítani az aktuális szakfordító kurzus során, és hogy ezek milyen súllyal essenek latba. Ezen kívül egy ilyen felmérés eredményei támpontot adnak a tanárnak az alkalmazott tanítási módszerek, a szövegek és feladattípusok kiválasztása, illetve az értékelés szempontjából. A szakfordítás kurzus jól megtervezett tanterve, a megfelelően felépített tananyag és a jól kiválasztott módszerek motiváló hatással vannak a tanulókra, ezért kedvező hatással lehetnek más tárgyak oktatására nézve is az EU-s specializációs modulon belül.

IRODALOM

Bachmann, Lyle F (1990). *Fundamental considerations in language testing*. Oxford: Oxford University Press.

Campbell, S. 1998. *Translation into the Second Language*. London & New York: Longman.

Canale, M. & Swain, M. (1980). *Theoretical bases of communicative approaches to second language learning and testing*. *Applied Linguistics*, 1, 1–47.

Dollerup, C & Appel, V. eds. (1996). *Teaching translation & interpreting 3*. Amsterdam: John Benjamins.

Dróth, J. (2001a). *Formatív értékelés a fordítás oktatásában*. PhD értekezés. Pécs: Pécsi Tudományegyetem.

Dróth J. (2001b). *Az önértékelés képessége – felkészítés a fordítási projektekre*. Szaknyelv és szakfordítás 2001, 65 – 78.

Golnhofer, E. & Nahalka, I. (szerk.) (2001). *A pedagógusok pedagógiája*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.

González Davies, M. (2004). *Multiple voices in the translation classroom: activities, tasks and projects*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

Hatim, B. & Mason, I. (1997). *The translator as communicator*. New York: Routledge.

Heltai, P. (2006). *Szakfordítóképzés a lineáris képzés viszonyai között*. Fordítók és tolmácsok őszi konferenciája 2005. szeptember 30. Budapest: Magyarországi Fordítóirodák Egyesülete. 40–44.

Kelly, D. (2005). *A handbook for translator trainers: a guide to reflective practice*. Manchester: St. Jerome Publishing.

- Kiraly, D. (2000). *A social constructivist approach to translator education. Empowerment from theory to practice*. Manchester: St. Jerome Publishing.
- Kurtán, Zs. (2003). *Szakmai nyelvhasználat*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Lesznyák, M. (2007). *Conceptualizing translation competence*. *Across Languages and Cultures*, 8(2), 167–194.
- Melis, N. M. & Albir, A. H. (2001). *Assessment in translation studies: research needs*. *Meta*, 46(2), 272–287.
- Nádasi, M. (2004). *A kikérdezés*. In Falus I. (szerk.) *Bevezetés a pedagógiai kutatás módszereibe*. (pp. 171–211). Budapest: Műszaki Kiadó.
- Newmark, P. (1993). *Paragraphs on translation*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Nord, C. (1997). *Translation as a purposeful activity. Functionalist approaches explained*. Manchester: St. Jerome Publishing.
- Nord, C. (1992). *Text analysis in translator training*. In: Dollerup, C. & Loddegaard, A. eds. 1992. *Teaching Translation & Interpreting*. Vol. 1. Amsterdam: Benjamins. 39–48.
- PACTE (2000). *Acquiring translation competence: hypotheses and methodological problems in a research project*. In Beeby, A., Ensinger, D., Presas, M. (eds.) *Investigating Translation*. (pp. 99–106). Amsterdam: John Benjamins.
- PACTE (2005). *Investigating translation competence: conceptual and methodological issues*. *Meta*, 50(2), 609–619.
- Reiss, K. & Vermeer, H. J. (1984). *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie*. Tübingen: Niemeyer.
- Szivák, J. (2002). *A pedagógusok gondolkodásának kutatási módszerei*. Budapest: Műszaki Kiadó.

IV. NYELVHELYESSÉG, KOMMUNIKÁCIÓ

GONDOLATOK EGY ÉVFOLYAM BEADANDÓ DOLGOZATA KAPCSÁN

A HELYESÍRÁSRÓL, A STÍLUSRÓL, A FORMAI IGÉNYESSÉGRŐL

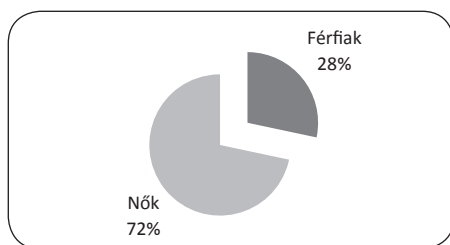
Rudnák Ildikó, SZIE

Bevezetés

Hosszú évek óta – egyetemi oktató lévén – figyelemmel és érdeklődéssel kísérem a hallgatók által készített írásos munkákat, legyen az ZH, esszé, szakdolgozat vagy diplomadolgozat. Sajnálatos módon azt állapítottam meg, hogy évről évre romlik a hallgatók kifejezőképessége, az írott (és sajnos hasonlóképpen a szóbeli) anyagok láttán értetlenül állok az esztétikai értelemben vett forma és stílus, valamint a helyesírás egyre romló tendenciája előtt. Sokszor már magamban keresem a hibát, miszerint túl szigorú lennék ennek jelenségnek a megítélésében, de mindig arra jutok, hogy igenis tartsuk meg az igényességet a fentiek terén, az adott diszciplinától függetlenül. Jelen tanulmány abból a célból született, hogy rámutasson azokra a hiányosságokra, illetve pozitívumokra, amelyekre érdemes odafigyelni oktatóként, hallgatóként egyaránt.

A mintavétel és a módszer

Az empirikus anyag a 2009/2010-es tanév első szemeszterében készült, beadandó

1. ábra

dolgozat formájában: az első évfolyamos hallgatók kétnapos tréningen vettek részt, amelyről beszámolót kellett írniuk a megadott formai és tartalmi követelmény alapján. A beérkezett írásműveket veszem górcső alá a következőkben. A tréninget követően másfél hét állt a rendelkezésükre, hogy a megadott szempontok szerint elkészítsék a félév elismeréséhez szükséges beadandó dolgozatot. Összesen

53 hallgató vett részt a három kétnapos tréningen. Arányuk az ábrán látható (1. ábra). A felsőoktatásra jellemző női túlsúly itt is bizonyosságot nyert. A tanulmány anonim résztvevői egyébként Pénzügy és Számvitel BSc szakos nappali tagozatos hallgatók.

A dolgozatokat **narratív módon** dolgoztam fel: készítettem egy munkalapot, amely alapján minden egyes dolgozatot értékeltem, majd az eredményeket kollégáim segítségével Excel táblázatban összesítettem.¹ A munkalap csupán egy demográfiai változót tartalmazott, a nemi hovatartozást. Életkorukat tekintve 18 és 22 év közé sorolhatók, foglalkozásukat tekintve pedig nappali tagozatos – ösztöndíjas és költségtérítéses – hallgatók. A további kérdések a személyiségfejlesztő kommunikációs tréningre küldött tartalmi tényezőket vizsgálják skálás rendszerben. Őszintén szólva ennek a tanulmánynak az ötlete a feldolgozás folyamán merült fel bennem, amikor egy-egy művet többször is át kellett olvasnom ahhoz, hogy megfelelően értékelhesem, miközben ugyanannyiszor bosszantott fel egy-egy formai vagy helyesírási hiba, a tapasztalt igénytelenség, oda nem figyelés. A hallgatók átlagosan 3721 szót használtak: legkevesebbet egy fiatalember (1703), míg a leghosszabb mű egy leányzó (6652) nevéhez kötődik. A beadandók átlagosan 12 oldalasak voltak, ami összesen kb. **640 oldalnyi** szöveget jelentett.

A beadandó elkészítéséhez a tréning első napján kiadtam papír formátumban azt a követelményt, amelyről a két nap folyamán többször beszélünk is: kifejezetten felhívtam a figyelmüket arra, hogy a minősítés részét képezi a formai megjelenés. Sőt, a kiadott követelményen a következő is olvasható: *akinek a beadandója késve érkezik, hiányos, ill. aki nem a megbeszéltek alapján készíti el, – formai és tartalmi hibák esetén – elégtelent kap.*

Eredmények

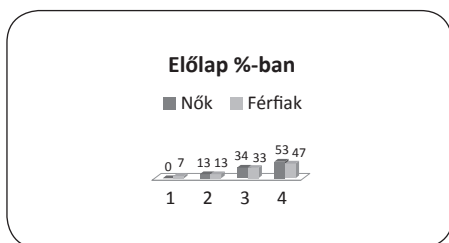
A beadandót szokásos – *Times New Roman, 12-es méret, 1,5-ös sortávolság, sorkizárás, 2,5 cm margó körben* –, a szakdolgozattal egyező formában kértem. A formát tekintve 1–4 között értékeltem, vagyis 4-es értéket az kapott, aki teljes mértékben betartotta a kért formát.

A fiúk ebben a tekintetben sokkal lazábban kezelték a szabályokat, mint a lányok (2. ábra): a férfiak fele vette figyelembe őket, a lányoknak pedig 87%-a. A betűtípus, a betűméret meglehetősen széles skálájával találkoztam, nem beszélve a margó méretéről. Volt olyan hallgató, aki mindkét oldalon 7 cm-esre állította be a margót. Mivel terjedelemre vonatkozó instrukciót nem adtam, ez a beállítás nem magyarázható az oldalszámok növelésének szándékával. Mindenesetre ez az eredmény még meglehetősen kellemes értéket mutat. Ha azonban következetes vagyok az osztályozást illetően, akkor **10 hallgató munkája elégtelent**, vagyis formailag 81% teljesítette az elvárt szintet.

Nos, akkor merüljünk el egy kicsit a részletekben! Kezdjük az előlappal. Ez a csupán adatokat tartalmazó oldalka meglehetősen megosztotta a társaságot, holott ennek maximális teljesítése nem kívánt gondolkodást, csupán adatok felsorolását. Az elvárásaim: **Előlap** – *egyetem, kar, tantárgy, oktató, saját név, évfolyam, szak*. Elsőéves hallgatókról van szó, akik

1. A dolgozat tartalmi elemzése egy másik tanulmány keretében történt. Az adatok feldolgozásában **Pekár Petra** és **Kuti Zsófia** segített.

közel egy hónapja járnak az új intézménybe. Úgy gondolom, elvárható, hogy helyesírási hiba nélkül tudják leírni az egyetem és a kar nevét. Nos, a hallgatók fele erre nem volt képes. Kis- és nagybetű tévesztése, egybe- és különírás, illetve a kar helytelen elnevezése a leggyakoribb probléma, a kötőjel használatáról nem is szólv. Fiúk és lányok tekintetében (3. ábra) a tévesztés szinte egyforma.

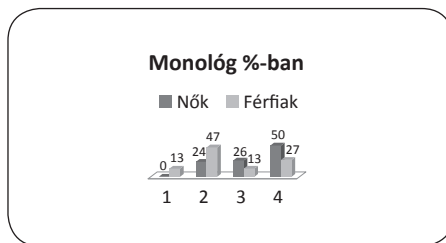

3. ábra

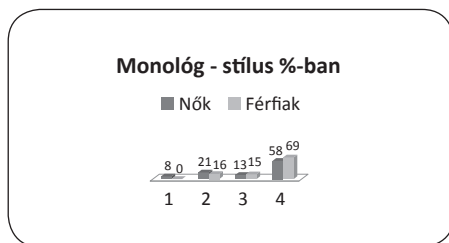
A hallgatók fele nem tudja leírni hiba nélkül az intézmény és a kar nevét, ahol jelenleg tanul. (Bár a tantárgy és az oktató nevét is kértem megjelölni, a javítás során ettől eltekintettem. Végül is egy oktató nevének és tantárgyának a megjegyzése, illetve helyes reprodukálása még túl korai elvárás egy hallgatótól. Persze a kiadott követelmény mindezt

tartalmazta.) Vajon miért van ilyen rendetlenség e téren? Nemtörődömség, figyelmetlenség, érdektelenség, tudatlanság – vagy mindezek együtt? Kinek a feladata, felelőssége, hogy a hallgató tisztaiban legyen legalább iskolája nevével? (Nem itt, de szakdolgozat bírálatakor találkoztam már olyan előlappal, amelyik nem is az adott intézményt jelölte meg, bár a rövidítése megegyezett: Szent István Egyetem – Széchenyi István Egyetem.) Vajon oktató kollégáimat érdeklí-e egyáltalán a helyesírás, a stílus, a formai igényesség, vagy kizárólag a szakmaiságra figyelnek? És amennyiben valóban fontos számukra mindez, foglalkoznak-e ezzel a kérdéssel nyilvános fórumokon, adnak-e visszajelzést a hallgatóknak, vagy csak magukban, legfeljebb szűkebb környezetükben helytelenítik ezt a fajta romlást?

A beadandó első érdemi feladata a **Bemutakozás – Monológ** beillesztése volt, ugyanis ezt már a tréning második napjára meg kellett írniuk, kb. egyoldalas fogalmazást kértem – a fent már jelölt forma alapján –, valamint a tartalmat tekintve egyedi, érdekes írást. Az értékelésnél a következő **formai szempontokat** vettem figyelembe: 1 – hiányzik; 2 – hiányos; 3 – teljes, helyesírási hiba, formázatlanság; 4 – teljes, pontos. Megállapítható, hogy a lányok fele, a fiúknak pedig csak negyede készítette el a formai kívánalmak szerint a monológot. Két fiú egyáltalán nem adta be ezt az írást. **A hallgatók 43%-a készítette el ezt a feladatot a formai előírás szerint.** Akkor most lássuk, hogy stílusában milyen eredményt kaptam! Az értékelésnél ezt a sort használtam: (sablonos) **1 2 3 4** (egyedi, szubjektív), a megadott instrukció szerint. Stílus tekintetében a fiúk valamivel jobban teljesítettek: az egyediségben erősebbek, és tőlük egyáltalán nem kaptam sablonos fogalmazást (5. ábra). Ha átlagot nézünk, akkor az

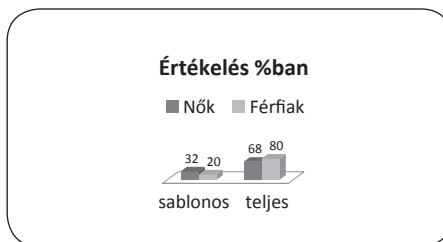
4. ábra

5. ábra

eredmény 3,1-et mutat, ami a 4-es maximumhoz képest nem is rossz! A sablonosságon ezen esetben azt értettem, ha kizárólag személytelen adatokat sorakoztat fel valaki bemutatkozás gyanánt. Tulajdonképpen 13 fő kapott 1-es, illetve 2-es minősítést, ami az összlétszámot tekintve 25%! Vagyis **a hallgatók negyede nem teljesítette a követelményt** ebből a szempontból.

A tréningről kértem egy általános értékelést, amihez megadtam a megfelelő szempontokat. Egyik hallgató sem hagyta ki ezt a feladatot, de az értékelés jellegét tekintve az állapítható meg, hogy a fiúk 4/5-e egyedi véleményt alkotott, míg a lányok esetében ez csak 68%. Összességében a hallgatók 72%-a fogalmazott meg gondolatokat, újszerű véleményt az együtt töltött két nappal kapcsolatban, míg 28%-uk megmaradt a „tetszett vagy nemetszett” típusú sablonnál. A teljes elnevezés így értelemszerűen a gondolkodó, következtetéseket levonó értékelést illette (6. ábra).

6. ábra

A következőkben véleményezni kellett a csoport, a saját és a tréner kétnapi tevékenységét is. **A csoportról 6 (5+1) fő (11%), a saját hozzáállásról 10 (7+3) fő (19%), míg a trénerrel 14 (11+3) fő 26% még csak említést sem tesz, közhely formájában sem.** Bár a beadandó értékelése szempontjából a véleménynyilvánítás a leginkább elvárt – és a tréning folyamán, valamint a követelményben is előírt – tényező, mégsem kaptam meg a hallgatók kb. egynegyedétől. A kérdés a hiányosság esetében újra a miért: nem akarja, nem meri, nem tudja megfogalmazni a véleményét, vagy éppen nem érdekli, vagy csak figyelmetlenségből, fáradtság miatt kihagyta. Már korábban jeleztem, a beadandó hiányos volta elégtelent von maga után. Ennyire nem érdekli a hallgatókat az érdemjegy? Vagy azt szokták meg, hogy ha az előírtaknak a töredékét teljesítik, az már elegendő a továbblépéshez, és így megelégszenek egyfajta minimumteljesítménnyel? Vajon hol van az igazság?

A tréning egyes gyakorlatainak elemzésénél egy dolgot kértem – a két nap alatt szintén folyamatosan hangoztattam –, méghozzá azt, hogy ne írja le senki sem a gyakorlatot mechanikusan, hiszen mindannyian ott voltunk, együtt átéltük, tudjuk pontosan, hogy mi is történt, ellenben fogalmazzák meg érzéseiket, gondolataikat, amelyek a feladat teljesítése közben keletkeztek, illetve azt, hogy a feladat tanulsága, mondandója kapcsán milyen ötleteik támadtak. Nos, a három csoport programja nem volt teljes mértékben egyforma, de természetesen azok az alapfeladatok, amelyek a tréning gerincét alkották, megegyeztek. A közös feladatokat vizsgálva megállapítható, hogy mechanikus leírást legkevesebb 16-an (32%), míg legtöbben 32-en (60%) produkáltak a fennhangoztatott kérdés ellenére. **Sajnálatos tény**, hogy a hallgatók harmada vagy fele – gyakorlatonként változóan – nem tudott elrugaszkodni a kiindulástól, és csupán azt volt képes mondatokba foglalni, amit tapasztalt. De másképp is fogalmazhatok: **örvendetes tény**, hogy a hallgatók harmada vagy fele képes magára is vonatkoztatni az adott feladatok tanulságát, gondolkodni, következtetéseket levonni, megvilágosulni – és nem mellékesen – egy személyiségfejlesztő kommunikációs tréning keretében, illetve annak reflexiója kapcsán.

A statisztikai adatok után lássunk néhány példát a helyesírási, majd stilisztikai vétésekre! A helyesírás nagy csoportjából talán a központozást emelem ki, ugyanis jelen tanulmány nem a hibák elemzéséért született. Hihetetlen, de az összetett mondatok részeit elválasztó vessző rengeteg esetben hiányzik. Főleg az kirívó, amikor az alárendelő mondat kötőszava elé nem teszik ki az írásjelet. Például: *Pár embert kiment a teremből, hallhattunk utána egy történetet amit egy bennmaradtaknak el kellett mesélni az első embernek, aki belépett a szobába, majd amit ő értett tovább adta a következőnek és így tovább.* Látható, hogy ez a szép összetett mondat több sebből is vérzik: egyeztetési probléma, múlt idő jele, egybeírás, hosszú ó stb. Vagy: *Nekem bejött, mert sok jó embert ismertem meg, és ahogy a monológomba is olvasható kedvelem az eféle cselekvést.* Más esetben fölösleges a vessző, valamint az igekötős ige sem íródott egybe: *Voltak, amiknek a végre hajtása előtt kicsit izgultam, de végül mindig úrrá tudtam lenni, a szerepléstől való félelmemen.* Vagy: *Meg fogom nézni melyik hír honnan, származik.*

Íme, néhány stilisztikai csemege: *Filmek terén mondhatni otthon vagyok, persze nem a klasszikusokra célok, de simán lehet újat mondani. Nagy kedvenc műfajaim például a horror, amit eléggé bírok, de csak modernváltozatokat.* Vagy: *Úgy vélem, hogy az életbe merek kérdezni, de ez alapján, ha nem fogok memi, akkor is kérdezek.* Más: *Ezt fejleszteni kulcs dolog és fontos a mindennapi életben.* Továbbá: *A csoportot egybevéve szerintem jól teljesített, mivel az első napon kötött szerződés elvárásainak jól megfeleltünk.* És még egy: *De mindenféleképpen ez az a szakma ami érdekel. Aztán lehet jövőre vagy utána azt mondom, hogy már nem érdekel ez is valami más nézek, de azért inkább nem.* Aztán: *Nem vagyok otthon ülő típus. amikor tudok megyek mindenféle. Annyira haragtartó sem vagyok, inkább hamar felkapom a vizet de utána le is nyugszom és utána olyan mintha nem is történt volna semmi.* Nem kívánom kommentálni ezeket a sebtében talált idézeteket, mindenesetre nem szükséges indokolnom, hogy van mit javítanunk, fejlesztenünk.

Következtetések, javaslatok

A benyújtott hallgatói dolgozatok elemzése során megállapítható, hogy nem kellő pontossággal készítik el azokat. Jelen vizsgálat kimutatta, hogy a hallgatók 10–50%-a figyelmen kívül hagyja az előre kiadott formai, szerkezeti követelményeket. A betűtípus és betűméret, a megfelelő margó használata, az esztétikus, ugyanakkor értelemszerű, átlátható szerkesztés sem valósul meg sok esetben. Sajnálatos módon az intézmény és kar nevét nem tudják pontosan leírni. Fogalmazásukban a központozás használata, illetve hiánya arról tanúskodik, hogy egyáltalán nincsenek tisztában a helyes mondatfűzés elveivel.

A formai/szerkezeti követelmények figyelmen kívül hagyása két okból is veszélyes: egyrészt a hallgató nem képes felkészülni a szakdolgozat megírására. Nem kap visszajelzést az oktatótól a formai – szerkezeti – stilisztikai hiányosságokra, így abban a tudatban gyárthatja a későbbiekben a további beadandókat, majdan pedig a diplomadolgozatát, hogy odáig mindig elfogadták, tehát megfelelő színvonalon dolgozott. A diplomairás folyamán, illetve a kritikus bírálat esetén szembesülhet azokkal a problémákkal, amelyeket jóval korábban – oktatói segítséggel – kijavíthatott volna. **Javaslom** az oktatásban beadandó dolgo-

zatot kérő kollégák számára a fent jelzett együttműködés kialakítását. Ugyanis a hallgatók a mi diplomaterveink lesznek, és a saját munkánkat könnyítjük meg, ha tanulmányaik elkezdésétől kezdve az igényesség felé tereljük őket.

Tantárgytól, tudományterülettől függetlenül hassunk oda, hogy kivitelében, nyelvezetében is megfelelő munkák – beadandó, TDK, szakdolgozat – szülessenek, a mívest értékeljük, a silányt pedig utasítsuk el. Másrésztől azért tartom veszélyesnek a követelménytől való eltérés elfogadását, a betartásától való eltekintést, mert a hallgatót mi magunk szoktatjuk rá az igénytelenségre. És amit nem tanul meg az iskolapadban, később sem igen teszi, vagy komoly árat kell fizetnie érte.

Általánosságban elmondható, hogy a hallgatók nagy része a számítógéppel észlelt helyesírási hibákat javítja, de a gép által nem jelzett hibák – más szöveggörnyezet vagy más jelentés miatt – ott éktelenkednek, és nemcsak rontják a gondolatok minőségét, hanem sok esetben az érthetőséget is aláássák.

Javaslom olyan tantárgy bevezetését, amelynek keretében a hallgatók – legalább az, akinek igénye van rá – a magyar nyelv formai, stilisztikai normáit elsajátíthatják, illetve készségeiket fejleszthetik.

KÖTETÜNK SZERZŐI:

DRÓTH JÚLIA

egyetemi docens, Szent István Egyetem, GTK, TTI; Droth.Julia@gtk.szie.hu

ÉBER BOGLÁRKA

egyetemi hallgató, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, BTK, GI; ebmse4@yahoo.com

ÉLTES ÁGNES

egyetemi docens, Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, IK; elthesa@nyi.bme.hu

HELTAI PÁL

habilitált egyetemi docens, Veszprémi Egyetem, BTK; heltai.pal@fibermail.hu

HEMERA ANNETTE

tanácsadó, Language Experts' Group; hemera.annette@leg.eu

HÓDI BERNADETT

hallgató, Szent István Egyetem, GTK, TTI; hodibetti@gmail.com

KÁROLY ADRIENN

PhD-hallgató, Eötvös Loránd Tudományegyetem, BTK FDP / Eszterházy Károly Főiskola;

karcsi77@gmail.com

PUSZTAI-VARGA ILDIKÓ

PhD-hallgató, Eötvös Loránd Tudományegyetem, BTK FDP / Szegedi Tudományegyetem,

IKI; ipusztaiavarga@yahoo.com

RUDNÁK ILDIKÓ

egyetemi adjunktus, Szent István Egyetem, GTK, TTI; Rudnak.Ildiko@gtk.szie.hu

SZABÓ ZOLTÁN

egyetemi docens, Szent István Egyetem, GTK, MI; Szabo.Zoltan@gtk.szie.hu

VÉGH-FATA ILDIKÓ

egyetemi adjunktus, Szent István Egyetem, GTK, TTI; fataildi@gmail.com